0.56

DE INFINITA PERFECTIONE DEI

OPUS METAPHYSICUM

ADVERSUS PLURES RECENTIUM PLURIUM PHILOSOPHORUM, PRAECIPUE CHRISTIANAE RELIGIONIS HOSTIUM, ERRORES

AB ALOYSIO BRENNA

CONSCRIPTUM

AD ILL. D. COMITEM

ORLANDUM MALAVOLTIUM DEL-BENINO

EQUITEM D. STEPHANI, CUBICULARIUM MM. II. RR. et A. et R. C. MAG. ETR. DUCIS &c. &c. &c.

FLORENTIAE A. D. MDCCLXXIV.

Typis Joannis Baptiſtae Stecchi, et Antonii Joſephi Pagani

Superiorum permiſſu.

C O M I T I
ORLANDO MALAVOLTIO DEL-BENINO
EQUITI D. STEPHANI
CUBICULARIO MM. II. RR. A. et R. C. M. E. D.
ALOYSIUS BRENNA S. P. D.

Librum de Infinita Perfectione Dei postremis hisce mensibus a me litteris mandatum an inscribere deberem nomini tuo, ORLANDE COMES ornatissime, non sane diu multumque dubitavi.

tavi. Eum enim in clientelam ipſe tuam nondum typis editum ita receperas, ut is profecto, ſi ſenſus haberet, ſeque cognoſceret, non alterius in poteſtate quam in tua perpetuo manere vellet. Quo quidem patrocinio dignitatem illi, quam ab auctore ac parente ſuo nanciſci non poterat, ac non leve decus addidiſti. Non haec eo ſpectat oratio, ut paterni tui generis atque materni ſplendorem commemorem, illuſtriaque facinora, quibus majores tui vel Florentiae vel Senis tantam gloriam ſunt conſecuti, quantam conſequi paucis qualibet aetate contigit. Iſta equidem in viris nobilitate inſignibus laudare ſoleo; ita tamen, ut cum Platone intelligam, ſi fere ſola ſint in iisdem laudanda, dedecori potius quam laudi eſſe futura. Illud me maxime movet, ut non levem libro meo gloriam patrocinio tuo comparari putem, quod nemo fere ſit nobiles inter viros te litteris excultior, nemo fere germanae ſapientiae doctrinaeque laude praeſtantior. Non me quidem latet, hujuſmodi ſermonibus offendi potius modeſtiam magnorum hominum, quam animum auctoribus conciliari. Et id quidem, ut egregie noſti,

tum

tum ex eo contingit, quod virtus ipſa ſibi ſit praemium, neque ullis unquam humanarum laudum lenociniis indigeat, tum ex eo quod adulatorum vocibus homines magno loco natos efferentibus, etſi loco interdum videantur indigni, plena omnia atque referta ſunt. Sed neque ſi virtus ipſa ſibi ſit praemium, idcirco minus eam vereri ac ſuſpicere, quin et aliis ut ſuſpiciant auctores eſſe debemus, neque corruptis homines moribus atque nefariis debent unquam efficere, ut officio deeſſe caeteri videantur. Quamobrem judicium de te meum, quin et omnium, qui penitus te noverunt, non ita aſpernari debes, ut hujuſmodi voces in aures tuas irrepere nullo modo patiaris. Mihi quidem eo magis libet virtutem laudare tuam, frequentibuſque celebrare ſermonibus, quod mirifica quidem ſpecies ejus ac pulchritudo ex partibus profecto multis, adeoque omnibus exiſtat. Non enim in te, quod in aliis non raro carpimus aut dolemus, a doctrina diſjuncta eſt ſumma comitas, et urbanitas, caeteraeque dotes, quae vitam hominum faſtidio levant, atque ut aliis alii non modo utiles,

utiles, ſed et grati atque jucundi ſint perpetuo efficiunt. Quantae porro in te ſint iſtae virtutes, ille tantum ignorat, cui numquam tua familiaritate, ac ſuaviſſima conſuetudine frui contigerit. Illae vero majores virtutes animi, quarum multo uberior, multoque magis neceſſarius exiſtit uſus, quantae in te ſint et quales, illum tantummodo latet, cui parum admodum haec cognita ſit ampliſſima civitas, et quid in ea nobiles viri agant, quo ſpectent eorum ſtudia, non ſatis animadverterit. Hujuſmodi ſunt mira quaedam dexteritas atque prudentia in conficiendis negotiis, nec non animi vere nobilis mira quaedam excelſitas ac magnitudo, quae tum ab ambitione abeſt plurimum, tum a ſuperbia, tum a caeteris cupiditatibus, quibus etiam hominum, qui magni vulgo putantur, mentes haud mediocriter commoventur. Nihil hic de Liberalitate tua, nihil de favore in optimas quaſque facultates, tum quae ſapientum hominum ſcientia, tum quae peritorum liberalibus continentur artibus, me attinet dicere. Jam enim hanc epiſtolam obſervantiae meae teſtem, ac, ſit verbo venia,

nia,

nia, etiam amoris, longiorem tibi videri, quam ut ferri possit, existimo. Ita enim es tum natura, tum moribus comparatus, ut a nulla re magis, quam a Themistoclis mente laudes tantopere optantis, abesse videaris. Ille quidem nullum acroama, nullius vocem sibi gratiorem accidere, quam ejus, a quo sua virtus optime celebraretur, ingenue fassus est. Tu vero aut stomachum vix tenere posse videris, aut certe rem totam in risum jocumque convertis, si quando te laudandum suscipiat quispiam, aut aliqua obsequii significatione conciliandum. Et id quidem nuper etiam cognoscere potui, cum de hoc libro, qui tuus multis ex rationibus jam dicendus erat, tibi dicando agere tecum institui. Quod si tandem aliquando, ut, quod magnopere optabam, mihi perficere liceret, non abnuisti, magis id ex facilitate contigit, ac bonitate, quam ex animi sententia tui. Mihi tamen hac in re non tam voluntati tuae morem gerendum, quam quod ego tibi deberem exolvendum esse sum arbitratus. Accipe igitur tenue munus, at non ex tenui profectum grati animi desiderio.

Illud

Illud enim mihi est in votis, ut me tibi addictissimum et esse, et videri perpetuo velle, tum ipse, quamquam id pro tua singulari judicandi prudentia jam animadverteras, tum caeteri omnes agnoscant. Cura ut valeas. Dabam Florentiae IV. Id. Jul. an. 1774.

DE INFINITA PERFECTIONE DEI

OPUS METAPHYSICUM.

CAPUT I.

Quanti referat peculiarem de Infinita Dei Perfectione instituere tractationem ostenditur, et quid eo nomine veniat explicatur.

CUM in ea Scientia, quae Metaphysica dicitur, plurimae de maximis rebus eaedemque gravissimae controversiae recentiores inter Philosophos agitentur, tum nulla meo quidem occurrit animo, quae cum ea, quam hoc libro, contra nefarios Divinitatis hostes, explicandam, solvendamque suscepimus, possit ulla ratione comparari. Etenim de Infinita Dei Perfectione (1) acturi sumus, quae si vide-

(1) Vir doctissimus Hugo Grotius vocem hanc minus latinam habere visus est, cum illa scripsit (*De Ver. Rel. Christ. L. I. p. m. 11.*) „ *Omne id, quod perfectionis nomine intelligi solet (utamur nunc sane hoc vocabulo, quando aliud Latina Lingua non suppeditat, Graecum est τελειότης) in Deo esse, hinc intelligitur ec.* „ Verum hac in re certe fallitur. Saepius enim Cicero vocem eam hac ipsa ratione usurpavit; ut *Lib. IV. de finibus* „ *Sic igitur in homine perfectio ista in eo potissimum, quod est optimum, id est in virtute, laudatur* „.

licet idoneis argumentis afferatur, vix error est in Scientiae de Deo naturalis faciem inductus, quin facile dissipetur: sin autem ea causa oscitanter a nobis, aut negligenter agatur, verendum est, ne parum de summa Religionis, atque pietatis, parum de ipsius Divinitatis honore solliciti esse videamur.

Plurimi quidem, aut plerique fortasse Philosophi, cum ea vertitur quaestio, nimium quantum in ipsa causae bonitate confidunt, et vix argumentis in re tam evidenti atque perspicua utendum esse arbitrantur. Sane, cum viri doctrinae laude praestantes, ubi laudes Dei Opt. Max. persequuntur, nihil aut magnificentius, aut gravius dicere soleant, aut possint, quam neque virtutem, neque felicitatem, neque perfectionem tanto nomine dignam ejus aeternae deesse immortalique naturae, tum nihil est, quod caeteri homines neque litteris, neque liberalibus exculti disciplinis, ipsa quodammodo monente ratione, aut facilius agnoscere, aut libentius concedere consueverint. Quamobrem assensu fere omnium illa scripsit Augustinus (1) = *Cum cogitatur Deus, ita cogitatur, ut aliquid, quo nihil melius sit, atque sublimius* = Sed quamvis ita sese res habeat, accuratius tamen a nobis istam de summa Dei Perfectione controversiam tractandam esse decrevimus.

Neque enim hac aetate desunt impii quidam homines, atque nefarii, qui non modo Christia- nae

(1) *Lib. I. de Doctr. Christ. C. 7.*

nae Religionis ruinam moliri, ſed et ipſi palam Divinitati bellum inferre non dubitent. Iſti autem, cum libros de Religione ſcribunt (ſcribunt autem multo ſaepius quam neceſſe fuerat) eo videntur oratione ferri, ut, quae Philoſophi pietatis, religioniſque cultores magnificentiſſimis profecto verbis de omnium optima natura praedicant, ad arbitrium potius conficta, quam ad rectae rationis normam exacta, eſſe demonſtrent. Qui non objurgandi modo, ſed etiam convincendi ſunt, ne forte animis imperitorum tam abſurda fucum faciat oratio.

Deinde ad ipſius Metaphyſicae dignitatem ac decus pertinere putavimus, ut, cum de naturis corporea mole carentibus hac aetate accuratius agat, atque ſublimius, etiam in earum rerum, aut proprietatum, quae conveniant in optimam, praeſtantiſſimamque naturam, diligentius, quam aliis quibusdam aetatibus factum fuerit, inveſtigatione verſetur.

Verum, antequam argumenta illuſtro, quae prae reliquis omnibus infinitam Dei Perfectionem oſtendere mihi videntur, breviter conſtituendum eſt, quid et quale ſit, quod quaerimus, ut ratione et via procedat oratio. Quaerimus igitur, an Deus, quem confuſa quadam ratione, quatenus eſt prima rerum cauſa non carens intelligentia, jam exiſtere, ac neceſſario quidem exiſtere, cognovimus, ſit infinite perfectus. Hoc eſt, quaerere, an Bonis, quae Naturae Divinae ſunt vel maxime

propria, fines ulli quacumque tandem ratione constituti sint. Homo enim (idem de alia re qualibet a Deo distincta dicendum est) nonnulla quidem bona, nonnullasque virtutes ipsa natura sua complectitur. Quis tamen homo est, qui plane non videat, planeque non sentiat, quam exiguis ea omnia limitibus coerceantur? Nam et multa nos non intelligere quotidie querimur, et a multis excidere, et permulta non posse, quae vel maxime cupimus. Ut paucis omnia comprehendam, nostrarum virium imbecillitatem, ac bonorum tenuitatem ita sentimus, ut nihil melius, quam, quid sit finiri, quid non esse omni ex parte perfectum, animo complectamur. Quaerimus igitur, utrum hoc in Deo locum habere queat, an potius ejusdem natura tam perfecta sit, ut numquam affirmare liceat: hoc quidem Divinae naturae inesse, at illud deesse Bonum; seu, quod eodem redit, Dei virtutem ac bonitatem hos quidem habere, aut illos perfectionis gradus, ac modos, non autem alios, et alios, quos per infinitum tempus, etsi nihil aliud ageres, numerare, vel fingere animo, posses. Hac igitur ratione Deum esse infinite perfectum sentimus, idque jam ostendemus, ubi pauca primum de Potentia ipsius, pauca etiam de Sapientia disputaverimus.

CAPUT

CAPUT II.

De Potentia, et Sapientia Dei agitur, quae in creatis rebus elucent, et contrariae quaedam ex Epicuri doctrina petitae ratiunculae convelluntur.

PRimo quidem esse maximam Deo Potentiam, atque Sapientiam eaedem rationes efficiunt, quae primam esse rerum causam intelligentia praeditam aperte declarant; de quibus profecto rationibus si fusius hoc loco velimus agere, verendum est, ne saepius actum, quod veteri proverbio prohibemur, agere videamur. Illud tamen profiteri debemus; rationem, quae petitur ex ordine mundi, atque ornatu, mirificaque tot rerum, atque tantarum, varietate, ac pulchritudine, nobis maxime aptam, atque appositam inter omnes videri, ad id, quod volumus, declarandum.

Nam si cum hominibus agimus, qui sedulam Philosophiae navaverint operam, ea maximi apud illos momenti esse putabimus, quae gravis auctor in primis hujus aetatis Antonius Genuensis ornatissimis verbis persecutus est * *Nullum esse, ait, in rerum universitate casum, nihil fortuitum, nihil perturbatum, cum naturae ipsius contemplatio, tum perspicuae rationes demonstrant.... In tellure aër, aqua, terrae, argillae, arenae genera omnia, herbae praeterea, et plantae, bru-*

brutorum etiam ſpecies omnes, non majora tantum, ſed minima quoque conſiderata, ac ad rationis lancem appenſa ſunt. Vel exiguae earum partes microſcopiis in examen adductae; omnia mira harmonia eſſe conſtructa compertum eſt; nullam eſſe in tantis corporibus particulam, quae non ad rationis, et conſilii artem ſit facta. Deinde, cum in iis, quae detegere potuimus, nihil huc uſque extra ordinis regulas poſitum deprehendere potuerimus: iſque ordo nec ullo unquam tempore, nec locorum varietate nutaverit, magnae profecto eſſet dementiae ea, quae minus comprehendimus, velut caſu jacta aut inconſiderate poſita accuſare. Ex ſyſtematis Planetarii ordine, ejuſque ordinis legibus a Nevvtono enucleatis conſtat, nihil in tanta magnorum corporum congerie ſine ſumma ſtare ratione; magna haec corpora motus ſuos peragere juxta aeternas Geometriae proportiones, idque tanta conſtantia, ut nihil in tanta temporis antiquitate luxatum ſit, nihil unquam a regula exorbitaverit. Analogiae ratio exigit, ut nihil aliud de hac tota mundana extenſione teneamus. Quando ergo in magnis hujuſmodi machinis nihil eſt non ex regula, et ratione, neceſſe eſt, ut ne in prima quidem coagmentatione ſimplicium, ac primigenearum Univerſi ſubſtantiarum quidquam ſit, quod non conſtantem ac certam normam ſequatur. Quod ſi ſenſus naturae ſubtilitati pares atque aptas haberemus, ut in paulo grandioribus naturae machi-

chinis, ita in minimis illis, et occultis seriebus nihil non sapientissime constitutum facile oculis videre liceret = Haec omnia sapienter a Genuensi animadversa, quin et alia permulta, quibus egregii nostrorum temporum philosophi libros compleverunt magno ingenio magna eruditione elaboratos, quid ille possit, qui brutae materiae particulas infinitas, easdemque inertes et condidit (neque enim alia causa erat, nisi divina virtus, a qua conderentur) et conditas tam varios atque tam certos ad usus coagmentavit, atque disposuit; quid ille sapiat, qui tam praeclarum in ipsas induxit ordinem, ex quo mirabilis haec tantarum rerum universitas existeret, doctis et acutis quibusque hominibus perspicua ratione patefaciunt.

Sin vero, etiam remota subtilitate disputandi, pulchritudinem contemplemur earum rerum, quas vel ipsa sub Luna divina Providentia constitutas putamus, vix erit aliquis etiam e vulgo, quin se magnopere spectaculo moveri dicat, quo nihil ad speciem admirabilius, nihil melius ad usum hominum fingere animo possit. Quemvis profecto, modo non fuerit inter homines truncus, illa movebunt, quae M. Tullius in secundo de Natura Deorum tanta orationis ubertate proposuit. = *Ac principio*, inquit, *terra universa cernatur locata in media sede mundi, solida, et globosa, et undique ipsa in sese nutibus suis conglobata, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus; quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili va-*

rie-

rietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos amnium, riparum vestitus viridissimos, speluncarum concavas altitudines, immensitatesque camporum; Adde etiam reconditas auri argentique venas, infinitamque vim marmoris. Quae vero, et quam varia genera bestiarum vel cicurum, vel ferarum? qui volucrum lapsus, atque cantus? qui pecudum pastus? quae vita silvestrium? Quid jam de hominum genere dicam, qui quasi cultores terrae constituti non patiuntur eam nec immanitate belluarum efferari, nec stirpium asperitate vastari, quorumque operibus agri, insulae, littoraque collucent distincta tectis, et urbibus? Quae si ut animis sic oculis videre possemus, nemo cunctam intuens terram de divina ratione dubitaret. At vero quanta maris est pulchritudo! quae species universi! quae multitudo et varietas insularum! quae amoenitates orarum, ac littorum! quot genera quamque disparia partim submersarum, partim fluitantium, et innantium belluarum, partim ad saxa nativis testis inhaerentium! Ipsum autem mare sic terram appetens littoribus eludit, ut una ex duabus naturis conflata videatur. Exin mari finitimus aer die, et nocte distinguitur, isque tum fusus et extenuatus sublime fertur, tum autem concretus in nubes cogitur, humoremque colligens terram auget imbribus, tum effluens huc, et illuc ventos efficit. Idem annuas frigorum, et calorum facit varietates; idemque

et vo-

et volatus alitum sustinet, et spiritus ductus alit, et sustentat animantes = caeteraque gravissime.

Haec, inquam, aliaque innumerabilia si quis diligentius animo verset, doctrinam Epicureorum non ridere non poterit, his etiam temporibus a perditis quibusdam ac flagitiosis hominibus adamatam = *Nos beatam vitam* (ita eam doctrinam Vellejus Epicureus apud Ciceronem explicat) *in animi securitate, et in omnium vacatione munerum ponimus. Docuit enim nos idem qui coetera* (Epicurus) *natura effectum esse mundum, nihil opus fuisse fabrica, tamque eam rem esse facilem, quam vos effici negatis sine divina posse solertia, ut innumerabiles natura mundos effectura sit, efficiat, effecerit. Quod quia quemadmodum natura efficere sine aliqua mente possit non videtis, ut tragici poetae, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad Deum, cujus operam profecto non desideraretis, si immensam, et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis, in quam se injiciens animus et intendens ita late longeque peregrinatur, ut nullam tamen oram ultimi videat, in qua possit insistere. In hac igitur immensitate latitudinum, longitudinum, altitudinum, infinita vis innumerabilium volitat atomorum, quae interjecto inani cohaerescunt tamen inter se, et aliae alias apprehendentes continuantur: ex quo efficiuntur eae rerum formae et figurae, quas vos effici posse sine follibus et incudibus non putatis* = Ea cum

 di-

dicerent Epicurei, casu, non autem potentia sapientiaque supremi artificis esse mundum efformatum opinabantur.

Quid? qui ita censes, atomos ipsas a quo primum editas motuque concussas ponis? Deus profecto sit aliquis, oportet, cui tantis diffusa spatiis innumerabilium prorsus atomorum vis, unde coelum, ac terrae, mariaque, paruerit. An constituis atomos minime genitas, ut Democrito placuit, minimeque productas? Nihil igitur eis poterit virtutis ac bonitatis deesse, quae, cum perfectissimo potiantur existendi modo, rebus a se compositis id impertiuntur, ut existant; quod est virtutis, ac bonitatis omnis, et perfectionis principium, et radix. Ita fit, ut, qui unum renuebas agnoscere Deum, innumerabiles inducere videaris.

Illud autem tute non vides, atomos illas, ut casu quodam convenientes tantam hanc varietatem rerum efformarent, motibus non quidem iisdem omnes, at longe inter se lateque diversis, antea per inane, quod fingis, spatium circumferri debuisse? Atqui, non modo quae sentimus corpora omnia, sed atomi quaecumque, fatentibus Epicureis, natura centrum aliquod commune petunt. Quare ad illud recta, nisi alia causa declinare cogat, linea feruntur. Turpissimum enim esset Physico dicere, quod physicae rationis ignarus dixit Epicurus, atomos illas nulla mente praeditas a rectilineo cursu sine ulla causa innumerabiles defle-

flexisse. Quamobrem habemus jam, neque solas atomos, neque atomos ipsas motu concussas, verum et causam aliam, quae motus atomis varios, atque hinc non ab ipsa illarum natura ortos, indiderit, constitutionis omnium rerum esse agnoscendam. Et eam quidem Causam, cum quasi provincias atomis dederit, quae rectae, quae obliquae, quae velocius, aut tardius, quae tot diversis rationibus ferri deberent, omnino liberam intelligi convenit, si sufficientem aliquam ejus varietatis rationem esse concedimus; ex quo facile sequi nemo non videt, ut et Sapiens, et Potens, et Provida sit existimanda.

At amice cum Epicureis ac liberaliter agamus: quandoquidem tot nobis hac in re suppetunt argumenta, ut non tam scribendi ratio nobis habenda sit, quam multa omittendi. Haec igitur, aliaque silentio praetereantur, quae cum veteres tum recentiores Philosophi contra Epicureorum amentiam copiose disputant. Unum est, quod, summi artificis mundum hunc opus esse, qui conficere non sentiat, hunc ego nihil omnino sensurum esse pronuncio. Videlicet nulla Causa non summopere viribus atque consilio potens proportionem cum iis effectibus habitura est, quorum pulcherrimae admirabilesque rationes quamapte suos referantur ad fines nullo unquam consilio humana mens assequi possit. Haud equidem hoc loco sum probaturus, nullum prorsus effectum, qui mentem atque consilium praeferre vi-

deatur, casu (loquamur hic potius cum hominum vulgo, quam cum Philosophis, qui nihil revera casu contingere definiunt) in lucem prodire posse. Quod quidem veluti portenti genus quoddam habendum esset. Sane Plutarchus de spuma equi a Pictore, qui nesciverat arte sua ipsam exprimere, pennicillos in tabulam projiciente fortuito habita = *Hoc unum*, inquit, *fortunae artificiosum facinus narratur* = At certe illi dumtaxat, qui mentis omnino sit ac rationis expers, verisimile poterit videri, innumerabiles id genus effectus, quorum singuli longe mirabiliores sint ac praestantiores, fortuito emergere potuisse.

Quod si hoc etiam delirantes adversarii sibi concedi velint, illud tamen vel inviti tandem concedant necesse est, non posse, quem Casum appellant, hanc rerum Universitatem tam longo saeculorum cursu incolumem servare, in qua videlicet, si nullius artificis industria intercessisset, haud pauciores profecto dissolutionis causae quam atomi esse viderentur. Ea enim causarum, quae dicuntur fortuito operari, natura est, et ingenium, ut non easdem semper ineant agendi rationes, ex quibus perpetua partium plurimarum in unum finem convenientia, et quasi conspiratio existat. Hinc fieri videmus, ut nemo sit ita rudis, nemo ita rerum ignarus, ut quod opus cum machinatione quadam certa atque constanti moveri vertique videat, non alicujus artificis industriae atque sapientiae referat acceptum. Si igitur meliora sunt

ea,

ea, quae natura, quam illa, quae arte perfecta sunt, nec ars efficit quidquam, constans praesertim atque perpetuum, sine ratione, ne naturam quidem ipsam ratione non regi putandum est.

Quae cum ita sint admirabilitas coelestium rerum atque terrestrium, atque omnis descriptio mundi, et tantus hic coeli ac telluris ornatus, ex alia causa, quam quae summa potentia, summa sapientia praedita sit, effici potuisse, nemini meo judicio videri potest, *quem fanaticus error, et iracunda Diana* non vexet, aut brevi certe vexatura sit.

Sed rationem jam audiamus, cui tantopere adversarii fidunt, ut ei commendavisse causae scilicet optimae patrocinium vel maxime videantur. Si atomi, inquiunt, quod absurdum esse nemo demonstrabit, aeternis antea temporibus *liquidum per inane volutae*, nec non in omnem partem agitatae varias induerunt formas, varias effinxerunt figuras, nonne tandem in omnes evadere colligationum series debuerunt, in quas illae a sapientissima mente cum summa potentia conjuncta induci potuissent? Quid enim? Num inter colligationes illas, quas non modo consilio agitatae, sed vel temere concursantes, efficere poterant, nonne illae numerandae veniunt, de quibus modo loquuti sumus? Jam quod fieri poterat, factum revera non esse, quo tandem argumento efficietur?

Hanc Atheorum et Epicureorum argumentationem nihil evincere satis cuilibet est manifestum,

modo

modo se nolit ipse decipere. Ea enim qui existimat fieri potuisse, non intelligo, cur non idem eodem argumenti genere probaturum sese confidat, si innumerabiles unius et viginti formae literarum vel aureae, vel quales libet aliquo conjiciantur, posse ex his in terram excussis Virgilii poema, ut deinceps legi possit, effici: quod nescio an ne in uno quidem versu, quidquid Premontvalius, homo videlicet stultissimus, affirmet (1), possit tantum valere fortuna.

Nimirum advertas oportet, duas posse intelligi colligationum, sive dispositionum series in illis materiae particulis; alias inordinatas, quaeque nullam praeseferant ideam alicujus propositi finis; alias ordinatas, quae tibi, statim ac easdem oculis aut animo contempleris, ad finem aliquem directae fuisse necessario videantur. Prima quidem series, si verum loqui volumus, a casu fieri non potuit; sed tamen hoc loco facile patior, ut existere potuisse dicatur ex causarum physicarum sine ullo mentis consilio conjunctarum nescio qua concursatione fortuita. Sed alterum certe seriei genus, quod nobis necessario mentis ideam exhibet propter finem aliquem operantis, ex sola causarum conjunctione, quae nata sit a certis quibusdam

sin-

(1) *Vues Philosophiq. de Prémontval To. II. pag.* 329. ubi illa sunt, quae, quidquid agas, nemini rationis omnino compoti persuadebis. „ *Le premier mot de l' Enéide Arma, n' est composé que de quatre lettres, et elles ne peuvent recevoir que vingt-quatre combinaisons différentes: il y a donc à parier qu' en multipliant les jets, on amenera la combinaison Arma: donc en les multipliant toujours, on peut former le premier vers; donc le livre entier; telle est l' analyse des sorts.* „

ſingularum atomorum motibus ſine ductu ſapientis ac potentis artificis fortuito collectis, prodire non potuit.

Quod ſi hujus etiam rei, quam ſatis omnes, ut in primo de Generis Humani Conſenſu in agnoſcenda Divinitate oſtendimus, natura nos docet; adeo ut, qui de ea dubitet, non videam, cur non idem, ſol ſit an nullus ſit, dubitare poſſit; ſed ſi quis tamen aliquam afferri vellet rationem, quae nimirum a reconditis Metaphyſicae fontibus eliciatur, niſi meo judicio nimis confidam, quam ſubjicio eſſe poteſt. Atomi per infinitum, quod volunt adverſarii, ſpatium aeternis antea temporibus volitantes, potius quam iſtam ſaepe laudatam a nobis univerſitatem rerum, alias numero nullo definitas efficere potuiſſent, et adhuc poſſent, colligationes, aut diſpoſitiones, quae neque ſummi artificis praeſeferrent conſilium, atque potentiam, neque ullum viderentur ad finem pertinere.

Quis enim non intelligit, atomos corpus aliquod ex iis, quae tantopere miramur, efformaturas numquam fuiſſe, niſi ita miſcerentur, atque coirent, ut nullam, aut ſane certam quamdam, eamque minimam, inter ſe diſtantiam ſervarent? At vero quot ſunt, aut potius fingi poſſunt, in ſpatio puncta tot variari quoque diſtantiae poſſunt atomorum, in quibus nihil ſtabile, nihil ornatum, nihil quod conferret ad mundi ſervandam incolumitatem, et ordinem, illae conficerent.

Spa-

Spatium autem, ideſt Vacuum, et Inane ex omni parte patens, nullis quaquaverſus limitibus circumſcriptum, ideoque omni ratione infinitum putabant, et vero putare debebant Epicurei.

Nam ſi ſpatium nihil eſt *poſitivi*, ut Philoſophi loquuntur, non eſt quod ullis poſſit terminis contineri; ſin autem *poſitivi* eſt aliquid, quaenam eſſe potuit ratio ſufficiens, quae naturam ejus intra potius hanc, quam aliam, quae potuiſſet exiſtere, includeret extenſionem, atque coarctaret? Niſi forte hujuſmodi quaeratur cauſa in mundis innumerabilibus Epicuri, omnibus minimis temporum punctis, aliis naſcentibus, aliis cadentibus, et individuis eorum corpuſculis tam praeclara opera nulla moderante natura, nulla ratione fingentibus; quae quidem corpuſcula, licet individua, tam levia non ſunt, quam levis eſt Atheorum et Epicureorum his praecipue de rebus oratio.

Quamvis autem nullo definita numero momenta temporis huc uſque fingerentur elapſa, cum ab omni aeternitate perpetuo fuiſſent atomi concuſſae motu, ea tamen infinitas non eſſet *ſimpliciter talis*, at vero *ſecundum quid*, ut Philoſophi noſtri dicere conſueverunt: eſſet enim aeternitas tantum *a parte ante*, ut iidem ajunt. Infinitas autem extenſionis in ſpatio, atque hinc diſtantiarum, quas atomi ſemper diverſas ſortiri potuiſſent, abſoluta eſſet, atque perfecta.

Quis

Quis jam non videat, ex his omnibus effici, etiamsi quaedam fuisse dicatur ab infinito tempore aeternitas, qua semper vagantes atomi sedes mutaverint, posse adhuc, semperque futurum ut possint, per innumerabilia saecula mutare, ideoque nova semper ac nova sese ratione respicere? Pro ea igitur felicissima copulatione, qua corpus ad aliquod ex iis, quae cernimus, efformandum coagmentatae sunt, numero prorsus infinitas habere dispositiones potuissent, et adhuc possent plane diversas.

Jam ergo rationem concludamus. Nisi mens aliqua ex omnibus iisdem dispositionibus ordinatam seligat, infinite probabilius est, obventuram potius inordinatam ex perpetua atomorum concursatione dispositionum seriem, quam ordinatam. Etenim contra istam illae, quas diximus infinitas, universae pugnant. Ergo quod ista existat, infinita est (liceat hoc loco vocem latinis auribus minus dignam usurpare) *improbabilitas*; ad quam proinde vincendam summa vis requiritur atque potestas, cujus ratio sufficiens nulla invenietur, nisi in perfectissima supremi artificis mente, qui rerum unam potius, quam aliam dispositionem, et ordinem aptissime colligatum jubeat existere.

Jam probabilitas infinita quid est, nisi probabilitas prorsus omnis, probabilitas, qua major esse nequeat? Haec autem quid est, nisi omnino summa, atque ideo metaphysica evidentia?

Finge in capſulam aliquam ſchedulas centum conjici, quarum novem, et nonaginta albae ſint, una tantum notata. Habes ex iis, quae in Dialectica praecipiuntur, probabilitatem ut unum (ſic eam appellemus) fore, ut, ſi ſchedula una debeat extrahi, ſchedula notis diſtincta prodeat, ſed *improbabilitatem* ut 99. fore, ut ea non prodeat. Finge ſubinde non unicam, ſed tres, decem, nonaginta, novem, et nonaginta ſchedas eſſe notatas: eadem ratione ſibi creſcet probabilitas, et *improbabilitas*, quam diximus, minuetur. Si denique notatae ſchedae ſint centum, jam habebis probabilitatem omnem, atque ideo *certitudinem*, ut vocant, ſive evidentiam, ſchedulam aliquam ex iis, quae notatae ſunt, eſſe prodituram. Eadem fere dicas in re noſtra.

Quae diximus clariora fierent, ſi alia perpendere capita vellemus, ex quibus colligationum, quas inordinatas diximus, ſeriem in infinitum augeri poſſe efficitur. Directio quidem motus atomorum in infinitum variari poſſet multis de cauſis. Nam et rectae, quarum ad normam curſum tenere poſſent, in uno plano ſunt infinitae; plana in ſpatio item ſunt infinita, et pro quavis recta in quovis plano infinita ſunt etiam genera curvarum, quae cum eadem ex dato puncto directionis oriantur. Velocitas etiam variari potuiſſet in infinitum, qua tam levia corpuſcula perenni concitata motu immenſa ſpatia vorare dicebantur.

Sci-

Scilicet ad hoc, ut atomi, cum primo conveniendum erat, apta quadam certaque ratione commiſcerentur, neceſſe fuit, ut certam quamdam ſequerentur directionem motus; imo non modo ſequerentur ipſae, ſed neque per viam, ut ita dicam, alio pellerentur, vel traherentur ab aliis, hac et illac exlegum atque otioſorum more puerorum temere concurſantibus. Ad eam quoque copulationem habendam velocitas, qua atomus altera in alteram impingebat, plurimum facere poterat, ideoque velocitas etiam ex infinitis, quae potuiſſent exiſtere, una ſeligenda erat. Quis enim ignorat, ſi ſegnius, aut incitatius, duo ſeſe mutuo corpora collidant diverſos omnino effectus oriri?

Sed haec omnia, aliaque non pauca, ne magis quam par erat excreſceret oratio, ſilentio praetermiſſa ſunt. Illud vero Lector per ſe facile videt, cum vel unum corpus ab atomis fere innumerabilibus nulla mente dirigente vagantibus extitiſſe, pluribus de cauſis prorſus abſurdum cenſeri debeat, quanto magis hoc ipſum de tota rerum univerſitate ſit ſtatuendum.

At ſcio, quo ſeſe verſuri ſint adverſarii. Dicent ergo, qua ratione probamus nos, ordinatam ex atomorum concurſatione fortuita non poſſe unquam oriri, ſeſe probaturos, ne poſſe quidem quamvis inordinatam, nullique fini ſatis opportunam copulationem exiſtere. Quid enim? Nonne contra iſtam aliae pugnare tibi videntur colli-

ligationes atomorum, quae nullo possint unquam numero definiri? Quod si semel id statuas, ὑποθέσιν omnino subvertis, qua confusum aliquid et inordinatum ex atomorum concursu existere posse dedimus; quam quidem ὑποθέσιν, a Democrito et Epicuro invectam, eodem jure stare contendent in hac saltem controversia, quo tu negabis.

Ea magni momenti ratio videri posset, nisi aliquod ipsam involvere sophisma, quod, aeque ac nodus ille Gordianus, etsi quis solvere nesciat, solubile tamen sit, tardo etiam cuilibet homini suspicari liceret. Is enim videt, si formae litterarum aureae, vel argenteae in terram excutiantur, quamvis potius inordinatam, atque confusam, quam aptam concinnamque collocationem habituras, unde poema repente existat omnibus numeris absolutum. Neque vero eumdem hominem eo argumento movebis, ut secus judicet, quod aeque contra illam, et contra istam innumerabiles aliae formarum collocationes ex iis, quae possunt esse, facere videantur. Sed rationem, quae a nobis proposita fuerat, prosequamur.

Colligatio quaevis inordinata innumerabilium atomorum hac et illac temere volitantium cum innumerabilibus confligit, ut ita dicam, aliis colligationibus, quae potius quam ipsa prodire possint. Quare incredibile dictu est, quam difficile sit, ac videri debeat, ut ipsa potius ex ea corpusculorum jactatione, quam aliae, prodeat. Insaniret ergo si quis

quis pecunia, vel alia re deposita sponderet extituram. Ea tamen difficultas aliquantulum inde minuitur, quod colligatio aliqua ex inordinatarum genere consurgere debeat: quare cum in eo ipsa genere, non minus quam caeterae, constituatur, non minus quam caeterae, si considerentur singulae, consurgere potest. Non ergo esset, si eam extitisse quis nuntiaret, quod tamquam prorsus incredibile, ac prorsus absurdum negare jure possemus.

At vero coagmentatio atomorum in hanc pulcherrimam, suisque finibus omnino respondentem Universi molem non modo singulas habet oppositas colligationes earumdem atomorum, alias et alias in infinitum, sed est ex genere colligationum ordinatarum, quod habet oppositam collectionem totam inordinatarum, unica sub idea, et instar ingentis cujusdam exercitus a te considerandam. Ad efformanda enim vel exigua corpuscula, quae suam constanter formam retineant, ea requiritur atomorum accessio, ut limites quosdam, eosdemque statutos, et certos ingrediantur; quorum proinde numerus debet esse infinitis vicibus minor, quam numerus aliorum limitum, intra quos atomi, licet innumerabiles, constitutae nullam induere possent aptam, constantemque figuram. Hinc autem quod colligatio aliqua inordinata, quaecumque tandem ea futura sit, numquam autem ordinata, ex fortuita debeat Epicurearum atomorum concursatione obvenire, facile quivis intelligit.

Res

Res adeo ſpinoſas ideo ſub aliquibus allegoriae integumentis involvimus, ut minus offenſionis haberet oratio. Si quis accuratius dicta deſideret, ille ſic habeat. Cum duo genera ſint, alterum ordinatarum, inordinatarum alterum colligationum, de quibus tam ſaepe locuti ſumus, atomos temere concurrentes unam ex illo facilius fuerat, quam ex iſto ſortiri. Id et adverſarii, niſi omnino vecordes ſint, omnino fatentur, et exemplis, ſi qui forte negarent, innumerabilibus convinci poſſent. Jam ea major facilitas proportionem habere debet cum exceſſu, quem genus inordinatarum ſupra genus ordinatarum hujuſmodi colligationum habet; quod etiam a ſimilibus ducta rebus experientia ſuadet, et perſpicua ratio demonſtrat. Cum ergo genus inordinatarum ſupra genus alterum infinite pateat, hinc ſequitur, infinite facilius eſſe, ut, ſi quid prodire debeat, ex illo, quam ex hoc aliquid prodeat.

Jam quod prae oppoſito infinitam habet facilitatem, ut fiat, nonne vera, propriaque, eademque maxima continetur neceſſitate naturae? Id enim ita prae oppoſito fieri quodammodo exigit, ut nihil enixe magis exigi queat, quod verae propriaeque neceſſitatis notionem cuivis exhibet. Ea nimirum facilitas eſt ſumma *proclivitas*, ut Scholaſticorum verbis utar, *potentiae in actum*. Summa vero hujuſmodi proclivitas neceſſitas eſt. Quod enim eſt neceſſarium, ita proclive eſt, ut fiat, ut magis eſſe non poſſit. Neque enim tanta facilitas, de qua verba facimus, ullo ex capite poteſt immi-

nui,

nui; quomodo difficultas in eo ſita, quod haec potius quam illa ex inordinatarum collectione colligatio prodeat, imminuitur, ut indicavimus. Quare infinita non haec, ſed illa tantummodo dicenda eſt.

Quod ſi facilitas etiam tanta inde tibi videatur aliquantulum imminui, quod collectio etiam ipſa ordinatarum colligationum inter colligationes, quae poſſint eſſe, recenſeri queat, ſumes id veluti jure tuo, de quo tibi litem adverſarii intentarunt. Profecto illi negant, inter ea, quae poſſunt ex fortuito nihil ſentientium atomorum exiſtere concurſu, pulcherrimam hanc eſſe rerum omnium univerſitatem; qua nihil ad ornatum admirabilius, nihil ad uſum eorum, qui mente praediti ſunt, excogitari poteſt aptius.

Sed jam haec omittamus. Fieri enim ſaepenumero videmus, ut, cum ſubtilius, atque curioſius, quam neceſſe eſt, illa ſcrutari volumus, quae naturae ductu, non autem artis magiſterio didicimus, hominibus non admodum doctis firmiora noſtrarum cognitionum intertubare fundamenta videantur. Equidem, ut ſaepe ſignificavi, aptiſſimas rerum innumerabilium ſeries et ordines fortuiti caſus opera non fuiſſe, tam evidentem dici debere ſententiam, quam aliam quamlibet ipſius naturae ope cognitam veritatem, exiſtimo. Quare ſi quis, ea pulcherrimarum copulatione rerum, et quaſi conſentiente ad mundi incolumitatem coagmentatione naturae, non moveri ſe, dicat, ut maximam ſupremi Artificis potentiam,

atque

atque sapientiam agnoscat, hunc vel turpissimi mendacii crimine teneri, vel horum nihil unquam reputavisse, certo scio.

CAPUT III.

Eamdem Dei Potentiam, eamdemque Sapientiam, esse prorsus infinitam ostenditur.

HActenus de ratione locuti sumus, quae maximam, et humanis mentibus incomprehensam esse Dei Potentiam, atque Sapientiam evidenter ostendit. At easdem proprietates esse prorsus infinitas, in suo videlicet utramque genere, morosis quibusdam adversariis jam ostendendum est.

Antequam id praestemus, et de Potentia Sapientiaque divina per ideas omnino abstractas ac generales considerata nos loqui monemus, et id sumere, quod plurimis argumentis Metaphysici probant, et explicata ratio satis efficit, primam rerum quarumcumque causam haud aliam agnosci oportere, praeter divinam, quaecumque tandem ea sit, intelligentiam, atque virtutem.

Sed et illud jure nostro sumere possemus, quod statim aequus lector agnoscet, res, quae possent existere, ut revera non existant, infinitas omnino dicendas esse. Quis enim Genus Humanum, quis ea, quae vel in tellure sunt, vel in aethere, no-

nostris objecta sensibus, quis caetera, ex quibus haec pulcherrima totius mundi moles existit, infinite augeri posse, jure negaverit? Negaret autem jure, si rerum, quae fieri possint, numerus definitus esset; si tot, exempli causa, hominum millia, si tot planetae, tot stellae, tot rerum species tantummodo possent existere: plures autem esse tam esset absurdum, quam Chimaeram aut Hippocentaurum in hoc terrarum orbe reperire.

At hujus quidem in rerum ipsa natura legis ulla probabilis ratio, non modo non esse, at ne fingi quidem animo potest. Non enim quispiam sufficientem rationem esse non temere suspicabitur, quare si bonum aliquod minus existat, non item aequale, quantum pertinet ad ipsam rei naturam, existere possit, aut majus. At enim sine ratione sufficiente quidquam affirmare, Philosophos omnino dedecet.

Veterum autem illorum, de quibus in Libro de Fato M. Tullius, explosa jampridem sententia est; qui nihil didicisse, nihil sensisse animo videntur, cum praefracte negarunt, quidquid non existit, inter ea, quae possent existere, non absurde numerari. Hobbesius quidem atque Spinosa, non disputantes philosophi, at perpetuo somniantes, cum omnia fatali nescio cui necessitati tribuerent, eamdem vel sentiendi vel loquendi rationem stultissime tenuerunt. At quis commenta ista non rideat, modo philosophiam a primo limine salutaverit?

Si enim aliquid, quod non ſit, eſse unquam potuiſſe vel poſſe negaveris, clariſſimas quaſque notiones omnino ſuſtuliſſe videberis hominum generi ab ipſa natura datas. Etenim quaenam dici vel fingi notio poteſt magis clara magiſque perſpicua, quam ea, quae verbo ipſi *Poſſe* reſpondet ab omnibus omnium generum ac gentium hominibus uſurpato? Mihi quidem ea notio tam clara eſt, quam ea, quae me vel ſedere vel ambulare vel ſcribere mihi demonſtrat, cum tamen alii homines eodem tempore omnino contraria faciant. Jam ſi de iis, quae clara notio demonſtrat, Hobbeſio et Spinoſa auctoribus, nefas eſt vel incertam habere ſententiam, quis eosdem aequo animo ferat, quis non aſpernetur, cum nihil in natura fieri poſſe clamant, quod neque fuerit unquam, neque ſit, neque futurum ſit? Itaque ſcitum illud Metaphyſicorum omnium = *Quaecumque contradictionem involvunt, impoſſibilia ſunt, quae ſecus poſſibilia* =.

Quae cum ita ſint, jam eſt advertendum, res omnino nullas inter hujuſmodi *poſſibilia*, quae vocant, numerandas videri, niſi Deus aliquis, quem primam eſſe rerum cauſam hoc loco ſumimus, creare poſſit, aut alia quavis ratione producere. Nihil enim, quod non eſt, poteſt eſse, niſi propterea quod in alterius, qui ſit, ut ita dicam, potentia contineatur. Quidquid autem eſt, vel ipſe Deus eſt, vel aliquid a Deo productum. Ergo quidquid revera poteſt exiſtere ad ipſam Dei Potentiam neceſsario pertinet. Po-

Poteſt igitur infinita Deus; et id quidem vel ex eo etiam ſatis apparet, quod nulla queat excogitari vel eſse non prorſus inepta ratio, cur qui tanta molitus eſt, atque adeo difficilia, non et alia quaelibet in quovis genere poſſit. Itaque Deum Omnipotentem eſſe, libenter inter Ethnicos vel Philoſophi vel ipſi Poetae conceſſerunt.

At enim ea Virtus, quae omnia, quae infinita poteſt, fines aut terminos profecto neſcit. Quidquid autem fines aut terminos neſcit, infinitum eſt. Infinita igitur Dei Virtus atque Potentia dicenda eſt.

Neque vero quiſquam hic jure poſſet opponere, humanis etiam viribus, dum aeterno tempore exiſtant, actus elici poſſe, quorum numerus nullo unquam fine determinetur; ex quo tamen vires illas infinitas eſſe, nemo dicet. Etenim, ſi acutius inſpicias, facile videbis, infinitos eosdem actus non humanae Potentiae, verum divinae acceptos eſſe referendos.

Conſentiunt enim Philoſophi, tantummodo ſpecies actuum, quae certe finitae ſunt, non vero ſingulos ipſos actus, qui prodituri ſunt, ſive finiti numero, ſive infiniti, ab humana ſeu Potentia, ſeu Voluntate conſtitui. Itaque = *determinationem actuum in individuo non a cauſa ſecunda, ſed tantum a prima eſſe* = iidem Philoſophi docent. Alia neque parva ſcilicet, neque pauca inter humanam divinamque Potentiam diſcrimina poſſent afferri; ſed omnia perſequi oratione non vacat.

 Si-

Similis autem ratio fateri cogit, prorſus infinitam Divinitatis eſſe Sapientiam. Nam et ſe ipſa Divinitas, et ea, quae facere poteſt, infinita cognoſcit. Quis enim Intelligentiae divinae fines conſtituat, cum nulli fines ejusdem Potentiae conſtituantur? Profecto rem aliquam producere multo difficilius eſt, quam cognoſcere; neque vero nobis verendum eſt, ne, qui difficilius aliquid conſequitur, idem ab eo, quod facilius eſt, excidat; niſi forte rationes quasdam excogitemus, quae nullum in prima rerum Cauſa locum habiturae ſint.

Sane Deum omnia cognoſcere vel inde ſatis apparet, quod homines praecipue non hebetes non prorſus ignorent, quo ſua ipſorum potentia, vireſque pertineant. Si qua vero minime cognoſcimus, id ex mentis imbecillitate, et pudenda noſtro generi inſcitia contingit. Similia de Deo cogitare quis audeat? Etenim in ſummae Potentiae natione ſumma facilitas ad omnia, quae vult, atque hinc maxima quedam felicitas, cum tanto mentis vitio minime conjungenda, comprehenditur.

Si quis tamen Homini ſimilem Deum hac in re cogitaret eſſe, facile convinceretur. Homines enim inſcitiam aut paulatim exuere, aut ſaltem imminuere poſſunt, ac ſolent. Aut ergo potuiſſet aliquid ſimile praeſtare Deus, aut non potuiſset. Si non potuiſſe dicatur, praeterquamquod deterior Homine fingitur, ejus Omnipoten-

tentiae, quam in Mundi creatione noscimus, multum sane deesse dicendum est. Sin vero potuit, rursus interrogo. Itane potuit, ut omnino tantum a se malum auferret, an ut tantummodo imminueret? Si primum, quis eum aeterno tempore quievisse putet, ut non id praestaret? Sin alterum; oporteret ergo aliquod esse impedimentum, quod Dei in sapientia progressui opponeretur, illumque discere cupientem perpetuo retardaret. At nonne delirantis esset potius, quam disputantis Philosophi tam absurda de potentissima illa Natura sentire?

Iisdem fere interrogatiunculis efficitur, ut Perfectio divinae cognitionis, et Claritas nullis offundi tenebris queat. Si quae enim essent, quomodo non auferret Deus; cujus voluntati omnia parere, nos docet haec pulcherrima et praestantissima rerum universitas, quam quotidie sensibus usurpamus, neque tamen satis mirari, aut etiam complecti animo possumus?

An aliquis ita desipiet, ut dicat, limites divinae Scientiae ab ipsa ejus natura poni? At is profecto suae scientiae limites, eosque sane angustos, jamdiu positos esse ostenderet, qui Deum et aliquid ignorare, aut non plane cognoscere diceret, et eumdem ultra progredi unquam posse negaret: Quod nimirum, si de homine dicatur, turpissimum esset.

An profecit ille quidem infinito tempore, sed aliqua semper ei discenda supersunt? Tantalo di-

dignam ipsi Deo poenam imponis, ut in veritate inquirenda per totam aeternitatem occupatus numquam omnino possit expleri. Si quid enim ille cuperet, ut sibi accideret, id profecto cuperet, ut se dignam, ideoque infinitam, Sapientiam adipisceretur. Numquam vero fieret, ut consequi posset, quod infinito tempore laborans consecutus non esset.

Quae cum ita sint, non modo Potentiam, sed et Sapientiam Dei infinitam esse, statuamus oportet: ex quibus id, quod volumus, ut mox videbimus, facile sequitur. Neque enim cujusquemodi Bona, tum quae *Moralia*, tum quae *Physica* dicimus, illi deesse possunt, quem semel infinita Sapientia, infinitaque Potentia praeditum esse percepimus.

CAPUT IV.

Infinitas Divinae Perfectionis ex Infinitate Sapientiae, atque Potentiae demonstratur, ac Bolingbrokii Moralia Dei Attributa negantis confutatur impietas.

PRimo quidem Sapientia infinita Potentiae item infinitae conjuncta flagitat, ut Dei Sanctitas, et, quas amplectitur Sanctitas, universae dotes atque virtutes etiam infinitae sint. Nisi enim essent, ille minus honestatem ipsam ac bonitatem amaret, quam amari ea possit, ac mereatur; cum

nullum

nullum amori omnium optimo, ac praestantissimo finem aut ipsius amoris, aut amatae rei natura constituat. Quare aut non id facere posset Deus, quod tamen per se fieri posse intelligimus; atque hinc divina Potentia corrueret; aut quod posset hac in re nollet; atque hinc de Sapientia ipsius actum esse videretur. Nam contra sapientiam est omnino plenam atque perfectam non tanto in honestatem amore ferri, quanto quis ferri possit; praesertim si facile possit, neque in amando detrimenti quidpiam, aut incommodi, capiat. Hinc omne peccatum ac vitium in moribus esse contra sapientiam ipsam, nemo inficiatur, qui tritum illud audierit omnium sermone proverbium „ *Omnis peccans est ignorans* „ ex quo sequitur, ut, qui nihil ex ulla parte ignorare possit, nullum omnino vel leve peccatum, aut crimen possit admittere. Peccaret autem qui, cum infinito posset honestatem amore prosequi, nollet. Etenim honestatem infinite minus amaret, quam ab ipso amari deceret. Quae cum ita sint, qui summe Potens ac summe Sapiens merito nuncupatur; idem et summe Sanctus, habendus est.

Vides ex his, opinor, quantopere Bolingbrokius insaniverit, cum esse Deo Sapientiam, esse Potentiam, agnosceret, at vero Bonitatem, et Justitiam, et caetera, quae Moralia dicimus, Attributa negaret; quamvis et hac ipsa in re levissimus homo non semper ipse sibi constiterit

rit (1) Rationes autem ipsius eae sunt, ut vix confutatione indigeant.

Ait opera Dei Potentiam et Sapientiam, non autem Bonitatem ac Justitiam, ostendere, quin et cum iis aperte pugnare (2). Sumit id confidentissime, quod nullo modo probare potest. Quod enim in mundo plurima sint mala, quod plurima videantur praeter ordinem, imo et contra ordinem fieri, tam, neque Bonum esse Deum, neque Justum, non efficit, quam non esse Sapientem. Non minus enim contra Sapientiam, ut vidimus, quam contra Bonitatem ac Justitiam est, in suis operibus ea mala et ea vitia tolerare, multo magis inducere, quae contra finem operum ipsorum et operantis aperte faciant.

Praeterea, qua ratione Bolingbrokius respondet, quibus in rebus Sapientia Dei non agnoscitur a nobis, id mentium nostrarum vitio, non ipsius Sapientiae, contingere (3), eadem nos

(1) *E. g. Oeuvr. Vol. III. p.* 253. *ait* „ *Les oeuvres de Dieu montrent sa sagesse et sa puissance infinies, et nous obligent de lui attribuer toutes les autres perfections, tant celles que nous pouvons concevoir, que celles qui surpassent nôtre compréhension* „ *Vol. V. p.* 332. se dicit esse „ *défenseur de la Bonté de Dieu contre les Athées et les Théologiens* „ Moysem etiam eo loco reprehendit, perinde ac si divinae Bonitatis notionem everterit. Aliquando etiam Theologos arguit, ac si divinae Justitiae quidpiam derogarent. Imo et *eod. Vol. p.* 512. ait „ *dans l' oeconomie présente tout est conforme a la justice de l' Etre suprême* „

(2) Ait enim „ *Les oeuvres de la création montrent parfaitement ls Sagesse et la Puissance de Dieu, mais nullement sa Bonté et sa Justice, avec lesquelles les Phenomènes qu' on observe dans l' Univers sont pour la plûpart en opposition manifeste. Attribuer la bonté et la justice à l' Etre suprême seroit aussi impie que de lui attribuer le Courage, la Temperance, et d' autres vertus humaines* „.

(3) *Vol. V. p.* 24. fatetur „ *que là où nous ne voyons pas la Sagesse divine, il faut nous en prendre à nôtre imperfection* „ *p.* 332. fatetur etiam cum nos eam deprehendamus Dei Sapientiam „ *en tant de choses dont la connoissance est à nôtre portée, il seroit absurde de ne la pas reconnoitre là même où nous ne la voyons qu' imparfaitement ou point du tout.*

nos et Bonitatem Dei , et Juſtitiam tuemur. Si qua nimirum ſunt in rerum univerſitate mala , vel propter eas rationes a Deo fiunt , aut tolerantur , quas etiam humana Sapientia facile aſſequatur , vel propter alias quasdam nobis ignotas, non autem Deo.

Quod autem ait Bolingbrokius , Potentiam atque Sapientiam nihil natura complecti , quod cum Infiniti notione aegre componatur; at vero Bonitatem atque Juſtitiam non eſſe , niſi finitae ſint , ac ſuis incluſae limitibus (1) tale eſt, ut nihil magis inſanum potuerit excogitari. Quamquam enim aliquando Bonitatis aut Juſtitiae divinae quosdam effectus eſſe, quaedam alia Dei Attributa non ſinunt , non hinc Bonitas ipſa, vel Juſtitia Dei certis quaſi cancellis definiri putanda eſt. Infinita utraque eſt, quia ſcilicet, quidquid pertinet ad Bonitatis ac Juſtitiae veram propriamque rationem ita continet , ut ſi forent infinitae mentes et bonae , et juſtae, nullo modo poſſent cum ipſo Deo de Bonitate , ac de Juſtitia contendere. Majus enim aliquid , atque perfectius ſemper ineſſet Deo, a quo ſcilicet illae, quidquid haberent, accepiſſent.

Similis omnino ſtultitiae fuit vereri, ne, ſi praeter Attributa Phyſica, etiam Moralia tribuantur Deo, ſimplex Dei Natura dividatur in partes,

 ac

(4) Idem Bolinbrokius „ *Enfin la Puiſſance, et la Sageſſe n'ont rien dans leur nature qui ſoit contraire à l' idée de l' Infini ; aulieu que la Bonté et la Juſtice ceſſent d'être ce qu'elles ſont , ſi on ne les conçois pas comme bornées , et finies* „.

ac distrahatur. Quid? an dividitur ac distrahitur, cum praeter Potentiam eidem Sapientia tribuitur? Ne Bolingbrokius quidem id unquam dixit. Cur ergo, si praeter Sapientiam Bonitas ac Justitia inesse dicatur Deo, minime simplex ea natura erit existimanda? Cur tueri non poterimus, unicum illam, et omnino individuum esse Bonum, quod Bona omnia sine malis cujusque generis nobilissima ratione complectatur?

Equidem et illud valde miror, non vidisse Bolingbrokium, in ipsa ratione Sapientiae divinae Bonitatis Justitiaeque rationem aperte contineri. Etenim ille sapientiam constituit in optimorum finium electione et in iis rebus adhibendis, quibus ad eosdem fines perveniri possit. (1) Jam vero finis Deo praecipuus quid est in ipsa universarum molitione rerum, nisi totius Universi Ordo, ad quem felicitas creatarum cujusque generis mentium vel maxime facit? Velle autem felicitatem ipsarum nonne Bonitatis est? Velle Ordinem in ipsis rebus nonne ad Justitiam spectat? Quid enim Bonitatis, quid Justitiae nomine aliud Bolingbrokius intelliget? Ubicumque igitur in operibus Dei Sapientia, etiam Bonitas, etiam Justitia refulget; neque proprietates istae minores, quam illa, dicentur unquam, nisi ab eo, qui, Sapientia ipsa quid sit, valde implexa et confusa ratione didicerit.

Praeterea, si Deo inest intelligentia, voluntas etiam inest, quae in intelligentia fundatur. Volun-

(1) *Vol. V. p. 335.*

luntas ista vel id amare dicitur, quod propriae naturae convenit, quod cum suprema honestatis regula congruit, quod in ordinis notione continetur, quod rectum, quod sanctum est, vel secus. Alterum hoc nemo dixit, qui Deum esse concederet. Quaenam enim in praestantissima omnium natura perturbatio tanta esse queat, ut in errores adeo turpes labatur? At primum illud si dicatur, inesse Deo Bonitas ac Justitia manifeste dicitur. Etenim amor honesti sine Bonitate, amor Ordinis sine Justitia, non modo esse, at ne fingi quidem animo potest. (1)

Nemo autem impiis Mirabodii verbis, mala, quae sunt in toto terrarum orbe, non minus quam bona, Deo tribuenda esse jactantis (2) de sententia deterreri debet. Cum enim ex bonis Deum esse bonum collegerimus, malum autem eumdem dici, evidens ratio vetet, non

 in

(1) Baylius (*Nouv. de la Rép. des Lettr. Aout* 1684. *art. 6.*) ait „*La bonté seroit le plus visible* (inter attributa Dei) *si les hommes se servoient de réflexion. Quelle bonté n' est ce pas d' avoir attaché du plaisir à toutes les actions nécessaires, et de nous avoir rendus susceptibles du plaisir en une infinité de façons? On a beau dire que nous sommes encore plus susceptibles du chagrin et de la douleur; cela n' est pas vrai; et quand cela seroit vrai, nous ne devrions pas pour cela méconnôitre la grande bonté de Dieu, puisqu' il nous seroit aisé de voir, que les plaisirs dont nous jouissons viennent des Loix qu' il a posées dans la Nature; et qu' au contraire la plupart de nos chagrins viennent du mauvais usage que nous faisons de notre raison. Mais il n' est pas vrai que dans ce monde l' homme souffre plus de maux que de biens; c' est notre ingratitude, notre orgueil, et notre humeur insatiable qui nous fait parler de la sorte: Falso queritur de Natura sua Genus humanum. Sallust.*„

(2) *System. de la Nature Tom.* II. *p.* 61. *et alibi*. Plerumque vero eadem Mirabodius describit (Mirabodium vocamus infamis libri scriptorem, quod eo sese ipse nomine vocari voluerit) quae contra Dei Bonitatem ac Providentiam Baylius objecit. Eadem habes in famoso alio libro, cui tit. *Contag. Sac.* C. II. *p.* 27. *et* 35.

in mala voluntate primae caufae malorum origo, fed in caufis omnino aliis quaerenda eft, ut fufius et apertius alio loco declarabimus.

At Bona, quae Phyfica dicimus, ineffe Deo prorfus omnia, facilius oftenditur. Nam primo quidem ea maxima Bona, quae Naturae necefsario exiftentis, quae Caufae primae, quae Sapientiae infinitae funt propria, Deus habebit; quem et necefsario exiftere, et rerum efse primam Caufam, et infinita pollere Sapientia, docuimus. Deinde omnia Bona complectetur, quae poteft ipfe producere; quae fcilicet infinita effe vidimus: neque tamen eadem ratione, qua funt in fe ipfa, complectetur. Hoc enim non modo effet indignum Deo, fed ne fingi quidem animo poteft; quandoquidem plurima funt profecto Bona, quae fimul in eadem natura cum Bonis aliorum generum effe nequeant. Itaque Bona omnia, quae rebus creatis ineffe queant, eminentiore quadam ac nobiliore ratione complectetur fua natura Deus: qui, cum Bonis infinitis, et quidem fimul fumptis, longe fit excellentior, atque praeftantior (quaelibet enim caufa melior eft fuis omnibus effectibus, quos propria dumtaxat virtute poffit, fine alterius auxilio, producere) infinite Perfectus erit exiftimandus.

Bono enim, quod *extenfive*, ut Scholaftici loquuntur, fit infinitum, nihil enimvero nifi quod *intenfive*, ut iidem ajunt, infinitum in genere Boni dicatur, melius efse natura poteft, atque nobilius. Quidquid enim hoc altero modo non eft in-

infinitum, quaedam erit natura singularis, suis circumscripta limitibus, atque hinc et ipsa in infinita illa serie Bonorum, de quibus diximus, comprehensa cum caeteris, a quibus proinde, praecipue simul sumptis, tandem aliquando superari videatur.

Scite igitur D. Thomas infinitam Dei Perfectionem probari ait (1) = *Primo quidem per hoc, quod quidquid perfectionis est in effectu oportet inveniri in causa effectiva, vel secundum eamdem rationem, si sit agens univocum, ut homo generat hominem, vel eminentiori modo, si sit agens aequivocum.... Manifestum est enim, quod effectus praeexistit virtute in causa agente: praeexistere autem in virtute causae agentis, non est praeexistere imperfectiori modo, sed perfectiori.... Cum ergo Deus sit prima causa effectiva rerum, oportet omnium rerum perfectiones praeexistere in Deo, secundum eminentiorem modum* =.

Non me latet quidem, quid contra pronunciatum illud = *Nemo dat quod non habet* = vir acutus et eloquens Jo. Gualbertus de Soria scripserit (2). Etenim putavit, ex causis aliquibus effectus quosdam existere, qui proprietatibus praediti sint in causis iisdem frustra requirendis. At error hic celeberrimi hominis optime confutatur in epistolis contra ipsum Florentiae scriptis, quarum pleraque subtilius, et accuratius disputata egregiae Joannis Lamii doctrinae debentur.

Illud

(1) *S. Thom. I. P. q. 4. a. 2.*
(2) *In lib. cui tit. dell' Esistenza di Dio e de' suoi Attrib. Fisici, e Morali.*

Illud ſane certiſſimum eſſe mihi videri ſolet; in ipſa cauſa, ſi videlicet adaequata ſit, effectum ipſum, quacumque demum ratione, contineri. Aliter quidquam eſſet ſine ratione ſufficiente; quod unquam eſſe poſſe Philoſophi negant. Ipſa igitur cauſae virtus aut id habet, quod in effectu eſt, ex eadem ſcilicet ſpecie, vel genere, aut eminentiore quadam ratione complexa continet. Hoc eadem clara notio ſuadet, quae proportionem quamdam inter cauſam, et effectum eſse debere, ſatis aperte demonſtrat.

CAPUT V.

Rationibus etiam, quae vocantur a priori, contra Samuelis Clarkii ſententiam eſſe Deum infinite perfectum ſatis apte concluditur.

Mihi quidem non admodum illi probantur, qui negant argumento, quod *a priori* Scholaſtici vocant, ſatis apte concludi, infinitam Deo Bonitatem, aut Perfectionem ineſse; quos inter Samuel Clarkius extitit (1), Vir ingenii acumine celeberrimus, at ſuis, aut Magiſtri ſui, novis quibusdam opinionibus plus aequo delectatus.

Et ea quidem ſcripſiſſe Clarkium eo magis miror, quod multis ejus generis rationibus eſse

Deum

(1) *Tom. I. de l'Exiſt. de Dieu C. 9.* „ *Je ne me ſervirai pas pour le prouver* (Deum eſſe liberum, intelligentem ec.) *de cette raiſon, que ce qui exiſte par ſoi-même doit être revetu de toutes les perfections poſſibles. La choſe en elle-même eſt très-certaine, mais elle eſt d'une nature à ne pouvoir être bien demontrée a priori ec.* „

Deum Immenſum, hoc eſt nullis naturam ejus locorum limitibus definiri, concludat. Nam ſi, vel unum eſſe Deo Attributum (utimur hoc etiam nomine pro latino, quod Theologorum ac Philoſophorum uſus jamdiu mollivit) ſi vel unum, inquam, eſſe Deo Attributum prorſus infinitum concedas, Eſſentiam illius etiam, ſive Naturam infinitam eſſe, concedas neceſſe eſt. Sapienter enim Leſſius illa pronunciavit, cum de infinita Potentia Dei verba feciſſet » *Neque ſolum ex infinitate potentiae recte colligimus abſolutam infinitatem eſsentiae, ſed etiam ex infinitate cujuslibet attributi. Sapientia enim, Juſtitia, Miſericordia infinita non eſt accomodata vel commenſa niſi eſſentiae infinitae. Debet enim eſse proportio inter eſsentiam, et attributa, ſive inter haec ſit aliqua diſtinctio formalis, ut quidam volunt, ſive non ſit* » (1).

Sed accuratius hac tota de re contra Clarkii ſententiam diſputemus. Si Deus eſt res, quae neceſsario exiſtit (*Ens a ſe* Metaphyſici vocant) omne id amplecti natura debet, quod bonum, quod expetendum, quod perfectum vocari poſſit. Omne autem id finibus caret. Neque enim ratio ſufficiens eſſe poteſt, quare ſi certus aliquis, ut ita dicam, gradus perfectionis exiſtat, non aliud ultra ſit, quod in eo genere cognoſci poſſit, aut appeti.

Sane ſi Bonum, quod utcumque natura ſua poſſit eſſe (*Bonum poſſibile* iidem Metaphyſici dicunt)

(1) *De Perfection. Divin. Lib.* I. *C.* I. *p. m.* 2.

cunt) certis limitibus definiri dicatur, ne Deus quidem ipse poterit Bonum aliquod mente concipere, quo prius illud augeri queat. Igitur absoluta quaedam Necessitas certos intra fines naturam Boni coercet, ut nusquam amplius illa possit excurrere. Id si est, absoluta quaedam Necessitas cum Boni natura pugnat: quo quid absurdius excogitari potest? Mala enim erit illa Necessitas; quae tamen a nulla mala voluntate pendet: cum de Necessitate loquamur, quam nulla ratio, nulla mens, nullius consilium induxerit. Neque vero fingi vel esse alia quaelibet causa potest, quae Necessitatem eamdem infecerit, ut ita dicam, atque corruperit. Haec enim esse absurda omnia vel maxime, rerum ipsarum, de quibus agimus, clarae distinctaeque notiones ostendunt. Nullis ergo limitibus natura Boni, quod utcumque possit existere, concludi necessario dicenda erit.

Omnia in hoc argumento constare vides, nisi quod ostendendum est, Dei Naturam, si necessario existit, quidquid bonum aut perfectum esse potest, necessario complecti. Ostenditur autem id ea ratione, quae Solis ipsa luce sit clarior.

Nam si Natura, quae necessario existit, Bonum omne consequi non potuit, multo minus quae non existunt necessario, sed, ut ita dicam, precario, Bonum idem ullo tempore consequi poterunt. Etenim Bonum quodcumque nihil tandem est aliud, nisi peculiaris quidam existen-

di modus. Id enim satis clarae notiones et *Boni*, et *Existendi* satis ostendunt. Jam quidquid ad *Existendum* pertinet, in eo, quod est necessario, potius quam in eo, quod necessario non est, reperiri debet. Quidquid enim majus, aut nobilius est in aliquo genere, continet etiam quod in eo genere minus est, aut eadem, aut eminentiore quadam ratione, ac modo. Ita fit, ut quod Bonum in perfectissima et necessaria natura nullo modo reperire licet, in alia nulla natura possit existere. Ex quo facile consequi vides, ut natura, quae necessario existit, Bona quaelibet in se complexa contineat, ut volumus. Nisi enim id esset, jam non posset illud esse, quod tamen esse posse clara et aperta ratio demonstravit. (1)

Quid ergo? ais: nonne, si quid allata ratio ponderis habet, Bona omnia necessario existunt? Homines igitur, et animantia reliqua, et quae cernimus universa necessario erunt: quo nihil excogitari potest absurdius.

Facilis ad haec responsio est. Si quid enim nostra ratio valet, Bona omnia necessario sunt, quae non sunt ullis admixta Malis; qualia videlicet in Divina tantum Natura locum habere

posse,

(1) Haec omnia confirmantur ea ratione, quam gravissime D. Thomas iis verbis proposuit (*I.P. Q. 4. a. 2.*) „ *Secundo vero* [probatur infinita Dei Perfectio] *ex hoc quod supra ostensum est, quod Deus est ipsum esse per se subsistens; ex quo oportet quod totam perfectionem essendi in se contineat...*, *Cum Deus sit ipsum esse subsistens, nihil de perfectione essendi potest ei deesse. Omnium autem perfectiones pertinent ad perfectionem essendi; secundum hoc enim aliqua perfecta sunt, quod aliquo modo esse habent: unde sequitur quod nullius rei perfectio Deo desit.* „

posse, Christiani Philosophi ac Theologi docuerunt. Malum enim, quatenus malum est, inutile natura est; atque hinc necessarium haberi non potest. Non igitur homines, aut reliqua omnino, qualia novimus extra Deum, necessario sunt. Sed quidquid in his perfectionis aut boni est, multo nobiliore, ut indicavimus, ratione in ipsa necessaria Natura continetur.

Si quis adhuc repugnat, Naturam ejus rei, quae maxima sit, ac necessario quidem sit, quaeso diligentius animo contempletur. Nam primo quidem ea res bona est sine dubio atque perfecta. Immortalis enim est, aeterna est, neque mali quidpiam ab aliis pati potest, quorum ope numquam indigeat. Deinde non circumscribitur, aut finitur hoc potius quam illo perfectionis, aut bonitatis gradu, vel modo. Hic enim potius quam ille modus necessarius esse non potest. Etenim quis me pugnantia loqui aut absurda dicet, si contra eum, exempli causa, qui Sapientiam esse necessario eidem Naturae neget, ego aut Immensitatem, aut Æternitatem, aut aliud simile quidvis esse negavero?

Scilicet quod aliqua natura ita existat, ut potius unum habeat, quam aliud quodcumque Bonum, nullo modo necessitatem existendi, sed causae intelligentis arbitrium aut voluntatem omnino sapit. Haec enim naturam unam hujusmodi prae reliquis producere potest, siquidem omnia potest. At nulla ratio ab adversariis afferetur,

qua-

quamobrem absoluta Necessitas a nulla voluntate pendens Bona plurima, non autem omnia, quae tamen possent esse, necessariae naturae tribuat. Simplex enim omnino debet esse illa Necessitas, neque optionem ei quisquam detulit, utrum hoc esse velit, an illud Bonum; quin et a veri similitudine quavis abest, quod Necessitas ea Bonum aliquod existere finitum, non autem infinitum, hoc est longe melius, atque praestantius, exposcat.

Praeterea redit huc, quod modo diximus, malam futuram esse Necessitatem, quae cum ipsa Boni natura ita pugnet, ut infinitum Bonum arceat, atque esse non sinat. Id clarius fit ex eo, quod non aliud esse Malum, nisi Boni Privationem ii tantum ignorent, qui numquam Philosophum, quod ajunt, pictum viderunt. Quaenam autem fingi major, aut perniciosior Privatio potest, quam illius Boni, cujus jactura nulla unquam ratione reparetur? aut quis infiniti Boni jacturam reparari unquam posse arbitrabitur? Atqui Necessitas absoluta, de qua loquimur, Naturae Divinae vel maxime propria, optima est. Malum enim, cum natura sua sit inutile, quandoquidem res utilis hoc ipso bona est, necessarium esse, nemo dixerit. Quis autem aliquid minime necessarium ad absolutam Necessitatem pertinere somniaverit? Ergo ne leviter quidem suspicari licet, per eamdem Necessitatem Omne Bonum, hoc est verum perfectumque Bonum, quominus existat, impediri.

Duo

Duo ſunt, quae adverſarii nobis hoc loco fortaſſe velint opponere. Alterum eſt, etiamſi Neceſſitas nulla ferat, ne Bonum aliquod exiſtat, non continuo colligi, quod ea Neceſſitas exigat, ut idem Bonum exiſtat. Etenim omnia, quae ſunt in rerum ipſa natura, ita ſunt, ut neque non ſint neceſſario, neque tamen eadem neceſſario ſint. Alterum eſt, poſſe dici, Bona omnia neceſſario exiſtere, at in Naturis omnino ſejunctis atque diverſis, non autem in ipſo Deo.

Quid reſpondeas ad haec, habes ex dictis. Nam primo quidem, ſi Neceſſitas abſoluta Divinae Naturae, ut ita dicam, inſita, non exigit, ut ipſa Natura certo aliquo Bonorum numero definiatur, haec certo Bonorum numero definiri ex nulla cauſa poteſt. Ergo definiri nullo modo poteſt. Eſſe enim quidquam ſine ratione ſufficiente Philoſophis auctoribus magis eſt abſurdum, quam ſine parentibus homines, aut ſine ſeminibus arbores naſci.

Profecto Naturae neceſſariae voluntas a nullo Bono refugere dicenda eſt, quod ſine ulla concretione Mali, ſine dolore ullo, vel toedio poſſit haberi. Etenim ne peſſimorum quidem, aut ſtultiſſimorum hominum voluntates hujuſmodi Bona averſantur. Neque vero extra voluntatem ipſam alia res aut natura eſſe vel fingi poteſt, quae cogat illam certos intra Bonorum fines vel invitam, ſi Superis placet, reluctantemque conſiſtere.

In-

Innumerabilia sunt, quibus id effici cogique possit; neque tamen afferre omnia necesse est. Quis enim non facile videt, Naturam eam, quae necessario existit, cum firmissima sine dubio debeat esse, cum a nemine quidquam acceperit, satis ipsam sese tueri, neque ab illis ullam posse Bonorum suorum partem amittere, quae nequeant eam ipsam e medio summovere? Etenim, quae diximus, Bona ita cum ipsa natura conjuncta sunt, ut avelli ab ea, sejungique nulla ratione possint; ut mox docebimus. Multa huc etiam afferri possent, a Baylio, dum ostendere nititur, materiam, si a Deo creata non sit, non posse a Deo quidquam pati, otiose disputata.

Jam vero similia de rebus, quae non sint necessario, dici ratio ipsa non finit. Quamvis enim ea non existere non sit necessarium, possunt tamen esse causae non ita paucae, propter quas non existant.

Quod si Naturae Divinae Perfectio nullo Bonorum numero definitur, infinita profecto dicenda est. Ipsum enim existere necessario, vel ipsa, ut Philosophi loquuntur, *necessaria Existentia* sufficiens Bonorum omnium fundamentum est. Æque enim unum illa respicit, atque aliud Bonum. Neque enim, ut diximus, hoc prae illo quidquam habet, unde illo, si fas est ita loqui, in tenebris Nihili relicto extare debeat, ac Necessitati poscenti, ut Natura Divina sit, omnino satisfacere. Quamobrem, si ex ejusdem Necef-

cessitatis vi Bonum unum existat, et aliud existet: seu potius unum simplex Bonum existet, in quo caetera omnia sublimi quadam ratione comprehendantur.

Alterum autem illud facilius expeditur. Si enim omnia Bona, quae possunt esse, necessario sunt, nullis admixta Malis, in praestantissima Dei Natura certe conjuncta sunt. Nam primo quidem extra Deum separata, ut ita dicam, ac dissita finitas tantummodo naturas constituerent. Quidquid autem finitum est, aliqua ex parte Malum est. Nam et hoc Malum est, quod Metaphysicum vocant, quocumque carere Bono. Deinde maximum Bonum ea certe natura est, in qua Bona omnia, quae possint esse, nullis admixta Malis aptissima quadam, si licet his uti verbis, naturae necessitate junguntur. Ea igitur Natura existit; quandoquidem existere Omne Bonum, atque hinc existere Maximum Bonum, adeo luculentae rationes hactenus ostenderunt (1).

CAPUT

(1) Ad nonnullas ex iis rationibus, quas explicuimus, pleraque revocari possunt a Philosophis in hanc rem acutissime disputata. Faciunt etiam huc nonnulla ex Patribus hanc in rem a Petavio collecta [*Theolog. Dogm. Lib.* VI. *Cap.* 7.] Sed eorum rationes quasdam ne leviter quidem in hoc opere metaphysico attingimus, quod aliquid ab auctoritate, praesertim sacra, sumere videantur. Hujusmodi est argumentum, quod *n.* 4. ex Clemente Alexandrino ille desumit. „ *Qui in octavo Stromateon, ait, recte admonet, cum nomen aliquod simpliciter usurpamus, statim rem nominis ocurrere in suo genere perfectissimam* „. *Etenim in perfectionem generis, ait, intuentes, ad eas, quae maxime propriae sunt, significatarum rerum venimus. Exempli causa, cum medicum audimus, talem informamus animo, cui nihil desit medicae facultatis. Sic hominem sapientem intelligimus eum, cui nihil desit cognitionis illius, quae est ex scientia* „.... *Porro Deus simpliciter iis nominibus exprimitur, quae absolutam habent formae cujusque, ac rei significationem. Non enim solum ens vocatur, aut bonum, aut sapiens, justus, et reliqua; sed etiam* ὀντότης, *quam entita-*

tem

CAPUT VI.

Fauſtus Manichaeorum ſui temporis princeps de infinita Dei Perfectione detrahens confutatur.

Quamquam a Manichaeis, non tam ingenio valentibus, quam impietate veſanis, plurima contra Dei Opt. Max. bonitatem atque virtutem excogitata ſunt; nihil tamen, opinor, aut magis horrendum ab illis, aut magis abſurdum afferri potuit, quam illa Fauſti apud Auguſtinum, quae totidem ipſius verbis afferimus „ *Summum, et verum Deum; utrum ſit infinitus, necne, ſi quaeritur, de hoc loco boni, et mali contrarietas breviter poterit edocere: quandoquidem, ſi non eſt Malum, profectò infinitus eſt Deus. Habet autem finem, ſi malum eſt. Non igitur infinitus eſt* „.

Satiſne cogitat Fauſtus iſta quae dicit? Mala igitur, quae ſunt, aut eſſe poſſunt, impediunt, quominus infinitum Bonum ineſſe dicatur Deo? quid? an Mala ipſa Deum aggrediuntur, af-

tem dicunt, bonitas, ſapientia, juſtitia. Quare ſine ullo limite, ac termino convenit illi tota rei ſignificatae, quanta poteſt cogitari maxima, perfectio „ Alia vide apud ipſum. Abſtinuimus autem a celeberrimo etiam argumento D. Thomae (*I. P. Q. 4. a. 1.*) non quo nullam ei vim ineſſe arbitremur, ſed quod innumerabilibus hac aetate ratiunculis excipiatur. Deum eſſe perfectiſſimum inde colligit, quod ſit maxime *actu*, ac *potentiae* nihil habeat admixtum. „ *Secundum hoc enim*, inquit, *dicitur aliquid eſſe perfectum, ſecundum quod eſt actu. Nam perfectum dicitur, cui nihil deeſt, ſecundum modum ſuae perfectionis* „.

afficiunt? an quidquam ejus Naturae ac Bonitati detrahunt? Minime, inquit. At Mala praestant, ne infinita sint Bona „ *Illic enim*, inquit, *esse Mala incipiunt*, *ubi Bonorum est finis* „ Ex quo consequitur, primo quidem ut infinita non posſit Deus: deinde, ut ne ipse quidem sit infinitus; cui neque adsint infinita Bona, neque adesse queant; cui regnum sit, maximum illud quidem, at suis aliquando finibus circumseptum.

Ita qui disputat, neque Boni, neque Mali rationem profecto novit. Cum enim, Philosophis consentientibus, Boni ratio sit in eo, quod appeti posſit; posſint autem appeti majora semper ac majora vel fortunae munera, vel naturae, sequitur hinc, ut nullus omnino dicatur esse Bonorum finis. Quid enim efficit, ut, si praestans aliqua Natura Bonum aliquod quantumvis ingens consecuta fuerit, nihil esse, nihil fingi animo posſit, quod appetatur, nobilius atque praestantius?

Itaque si Mala, quae Manichaeorum tenebricosa somniaverunt ingenia, esse non possint, ubi nullus Bonorum finis esse dicatur, hinc potius nulla existere hujusmodi Mala colligendum est. Et re quidem vera nulla esse potest Natura omni ex parte mala, quae nihil Boni habeat admixtum, per se ac necessario existens, a qua, tamquam a mari flumina, cujusque generis Mala, sine ulla concretione Boni, perpetuo deriventur. Et de hac quidem re suo loco fusius.

Nunc

Nunc hactenus admirabor Fausti tarditatem, quod in ipsis Malis esse quaedam Bona non intelligat. Etenim adeo concedi non debet, ibi Mala incipere, ubi Bonorum est finis, ut ipsa Mala, quae dicimus, futura Mala non essent, nisi Bonum aliquod afficerent, atque corrumperent.

Fac enim aliquid esse natura Malum. Jam illud est, quod esse debet. Non igitur amplius est Malum. Neque enim ea mala res, aut natura est, quae suum obtinet in tota rerum universitate locum. Sane si Lictor quispiam, si Satelles, aut Carnifex vituperari non possunt, cum praestant id, quod concredita ipsis a Republica munera postulant, multo minus ea res vituperari unquam posset, quae totum id efficeret, aut etiam esset, quod ut efficiat, aut sit, ipsa, quam exuere neque debet, neque potest, natura flagitat. Quidquid ergo Malum est, eo scilicet Malum est, quod naturam per se bonam aut destruit, aut foedat, aut aliis quibuscumque damnis vel molestiis afficit.

Non igitur illic esse Mala incipiunt, ubi Bonorum est finis: at ubicumque Mala sunt, ibi et Bona sint aliqua necesse est. Itaque nullus est Bonorum finis; siquidem ea ratio corruit, quae Fausto auctore Bonis finem imponere videbatur.

At stultitiam hominis non sibi constantis alia etiam ratione cognoscere licet. Id enim ipse vult, id contendit, ut Deus Bonorum Au-

ctor, quamquam non est infinitus, ipse tamen ex omni parte sit Bonus; neque in eo Mali quidpiam inveniri possit, aut non omnino stulta cogitatione fingi. Atqui si finitus est, Mali aliquid habet admixtum. Aut igitur Deus Opt. Max. non omni ex parte Bonus tibi dicendus est, aut idem Infinitus a te dicatur, omnino necesse est.

Nam si finitus est, rogo primum a quo? Etenim sine ratione sufficiente, ut saepe dicimus, nihil est, nihil esse potest. Num a Natura sua? Non dices, opinor. Mala enim ex aliqua parte dicenda esset, quae finem suis Bonis poneret, atque hinc aliqua Bona, videlicet quaecumque non habet, perpetuo repudiaret.

Num a principio Malorum? Ita dices, opinor. Id enim tua doctrina fert, id tua, quae recitavimus, indicant verba. At quaenam te, Fauste, tam perdita Natura, tam invida in eum furorem egit, ut sentire non posses, eum, qui a Principio Malorum coerceatur, ne Bona plurima consequi possit, non omni ex parte Beatum, atque hinc non omni prorsus Malo carentem, intelligi convenire?

Quid? nonne miserum est, nonne malum acerbissimi hostis et iniquissimi furorem non posse retundere? Nonne jure Deo dolendum est, quod infinita Bona Mali Principium sibi praeripiat, et imperium, quod sine illo infinitum esset, exiguis profecto finibus coerceatur? Quidquid

quid enim finitum eſt, id, ſi cum Infinito comparetur, exiguum profecto vel haberi, vel dici debet. Malum ineſſe, quod Metaphyſicum appellant, rebus quibuſcumque creatis, Philoſophi docent, quod res quaecumque creatae bonitatem atque virtutem omnino finitam non habere non poſſint. Quanto magis ergo Malum hujuſmodi Deum ipſum afficeret, ſiquidem non ab ipſa natura ſua, non a voluntate, ſed a teterrimo inimico id pateretur, ut non omne Bonum haberet, quod ardenti animo concupiſceret!

At contra Fauſtum hoc loco ſatis. Viderint interim recentiores noſtri a Baylio ſcilicet moderati homines in diſputando et graves, quam ridiculae, ne dicam hoc loco nefariae, doctrinae patrocinium ſuſcipiant, ubi Manichaeorum opiniones Chriſtianae Religioni vix dubitant anteferre.

CAPUT VII.

Confutatur inſania Conradi Vorſtii.

DIci vix poteſt in quantas Conradus ille Vorſtius e Calvini ſchola Theologus, qui contra infinitam Dei Perfectionem diſputavit, doctorum hominum reprehenſiones incurrerit. Argumentis enim uſus eſt ita debilibus et ineptis, ut voluiſſe quidem Deo maximam detrahere gloriam, non autem ſciviſſe aut potuiſſe videatur (1).

 Na-

(1) *In Tractatu de Divinis Attributis.*

Natura, inquit, ipsius Dei ab Angelis videri potest. Quid inde conficit? Ergo infinita non est. Mirum sane consecutionis genus! quod si quaeras qua ratione cum antecedentibus conjungatur, Oedipo fortasse sit opus.

Quid? Infinitum a Finito videri non potest? Infinita veritas intelligentiae finitae aciem necessario fugit? Quomodo haec sumis, quae si adversarius verbo neget, ultra non habeas quo progrediaris? At ego non modo nego, sed in hoc ipso te stultitiae convinco. Quidquid enim infinitum est, quamquam ex omni parte perfectam intelligentiae creatae comprehensionem effugit, aliqua tamen ratione per eamdem potest attingi. Cum enim Infinitum omnia complectatur, habet utique in se tum quod infinitae menti, tum quod finitae satisfacere omnino possit.

Illud autem, qui Christianus dici vis, quomodo es oblitus: non ipsius Naturae, sed Gratiae viribus Essentiam divinam et ab Angelis et ab hominibus facie ad faciem, ut divina Scriptura loquitur, posse videri? Sin autem haec memoria tenes, quomodo sentis, infinitum Deum id efficere nullo modo posse, ut Essentiam suam ea ratione, quam ***visionem intuitivam*** Theologi vocant, beatae mentes aeterno tempore contemplentur?

Nihil ad insaniam a Vorstio in hoc argumento prolatam addi posse videretur, nisi multo magis ineptam ratiunculam continuo subjecisset.

ſet. Nulla creata res, ait, infinita eſt: ergo nec Deus: perinde ac ſi, quae creavit opera Deus, tam perfecta quam ipſe Deus exiſtere debuiſſent.

Haec jam oratio non a philoſopho, ſed ab amentium cuſtode comprimenda eſt. Quid enim affert, quod ſano homine dignum ſit? Qui leviter etiam ſapiunt, ex eo quod creatae res eaedem finitae ſint, contrarium omnino colligunt. Eo enim finitae ſunt, quod illae quidquid habent precario, ut ita dicam, ab alio receperint, ut multis argumentis perſpicere licet. Ergo ex contrario, qui non ab alio quidquam accepit ad ſuam naturam, virtutem, aut felicitatem augendam ullo modo pertinens, finitus eſſe non poterit.

Tertium denique Vorſtii argumentum nihilo ſapientius eſt quam praecedentia. Potentia, inquit, ſupremi Numinis ad ea non extenditur, quae fieri non poſſunt: ergo non eſt infinita. Quaſi vero de ratione verae Potentiae foret, ut ad ea pertineret, quae nullo modo poſſint exiſtere. Pugnantia ſe loqui non videt. Neque enim ea non poſſent exiſtere, ſi vera Potentia eadem utcumque poſſet attingere. Atquì ſi de ratione verae Potentiae non eſt, ut ad illa extendatur, ex eo quod non extendatur, aliquid Potentiae divinae deeſſe, nemo niſi ſtultus concludere conabitur.

Sapienter enim Auguſtinus (1) ad hanc rem profert exemplum militis ita ſtrenui, ut poſſit quidem

(1) *In libris de Civitate Dei.*

dem semper vincere adversarios suos, numquam tamen ab iisdem ipse vinci possit: non posse autem vinci non est imbecillitas, at vera Potentia. Ita quod Deus mentiri nequeat, creare hominem non hominem, et caetera hujusmodi.

Caetera nihilo meliora, quae contra plures Dei Opt. Max. dotes et attributa impotens ingenium Vorstii profudit, suis quaeque locis refutanda relinquimus.

CAPUT VIII.

De iis, quae Athei recentiores, praecipuae Mirabodius, contra infinitam Dei Perfectionem objicere consueverunt.

CUm judicium omne, quod non sit in sensibus, ab Epicuro docti atque eruditi temporibus etiam nostris Athei repudiaverint; mirum profecto non est multa contra divinam Perfectionem, quae neque in oculos, neque in alium cujusquemodi sensum incurrat, eosdem immani quadam et intolerabili audacia disseruisse. Quibus illud solemne est, ac tertio quoque verbo adhibitum: nihil esse inter vera ponendum, cujus nullam animo notionem efformare possimus. Jam quis, inquiunt, Infinitatem animo complecti queat, aut quis, cum hujusmodi nomen adhibet, quidquam aliud, nisi privationem quamdam,

dam, aut rei negationem animo verſet? Infinitas ergo nihil eſt; quam propterea qui tantopere laudant, omnino deſipiunt.

Parum admodum ab hoc furore abfuit Hobbeſius: qui ſcriptor ita ſemper de Deo diſſeruit, ut pluribus ejus notionem e mentibus hominum abradere voluiſſe, omnibus autem eamdem animo ſuo cimmaeriis tenebris obſitam geſſiſſe videatur. Ejus autem ea verba ſunt „ *Quando enim dicimus aliquid eſſe infinitum, non aliquid in re ſignificamus, ſed impotentiam in animo noſtro, tamquam ſi diceremus, neſcire nos, an, et ubi terminetur* „ (1) Hinc ipſius Dei nomen a nobis pronunciari, non ut ipſum intelligamus, cum plane intelligi, hoc eſt comprehendi animo, nequeat, ſed tantum ut honoremus, idem Hobbeſius docuit. (2)

Similia in hanc rem multa diſputat princeps Atheorum noſtri temporis Mirabodius. Et is quidem

(1) In libro *de Cive*; quae repetit etiam in alio libro, cui *Leviathan* titulum fecit, praeſertim *Cap.* III. *p.* 12. De Hobbeſio vide Moshemium *ad Cudvvorth. C. V. S.* 1. §. 13. *p.* 761.

(2) Ad haec Hobbeſii verba ſcripſit Buddeus (*Traité de l'Atheiſme ec. Cap.* VI. §. VII. *p.* 241.) „ *Il ſemble donner à entendre par ces paroles, qu' il a du reſpect, et de la vénération pour la Divinité; mais ſa véritable intention eſt de faire voir, qu' il n' y a nulle réalité dans l' idée de Dieu, et de ſes attributs; ou pour nous énoncer plus clairement, que les termes dont nous nous ſervons, pour exprimer l' idée de Dieu, et de ſes attributs ſont de purs mots qui ne ſignifient rien* „ Hinc Atheum proprie dictum fuiſſe Hobbeſium inſert Buddeus in eodem libro, cujus gallica interpretatione a Ludovico Philone adornata utimur. Caeterum illud fateri veritatis nos cogit amor: nimium hic Hobbeſium a Buddeo premi. Non enim peſſimus ille Senex Deum omnino de medio ſuſtulit; quem quidem exiſtere ſuis in libris operoſe probat; at de Natura ipſius abſurdas horribileſque ſententias protulit, atque defendit. Vide noſtrum opus *De Generis Humani Conſenſu in agnoſcenda Divinitate*.

dem novos errores protulit ; aut potius antiquos nova quadam impiorum verborum atrocitate propofuit (1). Quid enim ferox illius hac in re non audeat ingenium atque fuperbia cum incredibili quadam temeritate conjuncta ? Nam et cum Dei Perfectionem laudamus , non intelligere nos ait , quid fonet ea vox , quid ei fubjiciatur ; fiquidem Perfectionis ipfa notio ex iis eft , inquit , quas *abftractas* , *metaphyficas* , *negativas* vocamus ; neque enim extra mentem noftram exemplar aliquod exhibet , a quo profluxerit . Perfecta quaelibet res , inquit , aut imperfecta dicitur , quatenus aut utilis nobis aut inutilis accidat , vel jucunda denique , vel molefta.

Haec atque alia fimilia perditis ab hominibus difputata vix , aut ne vix quidem , defiderant orationem meam . Nam primum , ut egregie monuit Hancockius , Infinitatis divinae nomine non aliud , nifi Perfectio numeris , ut ita dicam, omnibus abfoluta venire debet ; ut ideo Deus Infinitus dicatur , quod non modo nullis ejus Na-

tura

(1) Ex. caufa (Syftême de la Nature p. 58. et *59.*) haec habet „ *Les attributs théologiques ou métaphyfiques de Dieu ne font que de pures négations des qualités , qui fe trouvent dans l' homme , ou dans tous les êtres , qu' il connoît* „ Hinc ridet attributa Infinitatis, Æternitatis, Immutabilitatis : ad quem locum acute Bergierius advertit (*Exam. du Materialifme To. II. p. 71.*) eum fibi turpiter contradicere . Ipfe enim Mirabodius eadem de Materia difertis verbis affirmat (*To.* II. *C.* 4. *p.* 104. *et 136.*) De illa enim dicit „ *eft infinie , éternelle , immuable* „ Idem Atheus eodem volumine „ *L' homme a prétendu que pour être parfait , il falloit être comme lui ; voilà la fource de tous fes faux raifonnemens fur la Nature et fur fon Dieu* „ Idem alio loco „ *L' idée de la perfection eft une idée abftraite , métaphyfique , négative , qui n' a nul archetype ou modele hors de nous . Une chofe n' eft parfaite ou imparfaite , qu' autant qu' elle nous eft utile ou inutile , agréable ou défagréable* „ Idem dixerat „ *Le mot infini ne préfente qu' une idée négative qui exclut toutes les bornes* „ Similia alibi faepius.

tura coerceatur limitibus, at nulla Virtus eidem, nulla Potentia, vel Bonum desit, nullum deesse possit. Num hoc mediocres etiam mentes, etsi plurima de ipso Deo percipere nequeunt, ut postea docebimus, non statim agnoscunt quale sit? aut nihil ea verba significant, quibus nihil gravius, nihil magnificentius usurpare possimus? Hoc est vim afferre, Mirabodi, verbis, extorquere ex animis cognitiones, quibus imbuti sumus.

Qui subtilius ista rimantur in ipsa Infinitae Perfectionis notione agnoscunt duo: alterum *positivum*, alterum *negativum* vocant. Primum illud est, quod Virtutes omnes ac Bona cujusquemodi, secretis Malis omnibus, ita nostris mentibus exhibet, ut nihil melius, nihil felicius, aut ullo modo perfectius animo complectamur. Alterum est, quod ea Bona finibus careant, quibus creatae quaelibet res necessario circumscribuntur.

An haec duo nihil sunt? An qui de Deo ista praedicant, nihil afferunt? Bonumne nihil significat? an cujusquemodi Bona? an Malorum omnium privatio? an quod huic uni Naturae nulli sint Bonorum constituti fines? Equidem haec omnia satis intelligere mihi videor. Tu, si nihil intelligas, vide ne animum a consuetudine sensuum prae mentis imbecillitate traducere numquam possis.

Quid enim mereare, ut brutis tandem animantibus non omnino similis esse velis? Illa, mihi crede, non altius assurgunt, illa nihil animo cernunt, quod oculos non pellat, vel aures, vel

 sen-

ſenſus caeteros ab ipſa natura datos. At humana mens et acris, et ſagax, quae tot multa celerrime ſimul agitat, quae et cauſas rerum et conſecutiones videt, et ſimilitudines transfert, et diſjuncta conjungit, vera plurima percipit nullo modo ſenſibus uſurpanda.

At enim, inquiunt, quae vera appellas, non aliud niſi vanae rerum ſpecies, ac vana prorſus ſimulacra dicenda ſunt. Quid? Verum igitur nihil eſt, de quo tam acriter inter ſe docti homines diſputant? Quidquid aut non olet, aut non guſtatur, aut non tangitur, aut non auditur, aut non cernitur, nihil eſſe putandum eſt? Quomodo igitur verum eſt, non eſſe Deum, quod nimium ſaepe dicitis, cum non eſſe Deum ſenſus ipſi neque nuncient, neque nunciare poſſint? Verum nimirum illud eſt, quod in libris de Generis Humani Conſenſu in agnoſcenda Divinitate fuſius explicavi, nihil eſſe Atheorum genere ſtultius, nihil amentius, cum notiones ipſas hominum generi ab ipſa natura inditas penitus abjeciſſe videantur.

Quale autem illud eſt, quod Mirabodius ponit, nihil perfectum a nobis in ſuo genere dici, niſi quod utile nobis aut gratum accidat? Ita ne ſunt homines univerſi rudes, ita rerum ignari, ita expertes ingenii, ut iſta cogitent? Atquì ſaepe, quod nocet, in ſuo genere perfectum eſſe dicunt, et Leones et Tigres et alia hujuſmodi animalia hominibus inimica magis mirantur,

quam

quam aut Lepores aut Damas, quae prodesse possunt, ac solent; et suos ipsi hostes a fortitudine laudant, et, cum aliquid admiserunt contra leges et instituta civitatis, justitiam plerumque Judicum meritas poenas infligentem vituperare non audent, et, siquidem animo excelso sint atque ad honestatem facto, laudare aliquando solent. Quae sunt istae angustiae animi, ut si nullum ab aliqua re accipiamus emolumentum, ideo neque perfectam neque laude dignam esse dicendam existimemus?

Nam quod Mirabodius ait, hominem cogitasse, quidquid perfectum est, ipsi homini simile esse oportere, vix in caput tribus Anticyris insanabile cadere potuisse videretur. Quid? an pauca sunt, quae Deo tribuant homines, neque tamen iidem assumant sibi? Numne satis ipsi declarant, plurima humanae convenire naturae, quae scilicet quod infirma, quod turpia, quod indecora sint, ad ipsum Deum transferri nequeant?

At hic etiam illud valet, quod significavimus, cum contra Vorstium ageremus; non tam orationis copiam quaerendam esse quam modum. Quid enim negotii est haec errorum et mendaciorum portenta convincere? Quae si quid probant, illud profecto probant, infinitam Dei Perfectionem esse oportere; contra quam ne una quidem non prorsus inefficax et inepta ratio possit ab acerbissimis ipsius Dei hostibus intorqueri.

CAPUT IX.

Ex infinita Dei Perfectione ipsius divinae Naturae definitionem rite desumi, et male Nevvtonum, Deitatem ipsam divina Dominatione constitui, docuisse.

EQuidem ad ipsius Dei Naturam ita existimo Perfectionem in genere quovis infinitam pertinere, ut ex ea Definitionem ejusdem caeteras inter omnes optimam atque clarissimam desumi putem. Ea quippe omnium optima Definitio censenda est, quae melius quam alia quaelibet rei definitae naturam explicat. Hujusmodi autem Definitio est Naturae divinae, quae ab infinita ejusdem Perfectione desumitur; ut Deus *Ens*, quod Metaphysici ajunt, *summe perfectum* intelligatur. Ea siquidem verba rite explicata, quidquid de Deo tenere possumus, exhibent.

Nam si Deus est summe Perfectus, et a Se est, et Causa rerum prima est, et mundi Auctor, et Bonorum Finis, et humanarum actionum Judex, et Mens soluta quaedam ac libera, ut Cicero, cum non insaniret, Deum definivit, segregata ab omni concretione mortali, omnia movens, ac motu ipsa praedita sempiterno.

Hac etiam rite percepta Definitione satis ea contineri videntur, quae Socrates in Phaedone de Deo gravissime pronunciavit; Ait enim esse

Deum,

Deum, Naturam quae ex omni parte sibi constat, pulchritudinem ipsam, omnia in se complectentem (1) Quibus illa Speusippi in definitionibus Platonicis similia sunt, ubi Deum esse statuit „ *Vivens immortale , ad beatitudinem sibi sufficiens , essentiam sempiternam , naturae ipsius Boni Causam* „ Similia etiam Stoici, similia plerique veteres e Grecia Philosophi magnificentissimis verbis attulerunt.

At, quod caput est , eadem Definitio complectitur, quae de praestantissima Natura Dei sacra nos auctoritas docet. Quae omnia visus est Gregorius Nazianzenus , gravis auctor in primis, in pauciora colligere, cum de Deo scripsit (2) „ *Universum Esse in se ipso numquam inceptum, numquam desiturum , complexus continet, tamquam infinitum quoddam, et interminatum Essentiae pelagus* „.

Profecto qui dicit, aliquid esse summe perfectum, siquidem ea verba proprie sumi vult, dicit omnia complecti, quae expetenda, quae bona, quae perfecta sunt. Hujusmodi porro sunt ea, quae de Deo didicimus, universa. Qui dicit ergo, Deum esse summe perfectum, idem omnia Bona Deo inesse testatur, quae scientia et cognitione comprehendimus, tum etiam illa, quae comprehendere nullo modo possumus.

At

(1) Ajebat enim esse Deum τὸ ἴσον, τὸ καλὸν, τὸ ἱκανόν.
(2) *In Oratione Natalitia*. Graecum habet „ Ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, μήτε ἀρξάμενον, μήτε παυσόμενον, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον καὶ ἀόριστον „

At reliquae ſupremi Numinis Definitiones, quamvis nec ineptae illae quidem, nec prorſus abjiciendae, eo tamen vitio laborare mihi videntur, quod unum dumtaxat, aut alterum Dei Attributum commendant, de aliis, quae ſunt infinita, ſilent.

At enim, ais, Attributa-Dei omnia inter ſe apta, atque annexa ſunt. Ex uno quolibet reliqua colligere licet, ut ex eo colligi dicebamus, quod ipſe Deus infinita ſit praeditus Perfectione Naturae.

Facilis eſt ad iſta reſponſio. Aliud enim eſt, quod ipſa res ita ſe habeat, aliud, quod tua id Definitio explicet. Cum Deum *Ens a Se* dicis eſſe, non ſtatim intelligo, vel certe non ex vi tuorum verborum intelligo, vel Immenſum eſſe, vel Omnipotentem, vel ita Sapientem, ita Sanctum, ut nihil in quovis genere melius aut majus excogitare poſſimus. At haec omnia meis verbis, quantum ſat eſt, indicantur, cum Deum ab infinita Perfectione commendo. Etenim illa omnia in ſummae vel infinitae Perfectionis notione contineri eadem notio declarat, quae, ſumma Perfectio quid ſit, oſtendit.

Jam vero in noſtra Definitione, quod Deus ſit *Ens*, loco generis adhibetur; melius, niſi fallor, quam quod ſit Spiritus. Non haec eo dico, quod Joanni Clerico aſſentiar opinanti, tam bene Spiritus quam Corporis proprietates Deo convenire; ſed Spiritum potius dici quam Corpus,

pus, quod ea multo nobilior atque perfectior natura sit, idque nomen divina Majestate dignius (1). Neque vero impiis illis, et aeque levibus ratiunculis moveor, quibus, cum Simonidis inscitiam defenderet, Deum non posse Spiritum dici, Baylius ostendere conatus est. At cum ipse Deus Mens perfectissima sit, quae multo magis caeteris praestet mentibus, quam haec aut muta animantia, aut caeteras creatas res antecellunt; cumque rerum omnium ac generum quorumcumque virtutes ac bona illius infinita Natura quadam eminenti ratione complectatur, non magnopere mihi placet, ut in Definitione vox ea, quamvis verissima, loco Generis usurpetur; qua Deum ad unam rerum classem ita pertinere, ut non quidquid in aliis est boni atque perfecti Virtus ejus obtineat, aliqua ratione significari videatur.

Caeterum si cui non satis ista probentur, ac Dialecticae regulas tam sancte servari cupiat, ut *Genus ultimum* adhuc requirat, atque ideo Deum appellari Spiritum in ipsa Definitione contendat, nimium pertinax non ero; non admodum repugnabo. Quid enim convenit spinosas hujusmodi quaestiones cum bonarum horarum jactura protrahere?

Simile quid etiam de *Differentia Prima* dictum intelligas. Infinita Perfectio ejus loco ponenda esse mihi videtur. Per eam enim Deus ab omni, quod non est Deus, necessario differre statim quisque percipit.

Quin

(1) *In Pneumatologia Sectione* III. *Cap.* 3. §. 17.

Quin etiam Scoti discipulis assentior, qui contra Thomistas aliosque Theologos Infinitatem Naturae divinae, hoc est infinitam ejus Perfectionem instar primi Attributi divini esse defendunt, a quo caetera quodammodo fluere intelligamus. Quod illi verbis in vetere schola magis usitatis ita proponunt, ut dicant: *Infinitatem esse divinae Essentiae Constitutivum* (1).

Sane Infinitas hujusmodi est Deo vel maxime propria. Nam quae Necessitas absoluta fert, ut Deus existat, fert etiam, ut nullum ipsi Bonum, nulla Perfectio desit. Cur ergo Infinitas tamquam Dei Proprietas considerari non potest; quod adversarii dicunt?

Respondent acuti quidam homines, Infinitatem sine dubio in Natura divina esse, at non aliud nisi modum quemdam, ac veluti mensuram caeterarum Proprietatum esse intelligendam; ut videlicet singularis Proprietas ea non sit, quae ad Proprietates universas ipsius Dei necessario pertineat.

Mihi

(1) Hujusmodi *Constitutivum* Thomistae volunt esse ipsius Dei *Intellectionem*. Verum et ipsi Thomistae duas scinduntur in partes. Alii enim pro *Intellectione radicali* (ita enim loqui amant) alii pro *Intellectione actuali* pugnant. At bene multi Theologi, *Nullius assueti jurare in verba Magistri*, in ipsa Necessitate Existendi *Constitutivum* hujusmodi ponunt. Haec sententia impugnari potest ex eo, quod *Necessitas Existendi* non sit, *in sensu*, quem vocant, *formali*, Natura ipsa divina; sed potius ipsa sit aliquid, quod Naturam divinam esse postulet. Ergo ab ipsa Natura divina distinguenda est, ea ratione qua Dei Attributa inter se distinguuntur. Ergo Essentiae divinae *Constitutivum* dici non debet. Caeterum omnes allatae sententiae satis ex eo convelluntur, quod aliquid afferant, unde reliqua Dei Attributa manare, non ita bene percipimus. Saltem ea sententia, quam nos defendimus, aliquid affert multo clarius, quam reliquae, de quibus diximus.

Mihi quidem tota res facili distinctione videtur posse componi. Si enim Infinitas tantummodo consideretur, ut aliquid hanc aut illam Dei Proprietatem, puta Sapientiam, Potentiam, Bonitatem afficiens, hac ratione singularis ipsa Proprietas vocari non debet. At si consideretur, ut maximum quoddam Bonum in ipsius Dei Natura necessario existens, tunc non minus Infinita Perfectio, quam alia quaelibet Virtus Dei Proprietas et Attributum haberi potest, ac dici.

Et re quidem vera hoc Bonum in Deo intelligendum est, quamvis caeterorum Bonorum considerationem tantisper omittamus; quod scilicet ejus Natura infinite perfecta sit. Quidquid enim non est ullo modo perfectum in ea Natura locum invenire non potest. Neque vero tantum non potest, quod cum hoc, aut illo peculiari attributo pugnet, sed etiam quod cum absoluta Necessitate pugnet, quae nimirum omnino flagitat, ut ipse Deus sit infinite perfectus. Haec absoluta Necessitas in Deo certe est. Sunt enim in eo omnia Bona, ut adversarii fatentur. Quis autem Necessitatem illam esse maximum Bonum negare audeat?

At si Proprietatem eam, aut *Differentiam Primam*, quam dicimus, dici non posse, magna contentione dispures, etiam hic non me contumacem in mea sententia defendenda reperies. Rem tamen ita componam. Dialecticae leges dicam habere locum, ubi Definitioni clari-

tatem ac lucem ſint allaturae. Itaque ſi non facile in re noſtra ſervari poſſint, quod agamus de praeſtantiſſima Natura, de qua multo plura ſint, quae neſciamus, quam quae ſciamus, non erunt illae quidem contemnendae, aut repudiandae. Verum intelligendum erit, Definitionem omnium optimam illam denique haberi oportere, quae melius quam alia quaevis rei definitae naturam explicet. Hujuſmodi eſſe Definitionem, quam adhibuimus, facile omnes lectores intelligunt non contentionis cupidiores quam veritatis.

Alia omittimus in alio libro a nobis in hanc rem diſputata. Quo loco celeberrimi viri Iſaaci Nevvtoni, melioris profecto Aſtronomi ac Geometrae quam Metaphyſici, Definitionem Naturae divinae rejecimus; quamquam et illud non leviter indicavimus, ſuſpicari nos, non tam accuratam Dei Definitionem, quam vocis ejus qualemcumque explicationem voluiſſe Nevvtonum afferre „ *Deus*, inquit (1), *eſt vox relativa, et ad ſervos refertur, et Deitas eſt Dominatio Dei non in corpus proprium, ſed in ſervos. Deus ſummus eſt Ens aeternum, infinitum, abſolute perfectum; ſed Ens utcumque perfectum ſine dominio non eſt Dominus Deus. Dicimus enim Deus meus, Deus veſter, Deus Iſraëlis; non dicimus Infinitus meus, Infinitus veſter, Infinitus Iſraëlis; non dicimus Perfectus meus, Perfe-*

(1) *Principior. Mathemat. L. III. p.* 482.

fectus vester, Perfectus Israëlis. Hae appellationes relationem non habent ad servos. Vox Deus passim significat Dominum; sed omnis Dominus non est Deus".

Caeterum et haec ipsa vocis explicatio non satis arridet. Nego enim eam vocem ad servos referri; ut non aliud nomine Deitatis intelligatur, nisi Dominatio Dei. Non id Graecae vocis origo, non id patrius mos, aut Latina consuetudo declarat. Quotquot enim Graece aut Latine luculenter sciunt, Deum esse nomen intelligunt supremae Majestatis atque Praestantiae, quod tam bene pro tempore usurpetur, quo plurimi sint eidem Servi, atque Ministri, quam pro tempore illo, si tempus appellari potest, vel pro tota potius aeternitate, qua nondum extra se quidquam effecerat.

Quale autem illud videtur, quod subdit Nevvtonus, Deum meum, Deum vestrum, Deum Israëlis appellari; non autem vel Æterni, vel Infiniti, vel Perfecti nomina cum iisdem adjunctis usurpari? Quis nescit in ratione loquendi consuetudinem praecipue spectari oportere. Homo meus, aut tuus, aliquis dici potest, ac solet. Imperatorem suum rite milites aliquem appellant, atque salutant. Quam inepte *animal rationale* tuum idem homo diceretur, aut meum! Quam insulse milites illum hominem, qui sit a Rege super exercitum constitutus, Ducem belli administrandi suum appellarent! Simile quid in re no-

noſtra contingit. Similis nempe conſuetudo fert, ut Deus Iſraëlis, non autem Iſraëlis Infinite Perfectus, aut Ens Iſraèlis Optimum ac Praeſtantiſſimum rite dicatur.

Ratio autem conſuetudinis hujus multiplex eſſe poteſt. Hic meminiſſe ſufficiat, quam variae fuerint hominum, de natura et numero Deorum, diſcrepanteſque ſententiae. Hinc ſcilicet factum eſt, ut, quem Hebraei Deum agnoſcebant, ac verebantur tanto nomine dignum, Deus Hebraeorum, Deus Iſraëlis appellaretur. Contra vero, quos caeterae gentes colebant, Dii Gentium dicerentur; et alii quidem Dii Phoenicum, alii Quiritum, alii caeterorum. Aliquando etiam id nomen adhibetur, cum iisdem adjunctis, ut praecipua cura ſignificetur, ac providentia, quam pro nonnullis hominibus Deus ipſe gerit. Ea etiam ratione Deus Iſaac, Deus Jacob, Deus Iſraëlis in iisdem ſacris paginis dicitur. Denique fatendum eſt, non raro ita loqui homines, ut Nevvtonus advertit, quod ſupremum ipſius Imperium, aut Dominationem indicatam velint. Id in illis ipſius Dei verbis locum habere mihi videtur, quibus ait „ *Ego ſum Dominus Deus tuus ec.* „ Quod ſane mirum videri non debet. Cum enim Deus Infinitae ſit Perfectionis atque Excellentiae nomen, neceſſario rerum omnium Dominus, ac Imperator habendus eſt. Id plerumque homines ac facilius cogitant, cum de Deo loquuntur; ex quo appellationes illae *Deus meus*, *Deus veſter*, *Deus Iſraëlis*, profluxerunt. At

At cur eadem ratione non dicitur, *Infinitus meus*, *Infinitus vester*, *Infinitus Israëlis?* Posset id utique dici, si usus recepisset. At cur non receperit, etiam afferre queo. Etenim id nomen aliquid nimis aperte significat, atque praesefert, quod longe latius pateat, vel potius longe latius patere videatur, quam quidquid Imperii vel Dominationis divinae nomine designamus. Ipsa vox, inquam, statim admonet, nullos esse vel spatii vel temporis vel ipsius virtutis aut perfectionis fines Naturae divinae constitutos. Neque vero ita vulgo homines eam vocem usurpant, ut ejus potestatem ad ea praesertim significanda sensim detorserint, quae saepius cogitant homines atque facilius, cum de Deo loquuntur.

Atquì saltem hinc, ais, sua sponte descendit, non idem sonare vocem *Deus*, ac vocem *Infinitus*, aliasve similes. Nimirum hic non difficili distinctione opus est. Si vox *Deus* ea ratione sumatur, qua tunc sumunt homines, cum de suprema Dei Dominatione loquuntur, ut non de caeteris ipsius attributis quidquam animo versent, ita certe vox ea minus late patet, quam aliae quaedam, de quibus modo diximus. At, si vox eadem ita sumatur, ut sumunt iidem homines, cum, quid ipse Deus in se sit, utcumque considerant, aut quamdam ejus Naturae, ut mancam et imperfectam notionem animo concipiunt, aut versant, tunc idem sonat ea vox, ac verba illa *Infinite Perfectus*, *Ens optimum*, *ac praestantissimum*

ſimum, ac ſi qua ſunt alia ſummam Divinae Naturae Perfectionem exprimentia.

Quae cum ita ſint, vides, opinor, quam falſo ſcripſerit illa Nevvtonus „ *Dominatio Entis ſpiritualis Deum conſtituit, vera verum, ſumma ſummum, ficta fictum* „ Deus enimvero, ſi quo modo conſtitui dicendus eſt, ab eo conſtituitur, quod in ejus natura praecipuum eſt, aut potius quod aliqua ratione praecipuum nobis apparet. Quidquid enim in ipſo Deo eſt, aeque magnum eſt; praeſertim cum ab ipſa Dei Natura per intelligentiam tantummodo noſtram diſtinguatur, ut alio loco docebimus. At majus videtur nobis, atque praeſtantius infinita Perfectione praeditum eſſe, quam Dominatio ſit in miſeros homunciones, quin et omnia, quae exiſtant, aut etiam poſſint exiſtere. Ab infinita igitur Perfectione Dei, non ab Imperio tantum ipſius, aut Dominatione Divinitatem ipſam conſtitui dicendum eſt.

Id ipſa Nevvtoni verba fateri cogunt, quae continuo ſubjicit „ *Ex Dominatione vera*, inquit, *ſequitur Deum verum eſſe Vivum, Intelligentem, et Potentem: ex reliquis Perfectionibus ſummum eſſe, vel ſumme Perfectum* „ Nonne vides, quam parum inter ſe iſta cohaereant? Si enim ex Dominatione vera non ſequitur, Deum Summum eſſe, vel ſumme Perfectum, ſequitur, Dominationem non id eſſe, quod ipſam Deitatem utcumque conſtituat. Quidquid enim conſtituit Naturam rei debet, philoſophis fere omnibus auctoribus,

ribus,

ribus, radix esse omnium, cuicuimodi sint, proprietatum ad rem eamdem pertinentium. Proprietatum enim ipsa Natura caput et origo est. Atquì neque dicit Nevvtonus, neque vero potest dicere: summae Dei Perfectionis divinam Dominationem esse principium: cum ex eo quidem intelligere possis, Dominum esse Deum rerum omnium, quod sit infinite Perfectus; at esse Deum infinite Perfectum, ex eo tantum quod sit rerum Dominus non continuo probare liceat. Absurdum igitur est, ipsam Deitatem praepotenti Numinis ipsius Dominatione constitui.

Juvat autem hic advertere, quandoquidem ad communem hominum sensum ac loquendi consuetudinem provocabat Nevvtonus, Definitionem a summa Dei Perfectione desumptam vel ipso generis humani consensu commendari. Optime enim in hanc rem Antonius Genuensis illa scripsit „ *Deum esse id quo melius excogitari nequit, saepe definit Augustinus. Eamdem Dei notionem statuit S. Anselmus in Menologio. Eamdem posuit et Cartesius in meditatione tertia* „ et aliquibus interjectis, quae nos etiam attulimus. „ *Spinosa ipse, tanta est veritatis vis! Deum habet Ens absolute infinitum, hoc est substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam essentiam exprimit. Itaque ne Athei quidem a communi hac hominum persuasione in Dei natura describenda abscedere audent. Eadem vero persuasio, paulo licet involutior, inter omnes gentes reperitur, quarum*

ut

ut nulla est, quae non aliquam supremae hujus Mundi causae notionem habet, ita nulla, quae eam non concipiat velut infinite perfectam (1)„.

Genuensis autem ipsius Definitio ad nostram, quam defendimus, haud aegre revocatur. Ait enim„ *Deus est Ens aeternum, omniscium, liberum, ab omni materiae compage segregatum, in se perfectissimum, sibi ad beatitudinem sufficientissimum, Universi causa, ejusque optimus gubernator* „ Profecto, si Deus est summe, hoc est infinite, Perfectus, omnia ea, quae Genuensis colligit, et alia quae non colligit, innumerabilia, sua Natura complectitur. Si quid enim ex iis deficere intelligatur, summe Perfectus intelligi non potest.

Caeterum ea verba, *Universi causa ejusque optimus gubernator*, in Definitione, quae omnium accuratissima futura esset, omitti poterant: imo fortasse Definitionis Brevitati, quae maxime solet expeti, aliquid officere aliquis dixerit. Sed et majoris claritatis gratia tolerari possunt; ita scilicet, ut ad ipsam Dei Naturam, prout a nobis intelligitur, et ab Actione distinguitur, ea proprie pertinere non suspicemur. Quamvis enim Universitatis rerum causa, et gubernator non esset Deus (quod profecto verum esset, nisi Mundum creare decrevisset) ejus tamen perfectissima Natura eadem esset, quae nunc est, semperque futura est. Illi certe mihi probari non possunt, qui

(1) *Element. Metaph. Tom.* III. *p.* 9. 24.

qui Dei Definitionem, ex eo quod Mundi sit Auctor, necessario repeti putant: contra quos in Primo de Generis Humani Consensu in agnoscenda Divinitate disputavi.

CAPUT X.

Confutatur Baylii temeritas poetam Simonidem ex eo laudantis, quod non posse Deum ullo modo definiri, arbitratus fuerit.

EX iis, quae dicta sunt hactenus, facile quisque percipit, non ita Dei Naturam hominibus incognitam esse dicendam, ut, quod sentit Baylius, satis apte definiri nulla ratione possit.

Neminem autem esse puto, vel a religionis amore hominem, vel ab ipsius historiae nostrorum temporum cognitione, atque scientia laudatum, qui nesciat, quid moliatur, quid agat, religionis hostium ille dux atque magister, cum plures Ethnicorum sententias aut Christianae Fidei contrarias, aut certe cum eadem aegre componendas, magna quadam ingenii dexteritate commendat. Et ille quidem tam eleganti utitur oratione, atque tam blanda, ut facilius olim fuerit Sirenarum cantus severo animo negligere, atque contemnere, quam mediocris doctrinae homi-

nes non saepius in fraudem ab illo vel invitos induci. Haec ratio saepe nos cogit, ut apertum cum homine impio bellum geramus. Neque enim urbanitas id postulat, quod leves homines hisce praesertim temporibus jactant, ut, ne durius cum illo, vel cum aliis ejusdemmodi scriptoribus, agere videamur, veritatis aut religionis ipsius defensionem omittendam esse, arbitremur.

Quis enim, ne longius ab eo digrediamur, quod proposuimus, quis facile stomachum teneat ea legens, quae in articulo de Simonide non modo contra Tertullianum, sed et contra Christianorum doctrinam, atque adeo contra Deum ipsum Baylius scribere non erubuit? Primo quidem ea narrat, quae in libris de Natura Deorum Cicero copiose persecutus est „ *Nec ego nunc ipse*, inquit, *aliquid afferam melius; ut enim modo dixi, omnibus fere in rebus, at maxime in physicis, quid non sit citius, quam quid sit, dixerim. Roges me; quid aut qualis sit Deus: auctore utar Simonide; de quo cum quaesivisset hoc idem tyrannus Hiero, deliberandi causa sibi unum diem postulavit. Cum idem ex eo postridie quaereret, biduum petivit; cum saepius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quaereret, cur ita faceret, quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior. Sed Simonidem arbitror (non enim Poeta solum suavis, verum etiam caeteroqui doctus sapiensque traditur) quia multa venirent in mentem acuta, atque subtilia,* du-

dubitantem quid eorum esset verissimum, desperasse omnem veritatem (1) „ deinde Baylius, a Pyrrhone scilicet doctus incertam de omnibus et ambiguam ferre sententiam, non pauca disputat, ut sapientiam hac in re Simonidis ostendat; non pauca contra Tertullianum affert, qui cum eadem de Thalete per Croesum interrogato narrasset, Christianum quemlibet artificem de Deo loquentem Physicorum principi anteferre non dubitavit; non pauca vel ex Patribus vel ex aliis colligit auctoribus, ut suadeat, quid Deus omnino sit, intelligi nullo modo posse.

Cujus quidem orationis caput est, non posse homines certum aliquod de Deo dogma statuere, quo videlicet in ejusdem Naturae definitione utantur. Quidquid enim de Deo dixeris, multa, quae fuse persequitur, contra dici posse: de quo scilicet nec quod sit Spiritus certo dignoscamus, ut ea proprietate definientibus loco generis uti liceat.

Haec errorum portenta dicenda sunt; quibus nihil aut magis impium in Deum, aut humano

(1) His ex Cicerone recitatis subdit Baylius (*Diction. Art. Simonides Remarq. F*) „ *Prenez bien garde aux dernieres paroles de Ciceron: elles frapent au but, elles vont au fait. Simonides auroit pu répondre facilement, s' il éut voulu s' arreter aux idées populaires.......... il prit du tems pour examiner la materie, il la tourna de tous les côtez, et parce que son esprit lui suggéroit aussi-tôt la réfutation que l' invention de plusieurs réponses, il ne trouvoit rien de solide: il découvroit par tout un fort et un foible, et des profondeurs impénétrables: il craignit donc de se tromper, quelque dogme qu' il avançât pour établir la definition de Dieu: il n' espera plus de trouver la verité, etil quitta la partie. Un petit esprit n' auroit pas été si délicat ec.* „ Tum, ut haec ostendat, plurima contra Proprietates ipsius Dei, ab impiis etiam aliis allata, profert.

generi magis perniciosum excogites. Quem enim ea relinquunt veritati locum, aut quid omnino sine certa ulla veritatis cognitione futuri sumus?

Nihil ergo, quod satis certum, quod satis exploratum videatur, de Natura divina tenere possumus? Quid? quod Omnipotens ea sit, quod Sapientissima, quod Optima, parumne Mundi totius conversiones, ac motus, et adeo constantibus atque certis temperata legibus, tot rerum atque tantarum universitas docuit?

Omnia ista, Baylius ait, incerta putanda sunt: quippe cum spinosae nimis atque difficiles super iisdem quaestiones facile suboriantur (1).

Si res ita se habet, quid erit non incertum in tota natura rerum? quid, inquam, erit, si ratio ista Baylii non sit prorsus inepta, quod affirmare Sapientes, et caeteros docere audeant? Ne illud quidem poterit affirmari, de quo tantum dubitet, qui sit Oreste, aut Athamante dementior, Hominem esse animal rationis particeps. Etenim quam multa de ipsa natura animalis; quam multa de ratione; quam multa de conjunctione rerum, quae sint ita diversae, quaeri possunt, quae numquam satis ulla scientiae pervestigatione teneantur.

Caeterum, quaecumque Baylii temeritas contra supremi Numinis attributa protulit, et facile soluta sunt a Christianis Auctoribus, et a nobis etiam

(1) Huc omnia collimare nobis videntur argumenta Baylii. Id enim tantummodo probarent, si quid probarent.

etiam ſuo loco ſolventur. Nunc hactenus admirabor ejus inconſtantiam, quod omnem a Simonide cognitionem veritatis de Natura divina deſperatam fuiſse dicat, ac deſperandam; qui tamen Simonides et eſſe Deum cognoverit, et cum eo, qui cognoverat, locuturus eſſet. Haec enim Baylius ipſe concedit.

Quid ergo? Si Deum eſſe tum Simonides, tum Hiero ſciebat, quomodo verum erit, nihil illum ſatis tuto docere de Natura divina potuiſſe? Aut, cum Deum eſse dicebat Simonides, aliquid mente verſabat, quod per eam vocem explicaretur, aut nihil. Si nihil, quomodo Deum exiſtere faſsus eſt? Idem enim, opinor, fuiſset dicere: Deus exiſtit; ac, exiſtit id, quod ego quid ſit, aut quale ſit, nulla ratione cognoſco. Sin autem aliquid; cur id Simonides afferre non potuit, ut perconranti, quid eſſet Deus? aliquo modo ſatisfaceret?

Nimirum, ait, non qualemcumque vocis explicationem, at definitionem ad omnes Logicae regulas exactam cupiebat Hiero. Primum id negare poſſum. Neque enim Cicero, neque alius veterum quidquam habet, ex quo colligere liceat, aliquid Siculum Tyrannum de praeceptis Dialecticae cogitaviſſe, cum quid ſit Deus a Simonide quaereret. Deinde fac, Hieronem cogitaviſſe. Profecto, qui Deum eſſe putat, aliquid eſſe putat ab omni re, quae non ſit Deus, omnino

di-

diſtinctum. At ſi diſtinctus ab omni quapiam re intelligitur Deus, aliqua ratio intelligitur, propter quam diſtinctus appareat. Cur ergo is, cui quidem certe verba non deerant ad animi ſui notiones apte declarandas, rationem eam non citius explicuit, quam omnino de veritate invenienda deſperaret? Aut cur ejus rationis explicatio, propter quam Deus cum omni alia re neceſſario differt, definitio appellari non poteſt?

Verba, inquit Baylius, in definitione adhibenda ita clara eſſe debent, ut nihil obſcurum, nihil non prorſus evidens prae ſe ferre videantur. Hujuſmodi verba Simonidi praeſto eſſe non poterant. Sapienter igitur a definiendo abſtinuit.

Quaero jam a Baylio, primum, cur non ſatis clara ea verba cenſenda ſint, quibus aliquid in Deum convenire ſignificamus, quod in res creatas nullo modo convenire, tum ratio, tum experientia ipſa demonſtrat? Si Deum *Ens* eſſe dico *ſumme atque infinite perfectum*; cui nimirum et nobiliſſima natura ſit, a nemine producta, et a nemine pendens; cujus Potentia, Sanctitas, Juſtitia, Miſericordia, Sapientia, Bonitas nullis poſſit limitibus circumſcribi; ſi quaedam alia claritatis amore adjunxero, ut Deus rerum omnium Creator, ac Moderator, hominum univerſorum Dominus, atque Judex, qui bonos praemiis, qui ſontes poenis afficiat, ſit exiſtimandus (quamquam haec omnia paucis iis verbis *Ens ſumme Perfectum*

ctum satis apte continentur) haec omnia, inquam, si de Natura divina dixero, quid est, amabo, quod non clarum, quantum sat est, mediocris etiam ingenii hominibus esse videatur?

De Natura divina, inquit, multa supersunt, quae possint quaeri. Et per totam quidem aeternitatem plurima semper supererunt, siquidem ea Natura infinita statuenda est. Non hinc tamen sequitur, ut non satis clara mihi notio demonstret, tum ea, quae attulimus, universa Dei propria esse; quamvis, qua ratione sint, non satis clare percipiam (quae duo, numquam a Baylio diligenter animadversa, tamen inter se omnino diversa sunt) tum eadem ad homines, aut ad mentes alias etiam corpore carentes nullo modo posse transferri.

Deinde, si Baylio demus, non satis omnia verba, quibus uti possimus, cum quid sit Deus docere cupimus, clara esse, quid tandem consequitur? Nihil minus, quam prae veritatis desperatione, quid sit Deus? quaerentibus nullo modo respondendum esse. Melius enim est obscuram, et mancam, sed tamen omnino certam, quam de Deo nobis comparare potuimus, cognitionem tueri, quam, si nihil de illo scire nos, aut respondere posse dixerimus, Atheis ipsis, qui nihil putant esse Deum, omnino consentire videamur.

Dialecticae autem non pauca de recta definitione praecepta sunt. At intelligendum est, ea tantummodo, cum locum habere possunt, omnia ser-

fervari oportere. Si quando non omnia locum habent, non idcirco tota res abjicienda eſt, ac de omni definitione, de omni veritatis inventione deſperandum. Praecepta ad eum finem comparata ſunt, ut, cum definitio ſit oratio, quae rei naturam breviter explicat, et accuratius explicet, quam fieri poſſit, et aptius, et clarius. At ſi non tam accurate, quam vellemus, neque tam apte, aut dilucide ſe definiri res ipſa concedat; ſi quaedam alia ſimilia praecepta non tam bene ſervari queant, quam cum de notiſſimis rebus habetur ſermo; ea ſemper optima Definitio cenſenda erit, quae rem definitam ab omni alia non definita ſecernat, et breviter ipſius rei naturam, quatenus a nobis cognoſci poteſt, exprimat, atque deſignet.

Hujuſmodi eſt ea, quam attulimus, Naturae divinae Definitio. Quam enim in aliam Naturam, niſi divinam, illa quadrare poteſt? aut quid ea non paucis verbis amplectitur, quod homines de Natura divina tum diſſerendi ratione, tum ſcientiae perveſtigatione comprehenderint?

Eam itaque Definitionem Naturae divinae, vel eam qualemcumque, ſi mavis ita vocare, nobiliſſimae veritatis explicationem afferre Simonidem ſatius erat, quam prorſus veritatem deſperare.

Quamquam video Simonidem ab optimis quibusdam laudari Scriptoribus, perinde ac ſi non aliud ſilentio ſuo ſignificare voluerit, niſi Deum, ut cognoſcatur, ut aliqua etiam ratione, quid ſit, in-

intelligatur (neque enim aliter cognosci posset) numquam tamen ab hominibus tam clare percipi, ut non multo plura, et majora, et nobiliora de illo quaerenda , et investiganda esse videantur. Hinc ea Lescaloperii, quae non satis a Baylio intellecta sunt „ *Quae Tertullianus*, inquit (1), *inscitiae*, *alii modestiae dederunt*. *Atque utinam veteres philosophi*, *et poëtae*, *quique illos consecuti sunt haeretici* , *hac in parte tam verecundi*, *quam Thales*, *aut Simonides fuissent; numquam profecto adeo absurda*, *impia*, *et blasphema divinae Naturae affinxissent*, *numquam impegissent in foedissimos errores*, *in quos per summam impudentiam praesidentes homunculos videmus*, *et dolemus impegisse*. *Nimirum tenemur omnes magno quodam sciendi studio*, *cognoscendi vero Numinis multo majore*: *ex quo Deum quidem a nobis cognosci velle licet intelligere ; sed intra fines praestitutos*, *et intra columnas*, *quibus suo ipse quasi digito inscripsit* , *Ne plus ultra*: *sunt enim divinis in rebus adyta quaedam*, *in quae magnus Deus noluit nos penetrare*: *quod si quis temeritate*, *et confidentia sui elatus porro pergit*, *ac perrumpere hoc sacrarium attentat*, *quo penitius ingreditur*, *eo densiores illi tenebrae offunduntur* , *ut vel sic et Naturae divinae Majestatem impervestigabilem* , *et humanae mentis imbecillitatem*, *si quid sapit*, *agnoscat* , *ac confiteri cum Simonide cogatur* .

L *Quanto*

(1) *In Comment. ad Libros Ciceronis de Natura Deorum. V. Lib. 1. p.* 84. 85.

Quanto diutius confidero, tanto mihi res videtur obſcurior ,, .

Haec, inquam, et alia quaedam Leſcaloperii (1), quemadmodum et graviora quaedam Sanctorum Eccleſiae Patrum teſtimonia (2) perperam a Baylio intellecta ſunt. Putavit enim, aut ſe putare, ſimulavit, non aliud fere ea verba praeferre, praeter illa, quae tum ipſe, tum Petrus Charronus (3), de

(1) *Eodem libro p.* 2.

(2) Praeſertim locis duobus ūdit Baylius, altero Arnobii, Minutii Felicis altero. Arnobius enim *Lib. I. p. m.* 17. ,, *O maxime*, inquit, *o ſumme rerum inviſibilium procreator! O ipſe inviſe, et nullis unquam comprehenſe naturis! ... Prima .... tu cauſa es, locus rerum, ac ſpatium, fundamentum cunctorum quaecumque ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumſcriptio, qualitatis expers, quantitatis, ſine ſitu, motu, et habitu, de quo nihil dici et exprimi mortalium potis eſt ſignificatione verborum: qui, ut intelligaris, tacendum eſt; atque, ut per umbram te poſſit errans inveſtigare ſuſpicio, nihil eſt omnino mutiendum* ,, Minutius autem Felix *in Octavio* ,, *Nobis*, inquit; *ad intellectum pectus anguſtum eſt, et ideo ſic eum* (Deum) *digne aeſtimamus, dum inaeſtimabilem dicimus. Eloquar quemadmodum ſentio: magnitudinem Dei, qui ſe putat noſſe, minuit: qui non vult minuere, non novit; nec nomen Deo quaeras* ,, .

(3) Auctor hic (*Pierre Charron*) ſi non male ſenſit, de quo nihil attinet hoc loco diſputare, peſſime certe locutus eſt non ita paucis in locis. Quod attinet ad rem noſtram, haec habet (*Liv. I. Ch.* 5. *des trois Veritez*) ,, *Dieu, Deité, Eternité, toute-puiſſance, infinité, ce ne ſont que mots prononcez en l'air, et rien plus à nous: Ce ne ſont pas choſes maniables à l'entendement humain ... Si tout ce que nous diſons et proferons de Dieu eſtoit jugé à la rigueur, ce ne ſeroit que vanité et ignorance. Dont diſoit un grand et ancien docteur, que parler de Dieu, même diſant choſes vrayes, il eſt très dangereux. La raiſon de ce dire eſt, qu' outre que telles et ſi hautes veritez ſe corrompent paſſantes par nos ſens, nos intelligences, et nos bouches, encores ne ſavons nous et ne pouvons être certains qu' elles ſoyent vrayes. C' eſt à l' hazard que nous rencontrons: car nous n' y voyons goutte, et ne ſavons que c' eſt, n' y quel il y faict. Or parler de Dieu en doute et incertitude, et comme a taſtons et par divination, il eſt dangereux, et ne ſavons ſi Dieu le trouve bon: ſi ce n' eſt que nous confions tant en ſa bonté, qu il prend en bonne part tout ce que l' on dit de luy a bonne intention, et pour l'honnorer tant que l' on peut. Mais encores, qui ſait que cette confiance la luy ſoit agreable, et que la bonté divine eſt de ceſte ſorte, que de prendre en gré ce que l' on fait à bonne intention et pour l' honnorer?* ,, Alia plura non minus abſurda eodem capite perſequitur; quae ſcilicet iisdem rationibus, niſi fallor, ſatis ſuperque confutantur, quibus ipſius Dei Attributa probantur contra impios, ac defenduntur.

de cujus fide, ac pietate non levem a quibusdam religiosis hominibus moram fuisse suspicionem novimus, de Natura divina docuerat.

At ea omnia, quae diximus, testimonia ne leviter quidem indicant, quod vult Baylius, nullam Dei definitionem non prorsus ineptam ab hominibus adornatam fuisse, cujus rei conjectura vel ex eo fieri potest, quod eadem fere scribat Augustinus (1), qui tamen et definit, quid sit Deus, et eadem, qua nos, ratione definit (2). Non enim Scriptores illi sentiunt, quod Baylius confidentissime sumit, nihil prorsus affirmare nos posse de Deo, nihil prorsus intelligere, quod ad Naturam ipsius, Virtutemque pertineat. Non ita dementes ii Scriptores erant, ut ista dicerent; non ita rerum ignari, non ita expertes erant ingenii, atque consilii; neque tam pauca legerant, neque tam pauca quaerendo, atque investigando cognoverant, ut non intelligerent ne posse quidem a nobis laudari Deum, si nullo modo Sanctitatem ipsius, ac Sapientiam, ac Virtutem, si, ut paucis omnia complectar, Perfectionem infinitam ipsius nullo modo cognoscamus. Illud unice volebant, quod et nos volumus, neque posse nos ipsius Dei Naturam omnino clara, et perfecta notione complecti, neque illam assequi rationem,

 qua

(1) Ita enim in uno ex Sermonibus suis apud Lescaloperium *l. cit.* „ *Certe hoc est Deus, quod et, cum dicitur, non potest dici: cum aestimatur, non potest aestimari: cum comparatur, non potest comparari: cum definitur, ipsa definitione crescit* „.

(2) *In locis allatis, et aliis de Doctrina Christiana, et in libris Soliloquiorum.*

qua Sanctiras, et Sapientia, et attributa reliqua in eadem Natura sint. At de his alibi fusius.

Denique ad extremum, quod pertinet ad ipsum Simonidem, illud est advertendum: rationem, quare de Natura divina silendum esse censuerit, a Lescaloperio ex pluribus antiquis allatam, altera, quam Baylius ex Cicerone collegit, verisimiliorem videri. Aliquot enim illius de Sapientia et Bonitate Divina sententiae memorantur; quibus effici liceat, ut, non prorsus ab hominibus Dei Naturam ignorari, censuerit. Sed in his fusius immorari, nihil necesse est.

CAPUT XI.

An argumentum Cartesii, quo, Deum a notione quam habemus, Entis infinite Perfecti, esse conatur ostendere, validum censeri debeat?

DE infinita Dei Perfectione certissima scientia ita penitus acutissimi viri Renati Cartesii animo insederat, ut ab ipsa, quam quisque mente insculptam gerit, Infiniti ac Perfecti notione, Deum Optimum Maximum existere, perfacile sese demonstraturum esse putaverit „ *Animus meus*, inquit (1), *considerans inter diversas ideas, quas apud se habet, unam esse entis summe intelligentis, summe potentis, et summe per-*

(1) *Princip. Philos.* P. I. C. 14.

perfecti, quae omnium longe praecipua est, agnoscit in ipsa existentiam non possibilem, et contingentem tantum, quemadmodum in ideis omnibus aliarum rerum, quas distincte percipit, sed omnino necessariam et aeternam. Atqui ex eo quod exempli gratia percipiat in idea trianguli necessario contineri tres ejus angulos aequales esse duobus rectis, plane sibi persuadet, triangulum tres angulos habere aequales duobus rectis: ita ex eo solo quod percipiat, existentiam necessariam et aeternam in Entis summe perfecti idea contineri, plane concludere debet, Ens summe perfectum existere. Magisque hoc credet, si attendat, nullius alterius rei ideam apud se inveniri, in qua eodem modo necessariam existentiam contineri animadvertat. Ex hoc enim intelliget, istam ideam Entis summe perfecti non esse a se effictam, nec exhibere chimaericam quamdam, sed veram et immutabilem naturam, quaeque non potest non existere, cum necessaria existentia in ea contineatur „.

Hoc argumentum Cartesii, vel a Cartesio potius illustratum, a nobis ideo sperni non potest quod a summis viris non leviter probatum fuerit. Nam vel ante Cartesium, non modo ab Anselmo productum, sed et ab Augustino excogitatum dicitur, et Scholastici vetustiores, quorum aliqui a Cardinali Ptolemaeo afferuntur (1), idem, alii clarius, obscurius alii, proposuerunt. Laudantur in hanc rem Aureolus, Ægydius, Dionysius

(1) *In sua Philosophia.*

ſius Carthuſianus, Albertus Magnus, Liranus, Abulenſis, aliique. Recentiores etiam non pauci afferuntur, praeſertim Antonius Perezius, Honoratus Tournelyus, Ludovicus Thomaſinius, nec non Jacquelotius, Saurinus, Henricus Morus, Gaſtrellus, Lamyus, Mallebranchius, Stillingflitus, quin et ipſe Leibnitius, atque alii, quorum ſi quis auctoritatem contemnat, non aliud aget, quam ut a doctis hominibus ipſe contemptu digniſſimus exiſtimetur.

Fatendum tamen eſt, non eſſe rationem hanc tanti ponderis, ut, praeſertim ſi ſola ſit, ab Atheis non facile declinetur. Itaque Scriptores multi de Deo bene ſentientes eam non modo rejecerunt, ſed etiam argumentis oppugnarunt „ *Buddeus*, inquit Fabricius (1), *in Carteſii argumento reprehendit, quod ideam infiniti et perfecti, pro re infinita et perfecta, quae non niſi a Deo eſſe poſſit, venditet, et fallacia ambiguae locutionis deluſus ex eo, quod ens perfectiſſimum, ſiquidem exiſtat, neceſſario exiſtat, concluſerit illud etiam exiſtere. Joannes Norris negat primam ideam Dei eſſe, ut Ens perfectiſſimum cogitemus, ſed illud demum ideam Dei exiſtentis conſequi, veluti ideam trianguli conſequitur, quod dico: in illo latera junctim accepta ſunt tertio majora. A Chriſtiano Wolfio notatur, Carteſium ſupponere rem ab Atheo vocatam in dubium, quod ens perfectiſſimum exiſtere poſſit. Samueli Clar-*

(1) *Fabric. Delect. Argum. Cap. X.*

Clarkio argumenti bujus obſcuritas, et defectus videtur latere in eo, quod ad ideam nominalem, ſive definitionem entis per ſe exiſtentis praecipue ſe extendit, neque ſufficienti evidentia et conſequentiarum valido ſatis nexu applicatur ad ideam realem iſtius entis actu extra nos exiſtentis „ Quod omnes iſti Scriptores tam varia protulerint, atque diverſa; quin etiam inter ſe diſſentire viſi fuerint, ita Joannes Hookius interpretatur (1), ut putet, ipſius argumenti efficacitati, quod apte ſolvi non poſſit, eſſe tribuendum. Vereor ne graviter hac in re vir doctiſſimus hallucinetur. Citius enim ex eo contigiſſe dixerim, quod multis rationibus illud argumentum vexari poſſit.

Mihi quidem ea ratio palmaris videtur, quod Ens infinitum atque omni ex parte perfectum, non modo, ſi quo modo ſit, neceſſario exiſtere, ſed omnino eſſe debere, ſumat citius, quam probet. Quid enim, ſi reponat Atheus Ens infinite Perfectum inter Carteſii vortices, hoc eſt eadem in regione, in qua Chimaeram, aut Hippocentaurum, poſſe reperiri?

Scilicet, quod poſſit eſſe Bonum Infinitum, videlicet ipſe Deus, perſpicua ratione demonſtratur. Hinc autem inferri ſine dubio licet, ipſum exiſtere. Niſi enim exiſteret, eſſe non poſſet (2) At

quod

(1) *Relig. Natur. Tom.* I. P. I. *ec. p. m.* 66.

(2) Hoc argumentum, quod nos hoc loco premimus, at ſupra dilatavimus, Deum exiſtere, ſatis oſtendit. Vide quae de illius efficacitate Scri-

ptores

quod possit esse infinitum Bonum, non mihi ratio illa Cartesii satis ostendit, quod infinitae Perfectionis in animo meo notionem, satis, ut ego arbitror, claram, perspicuamque reperiam. Cur enim animus meus, qui tam saepe fallitur, atque tam turpiter, non possit rei, quae nullo modo possit esse, notionem sibi fingere, quae satis clara, satis perspicua videatur?

Saepius equidem dixi, verum illud esse, quod clara et aperta notio demonstrat. At intelligendum est, cum a nobis ista vel ab aliis dicuntur, sermonem esse de notione, quae ferat et esse rem, et hoc modo, quo dicimus, esse vel saltem esse posse; non vero de notione, quae tantummodo ferat, quid res esset, aut esse posset, siquidem esse posset. Nam, si horologium ore instructum, et ex ore loquens animo fingam, horologii loquentis claram, perspicuamque notionem cur habere non dicar? Numne tamen revera horologium loqui vel loqui posse concludam?

Alterius hujus generis notionem esse, de qua Cartesius, Atheus contendet. Ex eo enim, quod Deus ab omnibus *Ens summe Perfectum* intelligatur, effici dicet, ut Deus, siquidem sit, aut esse possit, summe perfectus idem dicendus omnino sit. De hoc claram, et evidentem sibi notionem esse, dabit. At quod sit, aut esse possit, idem

ptores Ephemeridum Trevulsianarum testati sunt *ad An.* 1702. *Mense Julio*, *art.* 2. Nos tamen multo majorem habere vim arbitramur ad infinitam Dei Perfectionem probandam contra eos, qui, praestantem quamdam existere necessario Naturam, ultro concedunt.

idem enimvero praefracte negabit, neque tantum ex eo, quod eam notionem animo utcumque gerat, convinci poterit. Quid enim si ea notio animis non ab ipsa natura insita, sed per falsas opiniones, ut saepe in aliis rebus fieri novimus, insculpta est?

Praeterea contendet Atheus, quomodo, quod existat Deus, in ea notione continetur, qua, Natura infinite Perfecta quid sit, intelligo, ita, quod Materia necessario sit, in aeternae Materiae notione satis aperte contineri. Cur ergo, inquiet, si Cartesio, Deum existere, mihi Materiam necessario existere, colligere non liceat?

Atqui, pro Cartesio respondet Hookius „ *idea aeternae materiae factitia est, et falsum potius judicium, quam idea simplex, et nobis connaturalis* „ Idem paulo supra de horologio dixerat. Contendit scilicet, haec de notione *Entis summe Perfecti* Atheos jactare non posse. Sed hic etiam vereor, ut satis probet, quod dicit. Quid enim? an ita facile concedet Atheus, notionem illam et simplicem esse, ut ais, et ab ipsa natura insitam?

Multa quidem in hanc rem ingenio praestans atque doctrina Scriptor idem attulerat; sed quae tum aliis, tum etiam mihi, magis optata, quam perfecta, et conclusa videantur „ *Idea*, inquit, *infiniti seu perfecti est simplicissima, omnisque compositionis expers. Nam infinitas seu perfectio est ens absolute, cui nulli limites adjun-*

guntur „ Similia de infinita Cognitione, similia de Potentia.

Sed ista satisne probat? Aliud enim est, simplicem esse rem a notione expressam, aliud simplicem esse ipsam notionem. Simplex enim est, quod non habet partes; neque vero partes habet infinita, et perfecta Natura. At ejus Naturae notio ex notionibus aliis consurgere videtur. Ut caetera omittam, Bonum infinitum mihi est, quod et Bonum est, et nulli admiscetur Malo, seu, quod eodem redit, nullo fine circumscribitur, aut concluditur. Itaque duae saltem notiones junctae simul (nam et sunt multo plures; sed non de omnibus dicere necesse est) duae saltem notiones, inquam, notionem efficiunt Infiniti Boni, quam omnino simplicem esse volebas.

Quod autem insita ea notio sit ab ipsa natura, sine ullo ministerio sensuum, aut ulla rationis ope, quam multis argumentis negari potest! Quotus enim quisque nunc est inter philosophos, qui sententiam eam de ideis innatis amplectatur? Jure ne an injuria derelicta sit ea sententia, nihil attinet disputare. At certe jacet jam a multis annis, atque ita jacet, ut praeclare cum Atheis agi videatur, siquidem eis Philosophorum ideas innatas negantium patrocinium adjungere velimus.

Jam si rationis usu eadem notio comparata est, non ex eo tantum, quod in nostris mentibus ea notio sit, esse Deum, concludendum est,

sed

ſed nos, cum notionem eamdem cudimus, non fuiſſe deceptos, oſtendamus oportet.

Hinc facile fere omnia corruunt, quae pro argumento Carteſii tum Hookius ipſe, tum celebres alii Scriptores olim attulerunt.

CAPUT XII.

Pulchritudo demonſtratur, quam infinita Dei Perfectio infert; nec non Verneji ſententia confutatur: Pulchritudinem de rebus corporea mole carentibus, proprie loquendo, praedicari non poſſe.

QUaenam potiſſimum, amice Lector, nos ratio moneat, ut, cum hactenus de infinita Dei Perfectione generatim conſiderata diſſeruerimus, aliquid in hac eadem diſputatione de infinita ipſius Pulchritudine dicamus; facile, opinor, ex ipſa notione Pulchritudinis intelligi licet, quam, ſin minus diſtinctam, ut Dialecticorum vocibus utar, at certe claram animo quiſque gerit. Quibus enim argumentis eſſe Deum infinite Perfectum oſtendimus, iisdem videlicet oſtenſum eſt, Deum eſſe infinite Pulchrum, quandoquidem quidquid eſt Bonum, idem in ſuo genere Pulchrum eſſe, facile acuti homines aſſentiuntur.

Sapienter enim illa D. Thomas, gravis auctor in primis „ *Pulchrum*, inquit, *et Bonum*

in subjecto quidem sunt idem, sed ratione differunt; Nam Bonum proprie respicit appetitum, Pulchrum autem respicit vim cognoscitivam (1) „ et alibi „ *Pulchrum est idem cum Bono, sola ratione differens: addit supra Bonum quemdam ordinem ad vim cognoscitivam* (2) „.

At enim fatendum est, ab hominibus otio doctrinaque abundantibus multa de vera Pulchritudinis notione disputata esse, quae nobis in hoc opere non liceat prorsus omittere. Res enim nobis est praecipue cum impiis hominibus, qui omnia rident, omnia contemnunt, quae de supremo Numine magnificentissimis verbis ipsius cultores affirmant. Itaque accuratius, inesse Deo veram eamdemque infinitam Pulchritudinem ex infinita ejus Perfectione, si ita loqui fas est, efflorescentem, ostendamus. Id enim efficiet ratio, ut, quaecumque Pulchritudinis in genere definitio caeterarum optima esse dicatur, Deus idem non minus Pulcher, quam Bonus haberi debeat, ac dici.

Prin-

(1) I. P. *q.* 5. *art.* 4. *ad* 1.

(2) I. 2. *q.* 27. *art.* 1. *ad* 3. Fusius haec a Petavio explicantur *Lib.* VI. *C.* 8. ubi *p. m.* 441. „ *Bonum*, inquit, *esse definivimus id, quod aptum est, et congruentiam quamdam habet. Hanc porro congruentiam non absolute sumi; sed referri ad usum aliquem, atque fructum; quod est appetitionis proprium. Hinc Bonum illud esse dicitur, quod omnia appetunt. At vero Pulchrum illa est ipsa congruentia, quâ non appetitionem praecise respicit, sed veram germanamque speciem et absolutum exemplar sui, quam* ἰδέας *Platonici nominant* „. Vide reliqua apud ipsum. Consentiunt Recentiores, qui Bonum a Pulchro non posse nisi ratione distingui docent. Vide Chamberium (*Chambers*) *in Dict. Art. de Pulchritudine*, Encyclopaediam Diderotianam *ib. ed. Luc. p.* 279. Spagnium *De Bono, Malo, et Pulchro p. m.* 319. qui alios etiam Auctores affert; at fallitur, ubi Articulum Encyclopaedicum *Beau* tribuit Yvoni, cum ipsius Diderotii sit.

Principio ea definitio laudanda eſt, quae Petavii acerrimo placuit ingenio, eximiaeque doctrinae „ *Ad ſummam*, ait ille cum multa de Pulchritudinis notione diſputaſſet (1), *Pulchrum ita definiri poteſt, ut ſit id, cujus cognitio ideo delectationem affert, quia exemplari ſuo, ac formae primigeniae exacte reſpondet* „ Si res ita ſe habet, nihil Deo Pulchrius haberi poteſt, aut fingi.

Etenim ipſius divinae Naturae, quae infinita eſt, et infinitis, quae poſſent eſſe, naturis antecellit, ac praeſtat, nullum extra Naturam ipſam exemplar, vel ipſo conſentiente Platone, reperitur. Ipſa ſibi, ut ita dicam, menſura eſt, aut potius menſuram quamvis ipſa recuſat, atque arcet, ipſa ſibi eſt ordo, ipſa, non modo ut ſint Attributa flagitat, quibus viget, ſed qualia eſſe debeant, aut potius, quae debeant eſſe, conſtituit. Ex quo ſequitur, ut ea pulcherrima Natura ſit. Quid enim exemplari ſuo conformius eſſe poſſit, quam id, quod exemplar ſibi eſt, et modus, ſi tamen modus, et ratio?

Praeterea exemplar eſt Deus caeterarum omnium rerum, tum quae ſint, tum quae poſſint exiſtere; ſiquidem prima rerum omnium cauſa eſt, infinita pollens, ut vidimus, perfectione naturae.

Quid enim? An Deus, cum vult aliquid condere, neceſſario Formas neſcio quas extra mentem ſuam exiſtentes, atque ſecretas intuebitur;

(1) *Loc. cit. p. m. 442.*

tur; quod Platonem docuisse, non pauci putant? Id si ita est aliquod Bonum deerit illi, cui nullum Bonum deesse queat. Perfectior enim ea mens est, quae rerum species, et ἰδέας in se ipsa continet, atque tuetur, quam quae, ut aliquid sapiat, ad externas formas necessario confugiat.

Jam vero, ut facile vides, pulcherrimae res possunt esse, quarum numerus nulla unquam ratione definiatur. Est igitur earum in divina Mente exemplar, a Mente ipsa minime separatum. Hinc autem intelligis, quam pulchra sit ea Mens, atque adeo illa Natura, quae ab ipsa Mente nullo modo distinguitur. Quod enim Scholasticis in ore fuit contritum vetustate proverbium „ *Propter quod unumquodque tale et illud magis* „ tale est, ut multo elegantius dici possit, sed verius esse non possit.

Quod autem Naturae divinae cognitio, et contemplatio maximam afferat animi voluptatem, oratione non indiget. Etenim rei quamvis creatae, sed tamen aliquo modo perfectae, consideratio eo majorem parit animi oblectationem, quo nobilior illa res est, atque sublimior. Quid igitur de optimae, ac praestantissimae Naturae, quae omnes pulchrarum rerum formas complexa contineat, contemplatione censendum omnino erit? Nimirum de ipsa multo verius, quam de honesti specie, quod Plato gravissime dixit, usurpari potest; eam, si corporis oculis videretur, mirabiles amores excitaturam sui.

Cujus

Cujus rei licet ex eo conjecturam capere, quod cognoscendi rerum causas avidissimi natura sumus; eas vero si cognoscimus, ea voluptate perfundimur, ut delectationes caeteras, praecipue ministratas a sensibus, facile contemnamus. Nihil hic Democritum, aut Heraclitum, nihil Euclidem, aut Archimedem memorare necesse est. Animus cuique suus ejus rei testis est, praesertim si quadam excelsa indole praeditus perturbationes a corporis contagione ortas cohibere assueverit. Quid ergo de cognitione ejus Causae censendum erit, quae et prima est, et potentissima, et caeterarum causa causarum, et vim singulis, atque virtutem pro sua voluntate concedens?

Haec omnia optime constant, etiamsi, quod plurimi faciunt, Petavii definitionem rejicias, et aliam quamvis, modo non prorsus ineptam, amplectaris.

Sunt enim, quibus ea non valde probetur, propterea quod rationem, cur una res in eadem specie sit alia pulchrior, non autem, cur una species aliis quibusdam pulchritudine praestet, afferre videatur.

Hinc Benedicto Rogaccio, acuto in primis atque copioso, ut apud Graeculos aetatis nostrae nullius fere nominis Auctori, alia Pulchritudinis in genere definitio placuit. Statuit enim (1), Pul-

(1) *Uno Necessario P. I. C. 27. p. 443.* Ait enim „ *Che la Bellezza; presa universalmente, e secondo un concetto comune ad ogni Bello, tanto spirituale, quanto corporeo, può definirsi, Una forma, che rende grato e dilettevole alle potenze conoscitive il suggetto, in cui si ritrova* „.

Pulchritudinem id esse, quod rem aliquam et gratam et delectabilem iis efficiat, quae *Potentiae Cognoscitivae* dicuntur in scholis.

Neque vero eos probat, qui Pulchritudinem alia ratione descripserant; ut ipse ordo esset ejus, quod in aliquam rem convenire debeat, ne minus in sua natura perfecta sit (1). Hanc enim definitionem eodem, quo Petavianam, vitio laborare putat.

Rogaccii definitio non videtur ab ea discrepare, quam attulit Doctor Angelicus. „ *Pulchrum*, inquit (2), *dicitur id cujus apprehensio placet* „ Neque ab ea dissentit Didaci de Rosis „ *Pulchrum in genere dici posset, quod per sui cognitionem delectat* „ (3) neque ab ea Pallavicini „ *Pulchrum nihil aliud est, nisi species quaedam Boni, quae per sui cognitionem delectat* „ (4) Huc etiam facere videtur definitio Cruzasii (5). Huc etiam Leibnitius, Wolfius, quin et Fuginellius (6), aliique innumeri facile revocantur

Si

(1) E. g. Sanjurèus (*Sangiure*) qui P. *I. C. 6.* Pulchritudinis naturam ponit „ *nel giusto ordinamento di tutto ciò, che ad una cosa si conviene, affin d' essere nella sun natura perfetta* „.

(2) *S. Th.* I 2. *q.* 27. *art* 1. *ad* 3.

(3) *Ethic. Christ. L.* II. *C.* 3. *p.* 4. apud Spagnium *loc. cit. p.* 320.

(4) *Del Bene L.* I. *C.* 11. *p.* 173. apud eumdem.

(5) Cruzasius (*Crouzas*) apud Encyclopaedicum Auctorem *Art. Beau* de hominibus ita loquitur. „ *Losqu' ils s' écrient cela est beau, s' appereevront qu' ils expriment par ce terme un certain rapport d' un objet, avec des sentimens agréables, ou avec des idées d' approbation, et tomberont d' accord que dire cela est beau, c' est-à-dire, j' apperçois quelque chose que j' approuve ou qui me fait plaisir* „.

(6) *In Metaph.* qui tamen Pulchrum definiens iis tantum verbis: *Quod nobis placet*: a plerisque carpitur. Placent enim et odores et sapores, nec tamen pulchri dicuntur.

Si viros istos, amice lector, tales ac tantos in Pulchri definitione sequaris, quin Deus id sit, quo Pulchrius esse nequeat, dubitare non licet. Nihil enim esse potest, ut modo significavimus, quod aeque Intelligentiam, quamvis infinitam, oblectet, ac voluptate compleat, ut vel assidua optimae naturae ac perfectissimae contemplatio.

Sed quam laudavimus, definitionem non ille quidem rejecit, verum amplificavit Andreas Spagnius, qui non multis ab hinc annis de Bono, Malo, et Pulchro scripsit accuratissime. Statuit autem Pulchrum esse „ *Ens bonum in se, constans diversis sive realiter, sive aequivalenter partibus, quod per sui cognitionem delectat* „.

Haec definitio mihi, ut ingenue fatear, magis arridet, quam alia quaelibet. Paucis enim verbis, iisdemque satis aptis fere omnia exhibet, quae de Pulchro in genere a sapientibus viris disputata sunt. Deinde, quod caput est, veram atque perfectam Pulchri notionem amplectitur.

Sane cum dicis, id esse Pulchrum, quod per sui cognitionem delectat, verum dicis. At vereor, ut ea verba satis clara sint; quin et vereor, ut sint definito clariora. Illud enim animo potest occurrere, quod vel ipsa turpium atque deformium cognitio rerum quandoque delectat. Profecto risus ex aliqua delectatione consequitur, vel cum ea conjungitur. Risus autem causa *Turpe est*, ut acute notat Aristoteles, *sine dolore*.

Sapienter ergo Spagnius caufam addidit in fua definitione, cur ea delectent, quae pulchra dicimus. Ea eft multitudo partium, aut attributorum, quae faltem inter fe ratione diftinguantur, bonam aliquam rem aptiffime componentium.

Confentientes autem in ea re Spagnius habet non ita paucos auctores, qui fcilicet ex ipfa partium, aut attributorum optime congruentium multitudine notionem Pulchri confurgere arbitrantur (1); quorum tamen definitiones eo nomine reprehenduntur a multis, quod voluptatis a pulchri cognitione dimanantis nullo modo meminerint. Ipfe Spagnius affert in hanc rem illa Auguftini, qui „ *Una*,

(1) Ad hanc fententiam, nifi fallor, Andrèus (*le P. André Jefuite*) revocari poteft, qui de Pulchro omnium optime fcripfit. De ipfo Andrèo illa valde probo, quae fcripfit Diderotius (*Encycl. Art. Beau p.* 146. *edit. Luc.*) „ *Son effai fur le Beau eft le fyftème le plus fuivi, le plus étendu, et le mieux lié que je connoiffe. J' oferois afsûrer qu' il eft dans fon genre ce que le traité des beaux arts reduits à un feul principe eft dans le fien. Ce font deux bons ouvrages aux quels il n' a manqué qu' un chapitre pour être excellens.... Le P. André diftribue avec beaucoup de fagacité et de philofophie le beau en général dans fes differentes efpeces; il les définit toutes avec précifion; mais on ne trouve la définition du beau en général, dans aucun endroit de fon livre, à moins qu' il ne le faffe confifter dans l' unité comme S. Auguftin* „ Auguftinus enim (*Ep. ad Coeleftin.* 8. *alias* 63. *p.* 23.) „ *Omnis*, inquit, *pulchritudinis forma eft Unitas* „ fcilicet cum partes in unum quodammodo confpirant. Clarius id habet *de Genef. con. Manich. L.* I. *c.* 21. *p.* 658. „ *Quae multa funt bona tunc placent* (atque hinc pulchra dicuntur) *cum in Univerfum aliquid conveniunt atque concurrunt. Univerfum autem ab Unitate nomen accepit* „ Alibi fimilia. Caeterum qui Diderotio fubfcribo Andrèum accufanti, quod in eo libro de Pulchro in genere clarius definiendo non admodum follicitus fuerit, Diderotium probare non poffum ea fubjicientem in Andrèum ipfum „ *Il parle fans ceffe d' ordre, de proportion, d' harmonie ec. mais il ne dit pas un mot de l' origine de ces idées* „ Imo potius in eo laudandus eft, quod, cum certiora vellet afferre, quaeftionem fepofuerit, quae vix, aut ne vix quidem, a Philofophis ad haec tempora folvi potuerit. Neque vero magis haec explicari operis inftituti ratio pofcebat, quam Architectum, qui de templis, aut domibus, aut pontibus aedificandis aliquid fcribat, neceffe fit vel de marmorum origine, vel de fatu lignorum, ac reliquis ejusdemmodi verba facere.

Una, inquit (1), *salva convenientia pulchra sunt omnia: ipsa vero convenientia aequalitatem unitatemque appetit* „ et alia quaedam similia S. Doctoris verba. Affert etiam Antonii Genuensis definitionem „ *Pulchritudo*, ait (2), *est apta attributorum, aut partium entis congruentia*„ Advertit demum ipse Spagnius, quantum ad eam partem, de qua loquimur, sibi favere definitiones ab Encyclopaedicis excogitatas Auctoribus, quas caeteroqui, me quidem non dissentiente, pessimas putat. Altera est Diderotii „ *Pulchrum*, inquit, *appello id, quod in se continet ea, quae in mente excitare possunt ideas relationum* „ (3) Altera est Caroli Juliani, qui animadversiones in eum articulum edidit „ *Pulchrum non est nisi proportio, justa relatio, et regularis convenientia idearum inter se, et quae adhaerent obiecto* (4)„.

Jam vero, si haec tibi arrideat Spagnii definitio, pulcherrimum esse Deum nullo negotio percipies. Quid enim magis aptum, quid magis ordinatum, aut magis consentaneum, congruensque rationi, quam Natura infinite perfecta, infinitis constans

 At-

(1) *De vera Relig. Cap. XXX. p. 767.*
(2) *Elem. Metaph.* P. I. *Defin.* 80.
(3) *In dict. Enc. Art. Beau*. Ipsius verba sunt „ *J' appelle donc beau hors de moi, tout ce qui contient en soi de quoi réveiller dans mon entendement l' idée de rapports, et beau par rapport à moi, tout ce qui réveille cette idée*„ Ita caecus homo, idemque claudus, et mancus, ita frontones, capitones, simis naribus, vari, valgique, et quicumque demum similibus vitiis corporum laborant, pulcherrimi sunt dicendi, quod plurimarum ea vitia relationum notiones et ideas in animo excitent. Pulchra scilicet definitio!
(4) Verba ipsius haec sunt „ *Le beau comprend en soi plusieurs idées, n' étant que la proportion, le juste rapport, et la réguliere convenance des idées entre elles, et qui sont adhérentes a l' objet, qui les renferme*„.

Attributis inter se amicissime junctis? Quod si pulchrae sunt, omnibus consentientibus, naturae plures, in quibus aliquot bona convenienter atque apte sociantur, nonne infinite Pulchra ea Natura erit, in qua Bona et infinita numero sunt, et nullis foedata Malis, et singula singulis non modo non adversa, ut in rebus creatis accidit, sed incrementum quoddam, si ita loqui fas est, ac praesidium, ac decus afferentia? Haec enim omnia de Natura divina dicenda esse, eaedem rationes ostendunt, quae infinite perfectam ipsam esse ostenderunt.

Si quis enim repugnaret, vel ex eo convinci posset, quod ipse Deus, ut vidimus, siquidem prima rerum causa est, quidquid Boni est in creatis rebus, aut creandis, aut quae creari queant, eminentiore quadam, ut vidimus, ratione obtinet. Pulchra vero infinita esse possunt, ut modo dicebamus, et infinitis quidem pulchris nihil nisi infinite pulchrum potest in eo genere melius, et eminentius esse. Igitur infinite Pulcher ipse Deus dicendus est.

Plura in hanc rem afferri possent, quae Rogaccius, magnus ille (fremant omnes Graeculi, per me licet) Dei Opt. Max. admirator atque laudator, late persequitur. Sed omnia me dicere brevius, ac pressius instituti operis ratio cogit.

Neque vero hic praeter Atheos, qui, cum ista rident, et risu, et conviciis, et multo gra-

vio-

vioribus poenis sese dignos exhibent, adversarios habemus, contra quos operose disputandum sit; nisi quod Aloysius Vernejus, qui certe ab ea impietate longe absuit, aliqua scripsit, quibus haud mediocriter, quaecumque diximus, labefactari possent. Hic enim solam agnoscit pulchritudinem corpoream, quae „ *vel visum*, ait, *vel auditum delectat; nec aliud*, inquit ipse, *intelligunt homines*, *cum tali vocabulo utuntur* (1) „ Itaque, si constare sibi vult, non posse Pulchrum ipsum Deum, nedum infinite Pulchrum, proprie vocari, arbitratur.

Haec non aliud ostendunt, nisi Vernejum ipsum non fuisse rectam Pulchritudinis notionem assecutum. Et id quidem ingenuo scilicet homini ultro fatenti credendum est. Diserte enim scribit; quae *veteres et recentiores Philosophi dixere* (de Pulchritudine) *sibi implicatiorem rem ipsam facere*, *quam nudum vocabulum Pulchrum;* nec multo post, cum inepte Pulchrum in genere definivisset „ *id quod placet*, *idest vel visum vel auditum delectat* „ tandem pronunciat „ *nulla certa notio Pulchritudinis constitui potest* „ At nollem urbanus homo, quod ipse non potest, alios quoque posse negavisset. Quid enim? Nonne satius erat, ab optimis ipsum erudiri magistris, si quid nesciebat, quam alios etiam dedocere?

Caeterum quod ait Pulchri nomine non aliud, nisi quod explicuit ipse, homines intelligere, tam aper-

(1) *Metaph. Lib.* IV. *c.* 11. *p.* 183.

aperte fallitur, quam qui maxime. Graeci enim atque Latini, veteres ac recentiores, docti atque indocti homines ea saepenumero Pulchra dicunt, quae neque oculis, neque auribus percipiantur. Quid enim? Pulchrum facinus nonne saepe idem quod honestum, quod nobile, quod magno homine dignum appellatur? Nonne pulchra sententia, pulchra oratio, pulchrum carmen dicitur? An vero ea tantum ratione pulchra ista dicuntur, quod voluptate aures mulceant, et quasi titillent, et non potius quod animo mirabilia videantur? Pulcher autem ipse animus, aut indoles parumne saepe vel ab Italis dicitur, vel a Gallis?

Haec ita manifesta sunt, ut neque Platonem huc testem adducere necesse sit, qui Bono, et Voluptate Pulchrum recte definiri testatur (1); neque Stoicos, qui pulchrum esse neminem, nisi Sapientem, gravissime pronunciant; neque Ciceronem, qui Honestum, quod sua sponte petatur, et, quamvis a nemine laudetur, laudabile tamen natura sit, idem Pulchrum appellat (2); quin et sexcentis in locis pulchritudinis nomine commendat, quae nullo modo aut in oculos aut in aures

res

(1) In *Gorgia*. Ait enim „καὶ καλῶς γε νῦν ὁρίζῃ, ὦ Σώκρατες, ἡδονῇ τε, καὶ ἀγαθῷ ὁριζόμενος τὸ καλόν„ Idem Plato *in Hippia* quod utile est, et quatenus utile, et ad id quod est utile, et quoties utile est, Pulchrum esse, ait; quod vero inutile prorsus est, turpe esse. Ait enim „τὸ μὲν χρήσιμον, καὶ ᾗ χρήσιμον, καὶ πρὸς ὃ χρήσιμον, καὶ ὁπότε χρήσιμον, καλὸν φάμεν εἶναι. τὸ δὲ πάντῃ ἄχρηστον, αἰσχρόν„.

(2) *Lib.* II. *de Finibus*. Idem *in Oratore ad Brutum* ea scribit, quae Verneji opinioni omnino contraria sunt „ *Nihil est*, inquit, *in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id sit, unde illud, ut ex ore aliquo, quasi imago, exprimatur; quod neque oculis, neque auribus, neque ullo sensu percipi potest, cogitatione tantum, et mente complectimur* „.

res incurrant; neque Augustinum, qui tertio quoque verbo quibusdam in libris et Deum, et res corporea mole carentes etiam pulchritudinis nomine caeteris rebus anteponit (1); neque totam denique Platonicorum scholam, quibus nihil antiquius fuisse novimus, quam primae Causae pulchritudinem gravibus profecto sententiis, illustribusque verbis extollere.

Nam et Plotinus Deum vocat (2) „ *Superpulchrum absque mensura*, *et universae pulchritudinis florem* „ et eumdem Alcinous „ *Profundum et immensum pulchritudinis pelagus* „ (3), et qui Mercurii Trismegisti nomine pluribus aetatibus libros hominum non ita eruditorum, scholasque tenuit, Deum ipsum appellat (4) „ *Pulchritudinem sine imitatione* „ et Severinus Boëtius ita eum affatur (5)

„ *Tu cuncta superno*
„ *Ducis ab exemplo*, *pulchrum pulcherrimus ipse*
„ *Mundum mente gerens*, *similique ab imagine formans*.

et Herennius demum ex eadem schola philosophus infinitam esse Deo Pulchritudinem non modo affirmat, sed illa etiam ratione probat, quae magno Petavio placuit (6) „ *Pulchritudinem a forma*

(1) Vide *Libros Confession. et Soliloq. &c.*
(2) *Ennead.* VI. *L.* 7. *c.* 32. *et* 33.
(3) *Cap.* X.
(4) Pimand. C. IV.
(5) *L.* III. *de Consol. Met.* 9.
(6) *Apud* Petav. *L.* VI. *c.* 7.

ma potius oriri, ait apud ipſum Petavium, *quam a materia. Eſt enim in agente magis quam in patiente; quia quod patitur, eſt aliquid potentia: quod vero actu eſt, agit. Eſt autem Deus perfectiſſimus actus, cui nihil admixtum eſt potentiae. Caetera vero plus potentiae habent, quam actus; tum ille ipſe actus, qui eſt Deus, infinitus eſt. Quare infinita quoque eſt Pulchritudo* „.

Quae ſane omnia, quamquam per ſe clara ſunt, atque perſpicua, a principe et auctore diſciplinae ſuae Platone haurire potuerunt; qui et ſummam, quamvis a ſola mente percipiendam, Cauſae primae Pulchritudinem eſſe, et a Pulchritudine, quae vel in legibus, vel in liberalibus artibus extat, aliquam de illius virtute conjecturam fieri poſſe, graviſſime docuit (1).

Nollem ergo Vernejum illa ſcripſiſſe, quae fere omnium aut Graece, aut Latine, aut Italice, aut Gallice, addam etiam quovis fere ſermone loquentium teſtimonio refutentur. Sed magis eum nollem de Pulchritudine ipſa tam abjecte ſenſiſſe, ut nullum ipſi relinquat, ſi tamen ſibi conſtat, in divina Natura locum.

Carum et amabile ipſum eſt Pulchritudinis nomen; quae ſcilicet homines univerſos delectat, atque allicit, quae duros quoſque labores pro ipſa ſuſceptos ſolatur, ac mitigat, quae nobiliores animos ita ſibi devincit, ut ei quandoque parere malint,

quam

(1) Ea verba Platonis affert Cyrillus *con. Julian. L.* III. „ ὅτι ἀπὸ τοῦ κάλλους τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὸ νοητὸν τοῦ Θεοῦ κάλλος διαφορτοῦσαι δέδωκε. ἀπὸ δὲ τοῦ ἐν τοῖς νόμοις, καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι, τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ δεῖ θεωρεῖν „.

quam caeteris imperare. Haeccine igitur tam praeclara Dos, atque tam mira corporum propria erit, non animorum? Haeccine, si proprie loquamur, in ea Natura non reperietur, in qua omnia Perfecta sunt, omnia Bona, omnia, quae nos in admirationem sui, amoremque convertant?

Nam, quae pro Verneji sententia possunt afferri, magis inepta sunt, atque infirma, quam ut confutatione digna videantur. Quod enim Pulchritudinis nomen ad aptissimas corporum figuras quadam colorum suavitate venustas explicandas primo fuerit adhibitum, ut verum sit (negari enim facile potest (1)) non tamen id efficit, quod Vernejus vult. Nam et ipsum nomen Spiritus, et Anima, et alia, quae sunt innumerabilia, corporeis primum rebus designandis inventa postmodum ad res minime corporeas aeque bene ac proprie notandas translata sunt.

Quod autem quae corpora non sunt, partibus careant, quae ad Pulchritudinis notionem facere videantur, satis ex optima Spagnii definitione evanescit. Sunt enim et animis attributa, quae cum et mirabilia sunt, et singula singulis optime respondent, multo majorem eadem cogno-

 scen-

(3) Sane Graecum τὸ καλὸν, quod significat et Bonum, et Pulchrum a verbo καλέω ortum videtur; quod nimirum ad se vocet, hoc est alliciat. Id autem non minus animis, quam corporibus convenit. De Pulchro autem haec habet doctissimus Facciolatus „ *Pulcher....... quasi πολύχρους, a πολὺ, et χρῶμα, quia proprie pulchrum est, quod multum coloris, nitorisque habet. Vel est πολύχαρις, ut proprie pulcher sit, in quo multa gratia. Vel a πολύχειρ. Ita pulcher proprie erit fortis, quomodo Servius exponit hoc Maronis 7. Æneid. v. 656. Satus Hercule pulchro Pulcher Aventinus. Sic Florus l. 4. c. 4. Tum etiam manu pulcher apparuit* „.

ſcentibus delectationem efficiunt, quam corporea quaelibet membra, quantumvis ſingula ex ſingulis apta, et concinna diſtributione inter ſe juncta, atque ſociata.

CAPUT XIII.

Unitas Dei, reprehenſis quibusdam Incredulorum erroribus, aut calumniis, nec non quibusdam optimorum quoque Scriptorum rationibus rejectis, ex infinita, de qua diſputamus, ejusdem Perfectione oſtenditur.

SI quaecumque de infinita Dei Perfectione diſputavimus rite percipiantur, non dubito vel ex hoc maxime capite Unitatem ipſius Dei probatum iri, de qua diligentem inſtituere tractationem quanti referat, ii demum intelligunt, qui liberaliſſima Metaphyſicae ſtudia excolenda ſusceperunt. Quis enim ex illis eſt, quin Ruſſoji negligentiam, atque ſegnitiem reprehendendam exiſtimet, nihil ſibi curae eſſe, unumne, an duo, an plura rerum principia conſtituenda ſint, aperte confitentis (1)?

Sed et ad Religionis defenſionem contra impios Unitatem Dei demonſtrare non parum profecto conducit. Etenim hoc etiam Attributum Dei Opt. Max. quidam ex illis hac aetate laedunt,

(1) *Emile Tom.* III. *p.* 56.

dunt, qua verius nimirum, quam sua, Cicero, si viveret, illud usurpare posset: nihil tam absurdum dici, quod non dicatur ab aliquo philosophorum.

Illud etiam accedit, quod Scriptores quidam, qui sunt in manibus omnium, etsi Deum unum esse non negant, id tamen a Theologis atque Philosophis potius sumi, quam probari conqueruntur. Ex eo Scriptorum genere Lokius ille fuit, cujus plurimi sententias hac aetate laudant atque sequuntur, quas neque satis perpendunt, neque satis intelligunt (1).

Bulangerus autem turpissimi mendacii est arguendus, qui petulantissime scripsit, non posse de Christianorum sententia Unitatem Dei, nisi ipsius loquentis Dei testimonio, confirmari.

 Quid

(1) *Apud Clarkium de Ex. D. in epistola ad calcem* I. *Volum. p. m.* 395. *ubi ait* „ *Les Theologiens, les* Philosophes, *et Des Cartes lui-même supposent l'unité de Dieu, sans la prouver* „ Ipse autem Lokius ita Dei Unitatem demonstrandam assumit (*in libello, cui tit. Oeuvres diverses de M. Locke, Nouv. Edit. considerablement augmentée .... Am.* 1732. *Lettr.* VII.) „ *Je croi que quiconque reflèchira sur soi-même, connoitra èvidemment sans en pouvoir douter le moins du monde, qu' il y a aussi un Etre infini. Or je dis qu' il ne peut y avoir qu' un Etre infini, et que cet Etre infini doit être aussi l' Etre Eternel, parceque ce qui est Infini doit avoir ètè infini de toute èternitè: car aucune addition faite dans les temps, ne sçauroit rendre une chose infinie, si elle ne l' est pas en elle-même, et par elle-même, et de toute èternitè; telle etant la nature de l'* Infini, *qu' on n' en peut rien ôter, et qu' on n' y peut rien ajouter. D' ou il s' ensuit, que l'* Infini *ne sçauroit être separè en plus d' un, n' y être qu' un. C' est-la, selon moi, une preuve a priori que l' Etre Eternel,* Independant, *n' est qu' un. Et si nous y joignons l' idèe de toutes les Perfections possibles, nous avons alors l' idèe d' un Dieu Eternel,* Infini, *Omniscient, et Tout puissant* „ Quid censendum sit de hac Lokiana demonstratione vide apud egregium Scriptorem ex Ordine Praedicatorum Thomam Vincentium Monigliam (*Contro i Materialisti Dissertazione ec.*) apud quem et alia multa de Unitate supremi Numinis tum sua, tum ex Patribus diligenter collecta reperies.

Quid autem de Mirabodio dicemus hoc etiam Attributum Dei per summam stultitiam atque impietatem aggredi auso? Ille quidem opinionem de uno Deo a stulta illa veterum de Anima Mundi sententia ortam esse scribit (1); ac proinde posteriorum dumtaxat aetatum hominibus placuisse. Quod autem ait, si Deus unica sit res, materiam aut nihil aut ipsum Deum esse futuram, non risu potius quam oratione ejiciendum videtur? Sed tamen et mendacium impudentissimi Scriptoris Unitatem Dei nullo modo probari affirmantis confutandum est, et qui licentiae, quam ille indulget, dulcedine, magis quam gallici sermonis quadam suavitate, capi facile possunt, monendi sunt, et alii ex eo grege homines ita convincendi, ut suus et Religioni, et Philosophiae, et humanae Rationi honos asseratur.

Sed antequam rationes in medium affero, quae mihi maxime probantur, nonnullas aliorum rationes expendam, quae satis probari nequeunt. Hujusmodi est ea ratio, quam ab ipsa Mundi Unitate aliqui repetunt; ex quibus Wilhelmus Wistonus hac eadem aetate ad hanc rem confirmandam constantes ac certas in ipsa rerum natura leges vocari posse, arbitratus est. Cum enim una sit lex gravitatis, cum eaedem leges motus semper appareant, satis argumenti esse duxit (2), qua-

(1) *Systeme de la Nature To.* II.

(2) *In libro cui tit. Principia Astronomica Religionis naturalis, et revelatae ec. An.* 1717. de quo libro sapiens est in Actis Lipsiae judicium ad an. 1720. „ *Nihil de his attributis* (Dei) *habet, quod non sit pervulgatum, utiturque ad ea probanda subinde argumentis parum firmis* „.

quamobrem unicus, qui iisdem praesit, Deus sit agnoscendus.

Hoc argumentum, si acutius ista rimari volumus, duplicem vim habere potest. Aut enim ita afferetur, ut unicum esse omnino Deum, neque alium ullo modo esse posse, persuadeat; aut contra Ethnicos intorquebitur, ut saltem id verisimilius appareat, vel certe, cum vim esse naturamque divinam ipsa rerum universitatis pulcherrima facies ostendat, eademque conditorem unum, gubernatoremque praeseferat, ii qui sine ulla ratione plures Deos agnoscere velint, atque tueri, perabsurdi ac perridiculi videantur. Hac altera profecto ratione sua stat argumento vis atque robur. Quid enim in eo est, quod reprehendere jure possis? Itaque sapienter illa Origenes „ *Quanto praestabilius est ea credere, quae perfecta Mundi bujus harmonia credere nos jubet, unumque Mundi bujus, qui unus est, fabricatorem venerari? Fieri enim omnino nequit, ut tale opus, cujus partes tam apte inter se cobaerent, et concinunt, ortum suum multis architectis debeat: quemadmodum incredibile est, ut coeli motus a multis animis dirigantur* (1) „ At si prima illa ratione argumentum consideretur, vereor, ut satis probabile haberi possit, ac dici.

Quod enim Origenes affirmavit de uno Mundi architecto, an prorsus evidens ac manifestum, ut contra nihil omnino dici possit, ha-

(1) *Lib. I. contra Celsum.*

habendum eſt? An vero duo Numina, ſi eſſent, nullo modo inter ſe conſilia communicare poſſent, ut quaemadmodum inter homines duo aut plures Architecti unam domum, ita unum ipſa Mundum fabricarent, ſingulis partibus ad unum finem, qui placuiſſet utriſque, ſcite ſolerterque deſcriptis?

Sed, ut haec omittamus, quis Clarkio non aſſentiatur (1), nihil ex tota rerum univerſitate, niſi partem unam, eamdemque finibus exiguis comprehenſam, à nobis cognoſci; unde ſcilicet de caeteris argumenta omnino evidentia nullo modo capere liceat? Quis, inquam, evidenter oſtendat, cum hic Mundus ab uno Deo ſit conditus, non innumerabiles alios mundos ab aliis Diis condi potuiſſe? Quae cum ita ſint, Limborchium equidem probo, qui datis ad Lokium litteris argumentum poſtulavit „ *quo probetur Ens, cujus exiſtentia eſt neceſſaria, tantum poſſe eſſe unum, et quidem ut id argumentum a neceſſitate exiſtentiae deſumatur, et a priori (ut in ſcholis loquuntur) non a poſteriori concludat, hoc eſt ex natura neceſſariae exiſtentiae probetur, eam pluribus non poſſe eſſe communem* „ (2).

Hujuſmodi argumentum non poteſt a notione infiniti Spatii cum ipſo Clarkio deſumi (3). Quam-

(1) *In epiſtol. ad calcem* I. *Volumin. de Exiſt. Dei p. m.* 395.

(2) *In epiſt. apud Clark. ad calc.* 1. *Volum.* cui tamen Limborchio in eo non aſſentior, quod prius Unitatem Dei, quam ejus infinitam Perfectionem, eſſe neceſſario demonſtrandam exiſtimaverit, ut ex Lokii libello apparet, de quo ſupra locuti ſumus.

(3) *Vid. Vol. I. de l' Ex. de Dieu, ac praeſertim ad calcem Voluminis reſponſiones ipſius Clarkii ad epiſtolas nobilis e Gloceſtria viri.*

Quamquam enim duplex infinitum Spatium esse non potest; quamquam nihil esse, vel fingi potest, quod in Spatio non sit, nihil tamen absurdius unquam scriptum est ab ullo philosopho, quam Spatium ipsum, quod metimur, quod saltem intelligentia dividimus, quod corporibus continendis inservit, esse ipsius necessariae naturae, idest ipsius Dei, proprietatem (1). Itaque omnia corruunt ipsa per se momenta rationum super tam debile fundamentum extructa. Multa quidem in iis Clarkii libris tum acute dicta inveniuntur, tum subtiliter excogitata; neque nos ipsi Clarkio praestantissimi ingenii gloriam unquam invidimus. At errores hujusmodi, quibus ille scatet, facile ostendunt, quantopere vir caeteroqui doctissimus Barretius deceptus fuerit, cum Clarkii libros de Natura Divina caeteris Metaphysicorum scriptis anteponeret.

Qui stant a Leibnitio Philosophi argumentum pro Unitate Dei comprobanda proferunt, quo nihil magis illustre, magisque perspicuum exsti-

(1) Multis in locis id habet. E. g. *in epist. ad eum nobilem virum Ill.* „ *L' espace est une proprieté de la substance qui existe par elle-même; et non pas une proprieté de toute autre substance. Toutes les autres substances sont dans l' espace, et l' espace les pénètre, mais la substance existante par elle-même n' est pas dans l' espace, et n' en est pas pénétrée. Elle est, si je puis m' esprimer ainsi, le substratum de l' espace, elle est le fondement de l' existence de l' espace, et de la durée elle-même. Or l' espace, et la durée étant evidemment necessaires, et n' etant pourtant point des substances, mais des proprietez, il est clair que la substance, sans qui ces proprietez ne sauroient subsister, est elle-même encore plus necessaire, s' il étoit possible* „. Ab ea sententia differt alia quorumdam Philosophorum, qui nullum *reale spatium* a corporibus, et corporeis proprietatibus distinctum agnoscunt, at corpora ipsa in Immensitate Dei, quae cum individua sit, divisa complectatur, tamquam in *increato spatio* contineri putant.

ſtimant. Illud hoc loco unius ex illis Philoſophis Alexandri Gottliebii Baumgarteni verbis proponamus „ *Plures Dii*, inquit (1) *ſunt impoſſibiles. Si enim plures exiſterent, ſinguli illorum eſſe deberent ſubſtantiae, et exiſterent extra ſeſe invicem, iique vel totaliter iidem, vel partialiter tantum. Si ponerentur totaliter iidem, ipſi forent impoſſibiles, ſiquidem plura exacte ſimilia aut aequalia exiſtere haud poſſunt. Si partim forent ipſi diverſi, tum eſſet aliquid in uno, quod non foret in altero. Hoc ipſum porro eſſet aut realitas, aut negatio. Si realitas eſſet, ille, cui quid deeſſet, non foret Deus. Si id eſſet negatio, tam ille, cui ista ineſſet, foret non Deus. Reſtat igitur, ut Deus ſit unicus* „.

In ea ratione ſumitur, ut vides, *plura exacte ſimilia, aut aequalia exiſtere haud poſſe*. Id ſi verum eſt, brevia et acuta illa conſectaria veriora eſſe non poſſunt. At verum eſſe, an pauci, non modo veteres, ſed et recentiores Philoſophi, negant? Hoſpes in hiſtoria Philoſophiae ſit, oportet, qui neſciat, quanta contra Pronunciatum illud animorum contentione Clarkius, plurimique Nevvtoniani pugnaverint. Quamobrem nolim ego praeclaram de Unitate Dei doctrinam huic tantummodo tam incertae opinioni committere, ut, ſi ea ſtet, bene fundata, et extructa, ſin vero cadat, etiam ipſa ruitura videatur.

Ac-

(1) *In ſua Metaphyſica, de qua vid. Acta Lipſ. (To. IV, ſupplement. ad N. Act. Eruditor.)*

Accedit et alia ratio fortasse validior. Etenim plura Leibnitianorum argumenta, ea praesertim quae, nisi fallor, optima sunt, non aliud efficiunt, nisi creatis in rebus duo, quae sint ita similia vel aequalia, ut a quavis creata mente discerni non possint, nusquam inveniri. Jam vero dici poterit, ut res ita se habeant, ad providentiam voluntatemque divinam pertinere. Quamobrem, cum ea ratio in pluribus Diis, siquidem existerent, nullum locum habitura esset, inde concludi, ut duos esse Deos omnino similes, aut aequales, censeri non debeat absurdum. Caeterum Baumgarteni argumentum ad unam ex rationibus, quam nos mox illustraturi sumus, facile trahitur.

Simile autem est huic, quod attulimus, argumentum illud a Joanne Hookio allatum „ *Deus* inquit (1), *est Ens infinite perfectum, cui nulla desit perfectio. Atqui non potes ponere duo Entia summe perfecta, quin eodem tempore statuas, utrumque carere aliqua perfectione. Nam illa duo Entia A, et B a se invicem aliqua re distinguuntur et differunt: scilicet attributis suis, vel causa formali existentiae suae: nam si A et B habeant eamdem causam formalem existentiae suae, eamdem naturam, et eadem attributa, certe ex nulla parte differunt: Porro id per quod distinguerentur perfectio esset, et illa perfectione utrumque careret. Ergo ec. Neque dicas per existen-*

(1) *Relig. Natur. Tom.* I. P. I. *p. m.* 109.

stentiam, *quam habet quoque specialem*, *utrumque ens satis distingui*. *Nam existentia supponit res distinctas*, *et ubi nulla est distinctio absurde fingitur separata existentia*. *Sic suppone Petrum et Paulum non distingui neque per naturam*, *neque per causam suam*, *videlicet decretum divinae voluntatis*. *Certe Petrus*, *et Paulus entia duo esse non possunt*, *nec separatam habere existentiam*. ***Argumentum hoc subtile scholasticorum est*** „ Hactenus Hookius.

In hoc argumento plura sunt optima ; sed et aliquid est , quod ab adversariis non absurde contemnatur. Equidem ***Essentiam***, et ***Existentiam*** inter se aliqua ratione distingui oportere , non invitus concedo. Illud etiam concedo: duo, si essent, Numina ejusdem Essentiae, sive Naturae fore; idest ejusdem virtutis, ejusdem perfectionis, ac dignitatis, ut nihil in altero boni reperire liceret, cui non omnino simile in altero, et aequale posset agnosci. Sed unum ab altero per id, quod Scholastici vocant *Existentiam* , aut *Individuationem* , discrepaturum esse videretur. Quod ajunt, *Existentia supponit res distinctas*, unum est ex ambiguis Scholasticorum effatis, quae sumi potius, quam ostendi, Recentiores jure optimo conqueruntur. Homines duo ejusdem naturae sunt. Iidem tamen ita distinguuntur inter se, ut alter alterius ope, sive virtute nullus indigeat. Distinguuntur, inquis, ***per causam existentiae suae***, decretum scilicet divinae voluntatis. Quod das, libenter accipio. Ejusdem ergo na-

naturae duas esse res, tibi etiam non videtur absurdum. Aliqua enim causa potest existere, quamobrem ea natura non ad unam tantummodo rem contrahatur, verum et ad plures excurrat. Jam ergo ostende, nullam causam esse vel excogitari posse, cur plura sint ejusdem naturae Numina. Non potest, inquis, hac in re Voluntatis alicujus, ut Omnipotentis, haberi etiam levissima ratio. Id etiam concedo. At si quid probaturus es, omissis iis vocibus, quae plus obscuritatis, quam veritatis, habere videantur, hoc tibi accuratius est efficiendum: Naturam divinam sua nescio qua necessitate id ferre nullo modo posse, ut non dumtaxat in uno, sed et in pluribus aliis Numinibus existat.

His igitur, aliisque (1) rejectis, aut certe praetermissis, Unitatem Deì comprobandi rationibus, quae fortasse optimae sunt, at mihi non admodum satisfaciunt, eas propono, quae tum ex Infinitae Perfectionis Dei probatione ipsa, tum ex eadem infinita Perfectione consequentes facilius defenduntur, ac tutius.

Nam primo quidem eadem existendi necessitas, qua in infinita Dei Perfectione demonstranda usi sumus, aeque probat, unicum esse Deum, hoc est Naturam unicam infinite perfectam. Nam

 si du-

(1) De rationibus a Joanne Gualberto de Soria propositis multa doctissimos inter viros non multis ab hinc annis disputata sunt, ac litteris consignata; de quibus nimirum hoc loco disceptare et longa res esset, et minime necessaria. Alias etiam rationes vide apud Segneri *Incr. senza scusa* C. XVIII. *Vide etiam Dissertat. Steinvvehri Lipsiae habitam de argumentis Unitatis Dei.*

si duplex Deus cogitatione fingatur, aliquid, quod non necessario sit, necessario fingitur. Alteruter enim, ut ita dicam, redundaret Deus; quandoquidem unicus in tota rerum natura sufficeret. Quid enim non sufficiat, quod est omne Bonum, quod Virtutem omnem ac Perfectionem praestantissima natura complectitur (1)?

Necessitas enim, quae fert, ut sit aliquid, fert, quod saepe diximus, ut sit aliquod Bonum. Malum autem necessarium esse nequit. At omne Bonum in quovis Deo est, scilicet malo non adjunctum. Necessitati ergo poscenti, ut sit Bonum, cujusvis Dei natura satisfacit. Si quid ergo praeter illum est Deum., extra necessitatem existendi est. Non ergo necessarium est. Itaque non est Deus. Nihil ergo praeter unum Deum, Deus esse potest.

Huc illa Hugonis Grotii revocantur (2) „ *Hoc* (Deum esse unum) *inde colligitur, quod Deus, ut supra jam dictum est, est id, quod est necessario sive per se: necessario autem, sive per se, quidque est, non qua in genere consideratur, sed qua actu est: actu autem sunt res singulae. Quod si plures Deos ponas, jam in singulis nihil invenies, cur necessario sint: nihilque cur magis duo, quam tres, aut decem, quam quinque credantur. Adde*

(1) Recte illa Clarkius (*de l'Ex. de D. To. I. C. 8.*) „ *Chacune de ces natures* (si dicantur plures Dii) *étant indépendante de l'autre, on peut fort bien supposer, que chacune d'elles existe toute seule, et il n'y aura point de contradiction à imaginer que l'autre n'existe pas; d'ou il s'ensuit que ni l'une ni l'autre n'existera nécessairement* „.

(2) *De Verit. Relig. Christ. L.* I. *p. 9.*

de quod multiplicatio rerum singularum congenerum est ex causarum foecunditate, pro qua plures ipsae res enascuntur, aut pauciores. Dei autem nec origo, nec causa ulla est. Tum vero in singulis diversis sunt quaedam proprietates singulares, quibus inter se discriminentur, quas in Deo, qui natura est necessaria, ponere non est necessarium ,,.

At ratio clarior etiam atque validior ex ipsa Infinitae Perfectionis notione contra Ethnicos a sanctis Ecclesiae Christianae Patribus desumpta est, quae non prorsus hebeti cuilibet menti satisfaciat. Si enim Natura Divina est infinite perfecta, fieri non potest, ut is, quem Deum appellas, parem in imperio habeat, parem in summa potentia, parem in summa ipsa perfectione naturae. Quamobrem acute, ut pleraque, illa Prudentius:

Porro nihil summum, nisi plenis viribus unum.

Sane si Deus parem in imperio habeat, parem in reliquis attributis, et de Omnipotentia ipsius actum videtur, et de Felicitate, et de Natura ipsa Divina. Neque enim facile poterit agere, quaecumque ne agat, alter obsistat Deus; qui si priori cedere compellatur, aliquid invitus patiatur, atque hinc debilis et infirmus omnino dicatur, necesse est. Quaenam vero felicitas erit Deo ab alterius Dei consiliis, atque viribus, aut sibi,

aut

aut suis perpetuo metuenti? Nam si Deum alterum de suis consiliis celare possit, hic aliquid ignorare poterit; atque hinc infinita carere sapientia nemini non videbitur: sin autem minus possit, haec erit infelicitas profecto non levis. Quid enim magis miserum dici vel fingi potest, quam si alteri, qui non a te pendeat, qui tibi adversari possit, qui palam possit obsistere, non modo quidquid agas, sed etiam quidquid moliare, quidquid animo volvas, quidquid cogites, necessario aperias, aut potius, quin ipse aperias, omnia patefacta esse, atque optime nota, certo scias? Haec ratio quam late pateat, facile quisque videt, dummodo aut ingenio quidquam, aut Dialecticae usu valeat. Itaque non est, cur in illa fusius explicanda immoremur.

Ex eadem infinitae Perfectionis notione alio etiam modo, quem supra tetigimus, argumenta pro Unitate Dei capere licet. Etenim si duo sint Dii (idem si plures) numne totum, quod in uno est, in altero est? Si affirmas, nihil relinquis, quamobrem alter ab altero distinguatur; ex quo manifeste consequitur, ut duo nullo modo sint existimandi. Si negas, jam aliquid, certe mali expers, in una ponis natura, quod in alia non est. Illud autem quidquid est, Bonum profecto est. Concedis ergo jam in uno Deo Bonum esse, scilicet sine Malo, quod in alio Deo frustra requiras. Quis jam non videt, alterum hunc Deum non esse infinitum Bonum, atque hinc, si ea teneas, quae de infinita Dei

Per-

Perfectione docuimus, ne Deum quidem esse dicendum?

Clarius eamdem fere rationem proponamus. Deus ita bonus, ita perfectus est, ut Omnis pura Perfectio recte haberi possit, ac dici. Si duplex igitur Deus est, duplex est Omnis pura Perfectio. At duplex Omnis pura Perfectio notiones duas inter se pugnantes videtur involvere. Si enim duplex est Natura Divina, jam alterutra non est Omnis pura Perfectio. Alterutri enim deest infinita illa Perfectio, quae in altera reperitur. Ita fit, ut vel unica natura sit, in qua Omnis pura Perfectio existat, vel omnino nulla. Atqui nulla profecto non est. Unica ergo est Dei Opt. Max. Natura existimanda.

CAPUT XIV.

Manichaeorum error de duobus Principiis a Baylio defensus ex infinitae Perfectionis notione confutatur, ac Baylii rationes infringuntur.

QUae sunt hactenus a nobis ex infinitae Perfectionis notione argumenta deducta, non modo unicum esse Deum, sed unicum quoque rerum esse Principium efficiunt; ex quo nemo consequi non videt, Manichaeorum errorem de principiis duobus, altero bonorum, altero malorum,

rum, esse repudiandum; quidquid Baylius ad eum e tenebris eruendum, atque iterum obtrudendum in scholas, pro insigni sua impietate moliatur. Nihil innumerabiles ejus errores Manichaeorum causam agentis memorare necesse est; cum ne illud quidem tenuerit, quod facillimum esse videbatur; quid proprie de duobus Principiis Manichaei docuerint.

Etenim de Manichaeorum Principe veteres tradunt; duas eum agnovisse naturas, bonam unam, alteram malam, et ambas quidem aeternas, sed neque rerum cognitione, neque potentia inter se conferendas. Bonum enim Principium alteri Malo tantum antecellere sentiebat, ut ipsum vel invitum coërcere, atque ejus impedire consilia mirabili sua virtute posset. Docebat idem, nullum inter duo principia foedus fuisse compositum, nullam utrique communem fuisse creationem, aut conditionem rerum; quippe cum Dei Opt. Max. majestate videretur id prorsus indignum.

Baylius autem; praeterquamquod non duo jam, sed tria principia videtur inducere (etenim praeter duo, quae diximus, principia tertiam agnoscit naturam neque bonam, neque malam, at quae bonam, vel malam formam possit induere) et Bonum et Malum Principium in iis tantummodo, quae *Perfectiones Morales* vocari solent, dissimilia exhibet. Itaque ejusdem potentiae, ejusdem sapientiae, ejusdem sagacitatis esse vult, ut paribus inter se viribus, armisque contendant. Quamo-

mobrem, non potuisse mundum hunc nisi communicatis consiliis, et nescio qua transactione inita, compositisque induciis condere arbitratur (1).

Caeterum his etiam omnibus praetermissis, quod posuimus evidens est: summam Dei Perfectionem cum Bayliana duorum Principiorum doctrina nullo modo posse componi. Neque enim Omnipotens ille dicendus est, qui, si quando vincit adversarium, ab ipso etiam non raro vincitur, neque Beatus, aut Felix, qui semper ab acerbissimo inimico multa sibi, multa suis operibus, mala imminere sentiat, quae neque ipse fugere, neque alio possit avertere.

Itaque Baylius ipse concedit, rationes, quae dicuntur a priori, contra doctrinam duorum Principiorum aperte facere (2): verumtamen rationes, quae a posteriori vocantur, omnino eidem doctrinae favere existimat; quod et Manichaei antiquiores existimabant, de quibus crebro interrogantibus, *unde malum?* illa sunt Augustini „ *Hac quaestione Manichaei se regnare putant* „.

 Haec

(1) *V. Beausobre Hist. du Manich. Trevoltienses Juin* 1755. *Chauffepié Dict. Vol.* III. *Art. Manich. Confer, quae habet Auctor Summae Augustinianae in dissert. de Antiquis et Novis Manichaeis* C. I. et II. *Consule etiam* Gauchat *To VI. Lettr. Crit.* 63.

(2) Rationes alias a priori, quas Baylius sibi adversari fatetur, vide apud Theologos. Optimae illae sunt, quas D. Thomas suggerit *Lib.* III. *contra Gentes C.* 15. „ *Summum malum oportet esse absque consortio omnis boni, sicut et summum bonum est, quod est omnino separatum a malo. Non potest autem esse aliquod malum omnino separatum a bono: cum ostensum sit, quod malum fundatur in bono: ergo nihil est summe malum. Adhuc, si aliquid est summe malum, oportet quod per essentiam suam sit malum: sicut et summe bonum est, quod per suam essentiam bonum est. Hoc autem est impossibile; cum malum non habeat aliquam essentiam........ Impossibile est igitur ponere summum malum, quod sit malorum principium* „. *Vide eumdem ibid.* C. VII. *et seq.*

Haec etiamsi vera essent; non tamen id consequeretur, quod Manichaei consequi arbitrantur. Neque enim Baylio concedere debemus, nisi Cartesiani haberi velimus, nimium quantum incertis hypothesibus tribuentes, doctrinam eam, vel συςήμα verum esse, quod φαίνομενοις explicandis omnino satisfaciat. Si qua hujusmodi doctrina rationibus geometricis (idem de Metaphysicis) premitur, quae nullo modo solvi possint, nullo modo vera censenda est; siquidem rationes illae a principiis proficiscuntur naturae ipso lumine cognitis: quibus proinde falsum subesse nequeat. Faciunt huc plurima contra Cartesianos a Recentioribus Philosophis praecipue Nevvtonianis uberrime disputata.

Sed et ea de rationibus a posteriori doctrinae impiae faventibus vox et oratio jam a nobis breviter confutanda est, ne si ea quidquam obtineat, de infinita Dei Perfectione, cum duobus Manichaeorum Principiis nullo modo componenda, prorsus actum esse videatur. Itaque rotunde nego, quod tantopere Baylius affirmat, rationes a posteriori Manichaeorum confirmare sententiam: nego, inquam, effectus illos (phaenomena Baylius vocat) quos mala tum physica, tum moralia dicimus, duobus agnitis Principiis, altero bonorum, altero malorum, satis apte declarari.

Primo enim, si principium esset per se malum, non modo esse, sed ne cogitatione quidem fingi posset,

ſet, *Morale Malum*, quo ſublato plurima phyſica mala, quibus affliĉtantur homines, omnino de medio ſummoveantur, neceſſe eſt. Sane Principium illud, cum eſſet ipſa natura malum, neceſſario morale malum in rerum natura efficeret, et eadem neceſſitate homines ad illud efficiendum adigeret. Neceſſario igitur homines morale malum admitterent, neceſſario peccarent; quod totum certe notiones duas inter ſe pugnantes, ac nullo modo componendas ampleĉtitur.

Nihil enim quod neceſſario fit moraliter malum eſſe poteſt, ut contra eos, qui Fataliſtae dicuntur, et alios bene multos inſanos homines melioris notae Metaphyſici demonſtrarunt. Veriſſimum enim illud eſt Auguſtini „ *Nemo peccat in eo, quod caveri non poteſt* „ Niſi id agnoſcas, non eſt, cur eum, cujus dextera per acerbiſſimum inimicum ad parentem ſuum trucidandum, quantumvis repugnet, contraque reluĉtet, impellatur, horribili quavis poena mulĉtandum eſſe non cenſeas.

At enim, ajunt, dextera, quae invita ad facinus patrandum adhibeatur, cum voluntate, quae neceſſario, non tamen invita, ducatur ad aliquid, nullo modo conferenda eſt. Perinde quaſi et hoc ipſum, quod invita non ſit voluntas, ab ipſa voluntate pendeat, quae nimirum quidpiam neceſſario velit, ac non potius ab eo, qui, ut invita non ſit, per ſummam neſcio quam potentiam, atque virtutem efficiat. Si neceſſario voluntas ma-

lum amat, quid a bruto differt animante, quod necessario quidpiam appetit, aut fugit, atque hinc neque laude ac proemio, neque vituperatione ac poena dignum existimatur?

Quae cum ita sint, evidenter apparet, in Manichaeorum doctrina verum morale malum esse non posse; atque hinc, cum esse morale malum et Manichaei, Bayliusque concedant, et homines fere universi sentiant, ad maximum atque praecipuum φαίνομενον explicandum prorsus ineptam esse doctrinam, quae pro φαίνομενοις explicandis a Baylio praecipue commendata est.

Praeterea doctrina eadem ex alio capite originem mali moralis haud satis explicare, tum Baylio tum Manichaeis videri debet. Nolunt enim ii divini Numinis in eo Sanctitatem agnoscere, quod scelera permittat, atque peccata, cum ea nullo negotio impedire pro sua virtute posset. Hinc ad Hypothesim duorum Principiorum illi confugiunt. Atqui evidens omnino est, etiam in doctrina Manichaeorum, prout saltem a Baylio explicatur, Principium illud Bonum plurima posse mala permittere, quae scilicet, si vellet, impediturum esset. Quid enim induciae illae ferunt inter utrumque Principium initae, nisi quod Principium bonum innumerabilibus malis producendis a Principio Malo pro viribus non obsistat, quemadmodum et malum plurimis non obstet bonis producendis a Principio bono? Jam vero permissio malorum si semel non indigna di-

catur

catur Deo, universa corruunt, quae adversarii comminiscebantur; neque doctrina de duobus Principiis, ex eo quod originem Mali felicius explicet, doctrinae unicum Principium rerum omnium agnoscenti praeferenda est. Neque enim ex eo capite praeferri debet, quod melius φαίνομενα declaret; cum quod in hujusmodi φαινομένοις arduum, atque difficile declaratu est, aeque (ut levius dicam) illa non explicet, atque alia, ad quam evertendam inducebatur.

Caeterum et illud obiter hic est animadvertendum: non modo Manichaeos recentiores (1) con-

(1) Si de antiquioribus instituatur sermo, videntur alia sensisse: scilicet malum Principium, quod Hylen Graece, Latine Materiam vocabant, interdum etiam appellabant Daemonem, aut Diabolum, hoc, inquam, principium, sive materiam auctam fuisse immensa sobole filiorum, quam *gentem tenebrarum* appellabant, ejusdem naturae ac malum Principium. Hoc autem tantum roboris ac virtutis habuisse dicebant, ut vim inferre posset, ac necessitatem Principio bono; cui multa proinde ab inimico suo toleranda essent. Lege Augustinum *De Vera Religione C. IX.* ubi narrat Manichaeos docuisse „ *Gentem tenebrarum quodam tempore adversus Deum rebellasse, Deum autem, cum quod aliud faceret non haberet, et quomodo aliter posset hosti obsistere non inveniret, necessitate oppressum misisse huc animam bonam, et quamdam particulam suae substantiae, cujus commixtione, atque miscella hostem superatum esse somniant, et mundum fabricatum* „ Hinc omnia duplici natura, imo anima, constare dicebant; bona, quae pars erat Dei boni, mala, quae pars erat Principii mali, simul permixtis et conglutinatis, post eam rebellionem, ac praelium. Quare idem Augustinus *Lib. de Genes. ad litter. imperf.* C. V. „ *Stirpes et arbores nonnulli nimis errantes haeretici non solum sentire per corpus, idest videre, audire, et calorem, ignemque discernere, sed etiam intelligere per rationem, et cogitationes nostras, arbitrantur* „ Idem ob rationis paritatem dicere debebant de Lapidibus, Metallis, caeterisque mixtis, aut elementis. Luculenter iidem praedicabant, duas in Homine animas inveniri, Bonam ex natura Principii boni, Malam ex natura Principii mali „ *Manichaei*, inquit Augustinus *Lib.* I. *Retractat.* C. 18., *duas animas in uno homine esse delirant, istam scilicet malam propriam carnis esse dicentes, quam carnem etiam dicunt esse gentis tenebrarum: illam vero bonam ex adventitia Dei parte, quae cum tenebrarum gente conflixerit, atque utramque miscuerit, et omnia quidem bona hominis bonae illi animae, omnia vero mala malae illi animae tribuunt* „. *Et lib.* de *Continen.* C. V. „ *Manichaei excusationem suam extendunt in accusationem Dei*, di-

concedere, ſed et omnino concedere debere, permiſſionem ipſam malorum non eſſe cenſendam Principio bono prorſus indignam. Id enim ſi eſſet, evidenter eſſe non poſſet, quod eſſe poſſe omnino evidens eſt: ſcilicet mala culpae, maloſque homines exiſtere. Neque enim eſſe poſſet, quod ut non eſſet, infinita Perfectio, et Omnipotentia ipſa, cui nihil obſiſtere queat, neceſſario exigeret.

Auguſtinus quidem egregie illa ſcripſit „ *Sicut ratio vera docet, meliorem eſſe naturam, quam prorſus nihil delectat illicitum, ita ratio vera nihilominus docet etiam illam bonam eſſe, quae habet poteſtatem, illicitam delectationem, ſi extiterit, ita cohibere, ut non ſolum de caeteris licitis, recteque factis, verum etiam de ipſius pravae delectationis cohibitione laetetur* (1) „ Jam ſi hujuſmodi natura poteſt eſſe, neceſſario Deus poteſt mala permittere. Niſi enim id poſſet, natura illa, ut planum eſt, *de ipſius pravae delectationis cohibitione laetari* nullo modo poſſet. Laetitia ſiquidem haec de virtute eſt, ac recte facto, quod, ſi ne Deus quidem poſſit mala permittere, nulla ſit laude dignum. Quis enim eo

te

divino judicio miſeri, ſuo autem furore blaſphemi, et tunc ſe peccare dicunt, quando natura mala praevalet naturae Dei. Haec Manichaeorum eſt immundiſſima inſania „ Sed caput hoc Manichaeae doctrinae tam aperte videtur abſurdum, ut neminem ingenii quantumvis exigui hominem facile moveat. Si enim Principium bonum dicitur eſſe ſumma Perfectio, qua careat Principium malum, evidens eſt unum alteri virtute ipſa, et robore ita praeſtare, ut nihil ab ipſo mali, praeſertim invitum, atque repugnans, unquam paſſurum eſſe videatur.

(1) *De Geneſ. ad litter. L. XI. C. 7.*

te laudet, quod id non feceris, quod facere nullo modo poteras?

Haec, aut ego fallor, optima ratio eſt Manichaeorum errores, ac Baylii ipſius argutias confutandi. Cum enim aliquid a Deo fieri omnino poſſe conſtitueris, quis jam, illud a Deo factum eſſe, jure miretur? Neque enim in Deo locum habet, quod habet in homine, aliquid ipſum poſſe naturali virtute pro libito efficere, quod turpe ſit, indecorum, ac malum. Haec omnia tam non poteſt Deus, quam deſtruere ſe ipſe non poteſt. Scilicet Dei Virtus, atque Potentia, ſi proprie loqui velimus, ad ea non eſt, quae cum aliquo Dei attributo, atque hinc cum ipſa ejus natura, et eſſentia, revera pugnant. Quamobrem ſapienter illi a gravioribus Theologis reprehenſi ſunt, qui poſſe Deum mentiri, poſſe innocentes damnare, poſſe alia ſimilia, ſed tantummodo nolle, tradiderunt. Itaque cum videas in creatis rebus locum habere cujuſque generis mala, hinc et ipſum Deum poſſe mala permittere, nec non ſanctiſſimos ad fines, quos nobis ignotos eſſe mirum videri non debet, ipſum permittere, tibi colligendum eſt (1).

At

(1) Similem huic noſtrae rationem ſecutus eſt ipſe Baylius, cum Joanni Clerico (*le Clerc*) Poenarum Æternitatem neganti ita reſpondit, ut non eſse, quae pertinent ad ipſius Dei Bonitatem, ex noſtris notionibus aeſtimanda demonſtraret. Etenim Baylius ipſe, quidquid experientia conſtet a Deo fieri, Deum ipſum decere, graviter affirmat, etiamſi rationem, qua deceat, aut qua cum ipſius Dei Bonitate componatur, haud aſſequamur. Ipſius Baylii verba jam audiamus, quorum tam ſaepe ſexcentis in locis omnino videtur oblitus „ *Il trouve donc* (*Jean le Clerc*) *fort raiſonnables*

At si, iis omnibus omissis, sanctissimos fines explicare velis, propter quos Deus aliqua faciat, incertam saepe fateberis orationem debere consistere (1). Iis certe praesuppositis, quae praesupponuntur a Patribus, tum demum ea locum habent, quae de finibus ipsius Dei gravissima iidem oratione differunt. Cum enim sine dubio possit Deus mala permittere, nihil inconveniens affertur, si fines aliqui per se boni ac laude digni afferuntur, quos Deus ipse forsitan intendat, cum revera hujusmodi mala permittit.

Sanctorum Patrum doctrinam in pauciora colligens Leonardus Lessius haec ait (2) „ *Malignitas*

nables ceux qui croient la Trinité sans en avoir aucune idée. Comment pourroit-il donc condamner ceux qui lui diroient qu' ils n'ont point d' idée de la bonté de Dieu, et que cependant ils croient que Dieu est bon? Je ne ferois point de difficulté de lui avouer, non pas que je n' ai aucune idée de la bonté de Dieu, mais que l' idée que j' en ai est imparfaite, et confuse, parce que je ne connois point comme la bonté de Dieu est compatible avec les choses, avec les quelles la bonté en général me paroit manifestement incompatible, ce qui n'empêche pas que je ne croye, que Dieu est bon, car dans la conduite de Dieu le fait entraîne le droit nécéssairement. Il a permis le mal moral qui devoit être suivi du mal physique; c'est un fait indubitable; il faut donc qu' une telle permission se puisse ajuster avec la bonté, que les notions communes ne font connoître. Tous les Theologiens orthodoxes nous apprennent que pour sçavoir si une certaine conduite est une imperfection, ou bien une perfection à l' egard de Dieu, il faut consulter la révélation, et l' expérience, et non pas les idées speculatives que nous avons dans l' esprit, qui nous tromperoient à coup sûr „ Haec ille habet *in lib. cui tit. Entretiens de Maxime, et Themiste p.* 122. 123.

(1) Id multo magis continget, si Joannem Clarkium imiteris in libro anglico, cui titulus est „ *Disquisitio de causa et origine mali moralis* „ Illuc enim tandem aliquando revolvitur ejus oratio, a quo exordium sumere debuerat. Etenim, ut de illo Acta Lipsiensia loquuntur ad annum 1723. „ *evincere conatur defectus et irregularitates in mundo morali neutiquam repugnare notioni, quam natura de Deo habemus. Etenim mala moralia ex essentiis rerum finitis, et limitatis necessario resultare, et vi generalium, et regularium legum ad directionem actionum praescriptarum locum habere, adeoque Deum majores perfectiones largiri non posse, nisi quas status et capacitas subjecti patitur. Videtur tamen in his omnibus aliquid arbitrarii admittere quod in merum beneplacitum Numinis resolvatur* „.

(2) *Lib.* I. *de Providentia Numinis C.* 3.

gnitas iniquorum non frustra a Deo permittitur, quia per illam excitatur, et exercetur, et illustrior apparet virtus justorum, et occasio datur meriti majoris, atque coronae. Infinita seges bonorum mundo deerit, si Deus in hac vita iniquos semper coërceat. Tolle injurias iniquorum, non erit justorum patientia, tolle Tyrannorum saevitiam, non erit Martyrum gloria. Eadem impiorum malignitas deservit ad punienda peccata justorum, quae ipsi subinde committunt, imo etiam ad punienda aliorum iniquorum peccata. Quid frequentius in sacris litteris, quam quod Deus malitia Assyriorum, Chaldaeorum, Persarum, Ægyptiorum, Romanorum, aliorumque impiorum usus sit ad populum Judaicum, aliasque gentes castigandas, permittens eos secundum certam temporum, locorum, personarum, calamitatum, et suppliciorum mensuram in populum Dei, aliasque nationes grassari. Hanc rationem omnibus saeculis servavit, et vero servabit Deus „.

CAPUT XV.

Perfectissima Dei Providentia probatur, et contra eam impie dicta confutantur.

Locus ipse postulare videtur, ut qui perfectissimam Dei Providentiam ab aliquibus veterum ac recentiorum Manichaeorum calumniis vindicavimus, aliquid etiam contra caeteros hominum errores eidem Providentiae contrarios accurata oratione disputemus.

Neque tamen, ut esse Deo conditarum rerum Providentiam ostendamus, magnopere laborabimus. Etenim hujus rerum universitatis, quam incredibili sapientia cum pari bonitate potentiaque conjuncta molitus est, omnem a Deo abjectam fuisse curam, ille qui affirmet, verbis quidem relinquere Deum infinite perfectum, re autem ipsa de medio summovere facile deprehenditur.

Non is profecto fuit antiquitatis etiam ethnicae sensus. Quid enim arae, quid delubra, quid templa volunt, quid sacra statis temporibus constituta, quid demum preces, quid vota declarant, nisi magnam geri nostrarum rerum, perpetuamque curam a sapientissimo aliquo, ac praepotenti Deo? Antiquissimos certe cujusque gentis poëtas, qui populares plerumque sensus de divina Natura sequuntur, divinam saepissime Providentiam

tiam praedicare, si quis inficiatur, in illorum lectione nihil exercitatus apparet.

Θεὸς διὰ πάντα θελέυται; idest *Deus omnia perficiebat*, non semel canit Homerus, qui et saepissime aliis in locis, imo multo magis quam res ac veritas sinat, nostrarum rerum curis implicitam exhibet Divinitatem. Graviora illa sunt, quae canit Hesiodus „ *Quid enim absque Jove a mortalibus perficitur, quid horum Jupiter non gubernat?* „ Et alia similia persaepe. Quamobrem ab Hesiodi mente non aberravit antiquissimus ille poeta, qui scilicet in ipso exordio versibus ejusdem de Operibus, ac Diebus praefixo de Jove illa cecinit.

„ *Per quem mortales homines* (sunt) *pariter obscurique, clarique,*
„ *Nobiles, ignobilesque, Jovis magni voluntate:*
„ *Facile enim extollit, facile etiam elatum deprimit:*
„ *Facile praeclarum minuit, et obscurum adauget,*
„ *Facileque corrigit incurvum, et superbum desiccat*
„ *Jupiter altinonans, qui supremas domos incolit.*
„ *Audi intuens, et auscultans ec.*

Assensu etiam omnium, quod Cicero testatur, dicere potuit inter Latinos Ennius

„ *Aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes, Jovem.*

Jovem nempe, ut idem subjicit Cicero, et dominatorem rerum, et omnia nutu regentem, et, ut idem Ennius,

„ *Patrem Divumque, Hominumque,*

 quem

quem forrasse locum colligens ex Ennii stercore gemmas Virgilius imitatus est dum cecinit (1).

„ *O qui res Hominumque, Deumque*
„ *Æternis regis imperiis, ac fulmine terres.*

Philosophorum vero inter sectas quicumque dignius de Divina Natura sentiebant, agnoverunt mundum aut universum, aut nobiliores certe partes ipsius providentia Numinis alicujus administrari. Sed omnium gravissime Socrates eamdem providentiam et asseruit apud Xenophontem (2), et ab illiberali, quo postea usi sunt Epicurei, argumenro vindicavit „ *Animadverti*, inquit ille, *mentem tuam etiam dum inest in corpore ex arbitratu suo corpus gubernare. Quamobrem existimandum est, sapientiam illam, quae est in hoc universo, sic omnia regere, quemadmodum ipsi gratum est. Num tuus oculus ad multa usque studia pertingere potuit, et non potest Dei oculus simul omnia intueri? Numque tuus animus tum de rebus, quae hic accidunt, tum de illis, quae in Ægypto sunt, et Sicilia, cogitare potest: et non potest Dei sapientia simul omnium habere curam?* „

Caeterum ne quis veterum auctoritati nimium nos confidere putet, esse Deo rerum universarum providentiam et curam, facili ratione demonstramus. Quid enim Providentia est, de qua loquimur, et quaerimus? *Providentia*, Boëtius

(1) *Æneidos* I.
(2) *De dictis et factis memorabilibus Socratis p. m.* 576.

tius ait (1), *est ars ordinans res ad suos fines per media convenientia* „ Divo autem Thomae (2) Providentia est „ *Ratio ordinis partium in toto, et ordinis rerum in finem* „ Jam vero, cum a Deo res fuisse conditas hoc loco sumamus, quod tamen aliud agentes initio operis, nisi fallor, satis ostendimus, quin rationem et ordinem in easdem induxerit, dubitare non possumus. Nisi enim id egisset, temere omnino et insipienter easdem condidisset.

Hac ratione illi etiam arguuntur, ut vides, qui Dei Providentiam Coelorum orbibus includebant; qui tamen vel ex eo convinci potuissent, quod plurima ad usum hominum ac felicitatem, ut Philosophorum principes agnoscunt, in coelis fiant „. *Æquum autem est*, ait optime Grotius, *ut magis curetur id, cujus gratia est aliud, quam quod in usum alterius comparatum est* „.

Eadem ratio efficit, ut a Deo, non modo quae magis generalia sunt, sed et singula quaeque curari dicamus; ex quo et illud contra Bolingbrokium consequitur, non modo totius a Deo Reipublicae, sed et privatorum quorumcumque curam vel maximam geri (3). Etenim singulos homines (idem de caeteris dicas, etsi minimis, rebus) condidit ipse Deus, cujus profecto

(1) *Lib.* IV. *de Consolat. Prosa* 6.

(2) I. P. Q. 22. *art.* 1., quo etiam teste „ *ordinare haec media est providere; subministrare est gubernare* „.

(3) *Vid. Bibliotheq. des Sciences To.* I. P. 2. *art.* 6. *Leland Anal. des Oeuvr. des principaux Deistes Vol.* II. *Lett.* VII. *aliosque*.

to Sapientiae atque Potentiae nullos posse fines constitui vidimus. Singulos ergo ad aliquem finem condidit sua sapientia dignum, et ejusdem Sapientiae amore singulis ea suppeditavit, atque suppeditat, quibus eumdem finem consequi possint. Praeclare autem Grotius ea scribit, quae totidem hic ipsius verbis afferimus „ *Providentiae*, inquit, *divinae circa res hominum non leve argumentum et philosophi, et historici agnoscunt in conservatione rerum publicarum: primum universim, quod ubicumque ordo ille regendi, parendique receptus est, manet semper: deinde saepe etiam specialiter in longa duratione hujus aut illius formae imperii per multa saecula, ut regii apud Assyrios, Ægyptios, Francos; Optimatum apud Venetos. Quamquam autem humana sapientia aliquid in hoc potest: tamen si recte consideretur multitudo malorum hominum, et quae extrinsecus nocere possint, et agnatae quasi rebus vicissitudines, non videtur tamdiu imperium aliquod posse subsistere, nisi peculiari quadam divini Numinis cura, quae evidentius etiam spectatur, ubi Deo visum est mutare imperia. Nam quibus ille tum ad eam rem, tamquam sibi destinatam, instrumentis utitur, puta Cyro, Alexandro, Caesare Dictatore, his omnia, etiam quae ab humana prudentia non pendent, fluunt supra votum magis quam fert solita casibus humanis varietas: quae tanta eventuum similitudo, et ad certum finem quasi conspiratio, indicium est providae*

vidae directionis. Nam in alea venerium aliquoties jacere casus esse potest; at centies si quis eumdem jaciat, nemo erit qui non hoc ab arte aliqua dicat proficisci. At certissimum divinae Providentiae testimonium praebent miracula, et praedictiones, quae in historiis extant ec. „ (1)

Cum haec audiunt, aut similia supremi Numinis hostes, nihil antiquius habent, quam ut plurima, quae sunt in rebus, mala, scelera videlicet, aerumnas ac poenas, quibus humanum premitur genus, longa oratione congerant, ut non esse Deo Providentiam, aut Bonitatem, efficiant. Recte hujusmodi homines Tertullianus appellat „ *Censores Divinitatis, dicentes: sic non debuit Deus, et sic magis debuit* (2) „.

Contra eos optime illa faciunt, quae scriptor caeteroqui perditissimus Spinosa, cogente quodammodo ipsa veritate, conscripsit „ *Quidquid ergo nobis ridiculum, absurdum, aut malum videtur, id inde est, quod res tantum ex parte novimus, totiusque naturae ordinem, et cohaerentiam maxima ex parte ignoramus, et quod omnia ex praescripto nostrae rationis ut dirigerentur volumus; quum tamen id, quod ratio nostra malum esse dictat, non malum sit respectu ordinis, et legum universae Naturae, sed tantum solius nostrae naturae legum respectu* „ (3)

at

(1) *De Verit. Relig. Christ. Lib.* I.
(2) *Contra Marcion. L.* III. *c.* 2.
(3) *In Tract. Politic. C.* II. §. 8.

At iis omiſſis illam nobis tenere ſufficiat de ſumma Dei Perfectione doctrinam, quam hactenus explicuimus. Si enim ſumme Perfectus eſt Deus „ *non dubitandum eſt*, ut ait Auguſtinus (1), *eſſe juſtum etiam, quando facit, quod hominibus videtur injuſtum* „ Similiter dubitari non poteſt, quin ſapienter id conſtitutum fuerit, cujus omnino rationem ignoramus.

Iſta ſi teneas, illud argumentum facile labefactabis ab Atheis propoſitum, ne Deum eſſe aut ſapientem, aut potentem, aut providum arbitremur. Si enim, ajunt illi, plurima ſunt in hac univerſi orbis tanta mole pulcherrima, noſtriſque uſibus maxime apta, ſunt etiam deformia, ſunt etiam inutilia, vel noxia quamplurima. Quare, ſi ex illis artifex ac moderator univerſi orbis ſumma ſapientia et potentia pollens intelligi poteſt, quid non ex his cauſa temere agens, qualis eſt caſus, aut alia quaelibet mente non praedita, totam hanc tantorum corporum congeriem coagmentaviſſe videatur? Animalia, quod membris ea conſtent, quae ſuis apprime uſibus utilia ſunt, Deus neſcio quis in lucem edidiſſe dicitur. Quid ergo, ajunt illi, cum multa iis membris carentia, vel ab ipſa nativitate capta videamus, non a caſu prodiiſſe dicenda ſint? Pluvia, ventique, et ſtatae anni viciſſitudines, quae ſcilicet efficiunt, ut quamvis avido pareant arva colono, ſapientem pleriſque referre videntur auctorem. Cur ergo et grandines

(1) *L. cent. ſentent. ſ. 300.*

nes illius vota laboresque perdentes, et horribiles pestilentesque Austri vel Boreae flatus, quaeque atro incumbunt pelago tempestates, nullius consilii non videntur effectus esse, vel opera? Qui loquitur in hunc modum, profecto non veritatis inquirendae studio sese teneri, sed sapientissimum Naturae auctorem calumniandi libidine agitari sese demonstrat.

Sed omnem hanc rem, quae maximi momenti est ad ipsam Dei Providentiam ex omni parte perfectam pleniori ratione declarandam, fusius persequamur. Principio igitur, cum in aliqua congerie partes occurrunt ordinatae, ac partes inordinatae, considerare oportet, quam rationem habeat numerus, et qualitas errorum ad numerum et qualitatem recte ordinatorum. Si haec prae illis exigua sint, ac fere nulla, utique non potes ex illis inferre, congeriem, de qua loquimur, a causa esse, quae mente praedita sit, atque consilio. At si, quae recte disposita non sunt, omnino pauca sint, et exigua, ut merito contemnantur, nemo potest ex iis, nisi per summam amentiam, inferre, temere prodiisse congeriem illam, tanta caeteroquin elegantia, et partium connexione elaboratam. Sic e. g. ex eo quod in volumine aliquo occurrant aliquae litterae, aut etiam aliqua verba non suo loco posita, dicimus, haec esse menda Typographi, aut ipsius certe Scriptoris errores. At quis erit adeo insanus, ut inde affirmare velit, ea volumina, in

quibus occurrunt hujusmodi errores, a causa extitisse, quae litteras ignoraverit, aut litterarum formas nullo modo distingueret? Id quidem merito diceremus, si in denis millibus litterarum inordinatarum duo tantum aut tria verba quidpiam significantia seorsum disposita occurrerent. At cum inter plurima significantia nullius aliquod significationis occurrit, potius correctionem inquirimus, ut Scriptoris mentem assequamur, quam ut illum mente caruisse, aut temere litteras disposuisse, suspicemur. Idem fere dicas in re nostra, si tam magna tam parvis comparanda sunt.

Occurrunt in hac tantarum rerum tanta congerie nonnulla, quae non videntur ad ordinis normam exacta. Aliqua enim animalia caeca nascuntur, aut muta; sunt aliquibus in regionibus adeo noxiae coeli tempestates, ut omnes agricolarum labores ac vota frustrentur; sunt alia similia, de quibus nimirum tantas impii homines tragoedias excitant. Sed universae hujus generis ἀνωμαλίαι quam exiguam habent rationem ad totam congeriem partium rite ordinatarum! Quis non fateatur, modo sapiat, multo minorem eam esse rationem, quam tot mendorum aut erratorum, quae in aureis Tullii voluminibus offenduntur, ad litterarum recte ordinatarum multitudinem, atque copiam? Quae cum ita sint, nemo non mentis expers libenter agnoscet, ex omnibus, quae sunt in ipsa rerum universitate, malis non illud effici, mundum a causa quapiam temere agente aut extitisse olim, aut hodie regi. At,

At, inquies, saltem ex iis omnibus inferri debet, hanc esse causam vel sapientiae, vel potentiae limitibus circumscriptae. Haec enim illatio locum habet in iis, quae diximus, universis. Sed ne ista quidem illatio generatim, ac semper aliquid valet, et in re praesertim nostra nulla profecto est. Quemadmodum enim, cum ex horum alterutro oriri potest ἀνωμαλία, ex peculiaribus adjunctis, quae rem circumstant, definimus, utri sit tribuenda; sic etiam possumus ex similibus adjunctis cognoscere, neque insipientiam, neque imbecillitatem artificis malo, de quo loquimur, causam praebuisse.

Rem explico exemplis. Si munimenta urbis prope rapidum amnem, aut ingentem paludem constitutae flexuosa deprehendantur, et ex partibus composita, quae non sunt ejusdem ubique magnitudinis, quis inde paupertatem Architecti, vel Regis, cui paruit Architectus, irrideat? Dicent nihilominus quicumque sapiunt, necessitati Architectum paruisse, neque meliora effecisse, quod effici meliora non possent; verumtamen scientiam Architecti exiguam fuisse, nemo posset inferre; quia scilicet manifeste colligimus ex ipsa inaequalitatum apta distributione, illum, qui in reliquis partibus munimenta urbis tam concinne disposuit, tantam in arte sua peritiam habuisse, ut has inaequalitates numquam admissurus esset, si evitari commode potuissent. Itaque natura loci coactum esse dimensiones immutare, cum flumen arcere non posset, aut par non esset exiccandae

paludi. Contra vero ſi in loco aperto aedificium quodpiam occurrat amplum, atque magnificum, in quo ſcalae penitus luce careant, nemo impotentiam, at omnes inſcitiam Architecti redarguent. Ratio autem in promptu eſt. Nempe nihil erat cauſae, cur non in eo loco diſponi poſſent, ubi lumen acciperent, et, qui potuit aedes tam amplas conſtruere, veriſimile non eſt ſumptibus parcere voluiſſe, quominus haberet partem hanc aedificii ſatis illuſtratam. Demum ſi quam picturam aut ſtatuam nondum perfectam ab artifice deſtitutam quis intueatur, neque potentiae, neque ſapientiae in eodem exiguitatem reprehendet, dummodo ex aliis ejusdem operibus nobis conſtet, et ejus artis illum peritum eſſe, et vires adhuc habere, quales ad hujuſmodi opera requiruntur. Nimirum qui tot alia poteſt in eodem genere vel aeque vel magis etiam difficilia, hoc utique etiam poſſet, ac recte novit qua ratione perfici debeat. Quamobrem quidquid in hoc opere imperfectum eſt, non ſcientiae, aut virium imbecillitati, ſed voluntatis arbitrio tribuendum eſt. Hoc ſimile ad rem noſtram transferri debet.

Laborat aliqua regio ſiccitate, et oculus efformatur non ita raro ad videndum inutilis. Quis propterea cauſam, cujus tantam admiramur ubique ſapientiam, et potentiam, aut prorſus ignorare, quid faciendum eſſet, ut imbres ad eam regionem irrigandam confluerent, aut illud efficere non poſſe, ſuſpicetur? Quis eam ignorare putet,

tet, quid ad perfectionem oculi requiratur, aut non satis virium habere ad hoc ipsum praestandum; quod in aliis innumerabilibus tam facile praestitit? Quamobrem non aliud restat, nisi ut causam eam ob sapientissimum aliquem finem dicamus id efficere noluisse, quod et sciret efficere, si vellet, et posset.

Cur autem noluerit, causae potuerunt esse tam multae, ut fere nullam sine magno erroris periculo definituri simus. Primo quidem si materiae sunt aliquae proprietates *essentiales*, ut vocant, et *metaphysicae*, potuerunt quidem ἀνομαλίαι imminui, at non omnino tolli, quin tamen haec impotentia quidpiam esse in Divina Natura non satis perfectum ostendat; cum potentia ad ea, quae non possunt esse, nulla revera sit. Sic e. g. si materiae est essentialis gravitas mutua in ratione reciproca duplicata distantiarum, aliquae necessario esse debent in siderum motibus perturbationes; et eae quidem possunt imminui augendo distantias, et differentias massarum, uti revera sunt imminutae; at non omnino nullae evadere possunt.

Sin autem nulla sit essentialis et metaphysica materiae proprietas, quod ego verum puto, quaecumque sunt ἀνομαλίαι consequentur quidem ex ipso rerum ordine, quem pro sua voluntate naturae auctor induxit. Sed malle potuit ordinem, in quo essent, quam alium, in quo non essent, primo quidem, quia integrum illi fuit facere

quae-

quaecumque libuit. Egregie enim illa D. Thomas, ut reliqua: divinae voluntatis causam, si penitus rem inspiciamus, praeter voluntatem ipsam haud aliam esse dicendam.

Sed et eumdem ordinem velle potuit ob innumerabiles fines ab hominibus frustra requirendos. Potuit etiam plurimas spectare utilitates, quae ex ipsis malis, ordinisque perturbationibus consequuntur, partim in perditis hominum moribus corrigendis, partim ad exercendam virtutem, partim etiam ad fovendam vitae societatem.

Illud etiam diligentissima consideratione dignum videtur: fieri potuisse, ut summa rerum sine malis hujusmodi constituta non esset, quin in alia quaedam incurreret, quibus ad fines a Deo libera sibi voluntate propositos minus idonea fieret. Caeterum si totam rerum universitatem, atque praecipuum ejus finem plene intueri possemus, ut ipse Deus intuetur, intelligeremus ea ipsa, quae mala et ordinis perturbationes vocamus, omnia esse sapientia et bonitate plenissima.

Quod enim inordinatum, *absurdum*, *aut malum nobis videtur*, *id inde est* (haud enim erubescam hoc loco Athei hominis, et Atheorum sui temporis facile principis, iterum laudare sententias, cum impietati hominum, non autem impiis ipsis hominibus bellum indixerim) *quod res tantum ex parte novimus*, *totiusque naturae ordinem*, *et cohaerentiam maxima ex parte ignoramus*, *et quod omnia ex praescripto no-*

strae

ſtrae rationis et voluntatis ut dirigerentur volumus ; quum id quod ratio noſtra malum eſſe dictat, non ſit malum reſpectu totius ordinis, et legum univerſae naturae, ſed tantum ſolius noſtrae naturae legum reſpectu „.

Facit huc etiam graviſſimus auctor D. Thomas, ubi docet (1) „ *quod aliter ſe gerere debet proviſor particularis, aliter univerſalis. Particularis debet excludere omnem defectum ab individuis, quorum curam habet. Univerſalis debet permittere defectum in partibus, ut habeatur augmentum perfectionis in toto* „. (2)

CAPUT

(1) *I. P. Sum. Q. 22. a. 2. ad 2.*

(2) Doctrinam hanc a D. Thoma didiciſſe Baylius videri potuit, cum illa ſcripſit egregia (*Penſ. ſur la Comete* §. 231.) „ *Je ne ferai point ſcrupule de dire que tous ceux qui trouvent étrange la proſperité des méchans, ont tres-peu medité ſur la Nature de Dieu, et qu' ils ont réduit les obligations d' une cauſe qui gouverne toutes choſes, à la meſure d' une providence tout-à-fait ſubalterne, ce qui eſt d' un petit eſprit ec.* „ Merito Leibnitius conqueritur, (*Eſſ. de Theod.* P. II. §. 266.) tantum ingenium non eidem ſemper inſtitiſſe doctrinae, ſaepiuſque ſibi, quod illi ſuis omnibus in libris ſolemne fuit, etiam hac in re turpiter contradicere.

CAPUT XVI.

Ad Perfectissimam Dei Providentiam ostendendam non esse doctrinam, quae dicitur Optimismus, ullo modo necessariam efficitur, quin et eamdem doctrinam omnino falsam esse demonstratur.

PLurimi sunt hac aetate homines ingenio doctrinaque florentes, qui Leibnitii doctrinam de optimo rerum statu, sive de optimo mundo, ita sequuntur, ut, quotquot eam non recipiant, Philosophos nullo modo argumentis contra perfectissimam Dei Providentiam excogitatis satisfacere posse arbitrentur. Putant illi nimirum, *scientia simplicis intelligentiae* (ut cum Leibnitio, praecipuo hujus doctrinae auctore (1) loquamur) sapientissimum Deum vidisse; mundos inter omnes, qui creari possent, hunc, qui creatus est, optimum omnino ac praestantissimum habendum esse: siquidem non de singulis ejus partibus seorsum consideratis, at de omnibus una sumptis ha-

(1) Sunt qui Leibnitium in Theodicaea doctrinam illam non serio, sed joco proposuisse putent. Nituntur autem illi fide cujusdam epistolae, quae dicitur ab ipso Leibnitio ad Pfaffium (*M. Pfaff*) data. Cum enim hic, suspicari se de hujusmodi joco, datis ad Leibnitium litteris significasset, haec ille respondit „ *Ce que vous m' ecrivez touchant ma Theodicèe est tres-vrai, vous avez frappé au but. Et je suis surpris que personne jusqu' à present ne se soit apperçu que j' ai voulu me divertir. Les Philosophes ne sont certainement pas toujours obligez d' agir serieusement: en inventant des Hypothèses, comme vous le remarquez fort bien, ils font des epreuves de la force de leur esprit. Pour vous qui etes Theologien, vous agissez en Theologien lorsque vous refutez les erreurs de vos Adversaires* „ Quid sit de his litteris judicandum alii viderint. Putant enim nonnulli, Leibnitium, cum ad Pfaffium ista scriberet, jocatum esse.

habeatur sermo. In Mundo autem hoc omnium optimo plurima esse mala de quibus impii homines tantopere conqueruntur. Ea nimirum universa ejusmodi esse, ut nisi Deus illa existere sineret, bona plurima, quae ad mundum hunc omnium optimum constituendum haud leviter faciunt, haud unquam existerent. Itaque voluntatem optimi mundi creandi rationem fuisse sufficientem, quare Deus tot mala moralia permiserit, tot physica esse decreverit.

Haec illa doctrina est, quam in elegantissimo Theodicaeae opere Leibnitius tam varia eruditionis copia proponit, tam accurato atque subtili dicendi genere exornat, tam novo atque divino ingenii acumine defendit. Haec illa est, quae per aureos Alexandri Popii versus tanta orationis ubertate funditur; quae Christiani Wolfii Theologiam naturalem, quae Baumgarteni Metaphysicam tenet (1). Haec eadem est, quam nobilis medicus Muysius in libro propugnavit (2), in quo multo plura sunt, quae promittit, quam quae afferat, de Malo Physico et Morali nondum excogitata. Haec demum illa est, ut propiora temporibus nostris ac locis attingamus, quae in Sermonibus Joannis Gualberti de Soria per Joannem Lamium atque alios tantopere exagitatis haud ita obscure, mea quidem sententia, proponitur: cum rationibus a Leibnitio desumptis, et principio

 suf-

(1) *De qua vid. Acta Lips. IV. To. Supplem. ad Nova Acta.*
(2) *Muys Dissertation sur la Perfection du Monde cc.* 1750.

sufficientis rationis innixis, omnia, quibus esse quam non esse praestabilius foret, omnia, quae simul esse possent (*compossibilia Entia* ille dicit) fuisse a sapientissimo, atque optimo Deo creata contendit (1). Quin et ad eamdem doctrinam haud leviter inclinari videntur vetustiores quidam Scholastici, ut Alensis, ut Albertus Magnus, ut Ruizius, ut Maurus (2).

Hanc autem doctrinam tum Leibnitius ipse in Theodicaea, necnon in aliis ejusdem argumenti libellis, tum alii Scriptores, eo praecipue commendant, quod ipsa dumtaxat impiorum obtrectationibus de malo physico et morali satisfaciat. A quibus equidem ita dissentio, ut nihil ipsos afferre arbitrer, quod communi doctrinae praeferendum sit.

Si

(1) *Ita enim ille in libello, cui tit.* „ *Della Esistenza di Dio e de' suoi attributi Fisici e Morali* „ *Un Essere tanto sapiente e possente altrettanto conosce tutti i possibili generi, e specie di cose, discerne tutte le compossibili Gerarchie, delle quali la esistenza, considerate tutte le cose, è preferibile per loro al non esser prodotte: le può produrre: la sua essenziale beneficenza ha un prepotente motivo di produrle anzi che nò, perchè le vede preferibili. Dunque le ha prodotte di fatto. Conoscere preferibile la loro esistenza al non essere, intendere che sia meglio per loro l' esister che nò, avere in conseguenza il supremo beneficentissimo Autore sufficiente ragion di produrle piuttosto che nò, e non produrle di fatto ciò non ostante, egli è un assurdo, una contradizione nella divina natura, egli è un anteporre il conosciuto men ragionevole partito, il men benefico senza perchè, ed un posporre il conosciuto migliore, il più conforme ad una saggia, fecondissima, e benevolente Possanza, senza alcuna ragione in contrario, senzachè il voglia, cioè, alcuno interesse della suprema Causa: il che distrugge la divina Idea, e racchiude manifestamente questa contradizione, che un Essere sapientissimo, potentissimo, e al di sopra di ogni timore, e di ogni bisogno, d' ogni passione .... o manca di ragionevolezza, non che di sapienza, o manca di potenza, o di buona, e benefica volontà, senza motivo alcuno, ch' è implicanza ne' termini* „ Has rationes vide confutatas in prima ex 7. epistolis contra hunc Auctorem anno 1746. conscriptis.

(2) *Vid. Maurum de Deo L.* II. *q.* 52.

Si mundus hic, ajunt, inter caeteros optimus mala physica et moralia necessario complectitur, ratio intelligitur, cur mala physica, et moralia Deus esse permiserit. Voluntas enim optimi mundi permissionis ejusdem ratio sufficiens est. Si haec Optimismi defensores dicunt, quid nobis dicere non liceat: finem in suo genere perfectum, divinaque sapientia dignum, quem sibi Deus in omnium aut aliquarum rerum conditione proposuit, fuisse permissionis ejusdem sufficientem rationem? Neque enim si permissionis illius aliquam probabilem rationem esse posse, adversarii semel constituant, unquam efficient, tantummodo voluntatem optimi mundi rationem hujusmodi esse.

Quem finem Deus spectet, vel intendat, cum permittit aliquod malum, aut sua voluntate inducit, nobis certo definire, aut divinari, plerumque non licet. Hoc tantum affirmamus, quod verum esse perspecta ratio demonstrat: cum Deus mala permittit, aut ipse facit, aliquid sine dubio velle bonum, et ejus quidem generis, ut ad illud habendum ea mala sinere, infinitam Sapientiam nullo modo dedeceat.

Haec doctrina, si recte percipiatur ac defendatur, quid est, quod hostium divinae Providentiae argumenta non satis apte dissolvat? Quid est, quod Baylii rationes, in quibus confutandis tam multus est Leibnitius, haud aeque dissipet, ac doctrina ipsa Leibnitii de optimo rerum statu?

An in ea doctrina reprehendes, quod bonum atque perfectum finem haud satis explicet, propter quem scilicet Deus mala permittat? Quid? An adversariorum doctrina leviter attingit, qua ratione ad mundum omnium optimum tot mala conferant? An Muysius, qui post Leibnitium et Popium nova se collegisse putavit ad hanc rem illustrandam momenta rationum, quidquam attulit, doctorum fere omnium hominum judicio atque sententia, quod non multas quaestiones relinquat numquam humani ingenii acie solvendas?

Aliquid scilicet, omnibus fatentibus et nobis et adversariis, in operibus ipsius Dei latere dicendum est, quod hominum mens numquam assequatur. Quid ergo reprehendere adversarii possunt in eo, quod propter finem aliquem bonum ac divina sapientia dignum, non tamen satis nobis cognitum, plurima per ipsum Deum permitti mala affirmemus? Aut qua ratione unquam probaturi sunt, voluntatem dumtaxat optimi mundi constituendi rationem hujusce finis habere posse?

Plurimi quidem rationes Leibnitii probant, propter quas permittere Deus peccata queat: quas rationes hoc loco totidem ipsius verbis afferemus. „*Generalis autem regula*, inquit (1), *est permittendi peccati Deo hominique communis, ut nemo permittat peccatum alienum, nisi impediendo ipsemet actum pravum exerciturus esset. Et ut*

(1) *In opere, cui tit.* „ *Causa Dei asserta per Justitiam ejus* „ §. 38.

ut verbo dicam, peccatum permitti numquam licet, nisi cum debet, de quo distinctius infra §. *66.* „ Ibi autem ita loquitur „ *Ut primum ad concursum moralem permittentis respondeamus, prosequendum est quod supra dicere coepimus, permissionem peccati esse licitam (seu moraliter possibilem) cum debita (seu moraliter necessaria) invenitur: scilicet cum non potest peccatum alienum impediri sine propria offensa, idest sine violatione ejus, quod quis aliis vel sibi debet..... Deberi autem aliquid apud Deum intelligimus, non humano more, sed* θεοπρεπῶς, *quando aliter suis perfectionibus derogaret.* §. *67. Porro si Deus optimam Universi seriem (in qua peccatum intercurrit) non elegisset, admisisset aliquid pejus omni creaturarum peccato; nam propriae perfectioni, et, quod hinc sequitur, alienae etiam derogasset: divina perfectio a perfectissimo eligendo discedere non debet, cum minus bonum habeat rationem mali. Et tolleretur Deus, tollerentur omnia, si Deus vel laboraret impotentia, vel erraret intellectu, vel laberetur voluntate* „.

Haec Leibnitius, quae mihi subtiliter, non autem sapienter dicta videntur. Itane vero? Permittit Deus peccata, quia, nisi permitteret, aliquid ipse perfectioni suae contrarium admitteret? Ergo metaphysica necessitas ejus permissionis in ipsa rerum natura est. Etenim, quod Deus aliquid faciat infinitae perfectioni contrarium tam videtur

detur absurdum, tam fieri non potest, quam non esse infinitam Deo Sanctitatem, atque Sapientiam. An vero non id ipsum infinitae Perfectioni ac Bonitati derogat, quod Deus ipsam debita gloria neque sciat afficere neque possit, quin id esse vel invitus patiatur, quod summae Bonitati summopere contrarium est, videlicet scelus, atque peccatum?

Quale autem illud est, quod concedit Leibnitius, si constat ipse sibi, nisi Deus Adami peccatum permittere decrevisset, futurum fuisse, ut non sapientissime sese gereret, atque hinc, si modo rem totam accuratius perpendamus, neque Spiritus infinite Sapiens, neque Deus existeret! Minus liber, quidquid Leibnitius dicat, hac ratione Deus, quam homo censendus esset. Ita enim homo ad plurima sese habet inter se contraria, ut, quidquid eligat, haud ullum ejus natura et essentia detrimentum passura sit. At Deus, si Leibnitii stet opinio, nisi ea vel agat, vel permittat, quae agere ipsum ac permittere novimus, continuo Deus esse cessabit. Nisi enim ea ratione se gerat, *suae perfectioni derogabit*. Atqui Deus *perfectioni suae derogans* multo magis quam chimaera, quam hippocentaurus, aut aliud quidlibet a furente Poëtarum ingenio excogitatum, esse non potest.

Quamobrem Solis ipsa luce clarius mihi videtur, quod in Leibnitii doctrina Deus, quidquid agat, tam necessario agat, quam necessario se

se ipse diligit, aut Pater Verbum, aut Pater simul et Verbum Spiritum Sanctum producunt; quod certe si dicatur ab ullo Philosopho, vix erit quin impietatem ejus gravissima reprehensione dignam existimaverit.

Caeterum hunc, qui creatus est, Mundum esse inter omnes, qui creari potuissent, optimum, nulla ratio adversariorum mihi persuadet. Contra vero, non optimum ea ratione dicendum esse, perspicuum argumentum ostendit. Res enim universae sine dubio sunt eo perfectiores, quo magis per similitudinem quamdam ad ipsam Dei Optimi Maximi Perfectionem accedunt. Atqui Mundus esse potuisset, qui magis, quam hic in quo sumus, divinam Perfectionem eo modo exprimeret. Mundi enim hujus perfectionem esse finitam, Dei autem esse infinitam, quis negat ex adversariis? aut quis non facile videt, infinitam Perfectionem a finita quavis ita exprimi, ut perfectior expressio semper esse possit? Si enim finita Perfectio est; tot gradus, ut ita dicam, certo numero aut specie definitos, non autem plures exprimere nata est. At in Perfectione infinita sunt multo plures, qui possint exprimi, bonitatis gradus, ut rationem cogitandi sequamur nobis usitatam; vel potius, si veriora desideres, infinita Perfectio infinitis Bonitatis gradibus, neque simpliciter infinitis, verum infinite infinitis aequivalet, qui certe, si rerum creatarum numerus certis limitibus circumscribitur, neque modo existunt, neque umquam extituri vide-

debuntur. Quae cum ita ſint, dubitare vix poſſe mihi videor, quin perfectior Mundus, quam ſit hic noſter, a divina Sapientia excogitari, et a divina Potentia produci potuiſſet.

Quid quod perfectio totius ex partium perfectione conſurgit? Mundus ergo, in quo partes univerſae perfectiores eſſent, perfectior quam hic noſter, in quo tot millia partium imperfecta ſunt, dicendus eſſet.

Scio quid jam opponas: perfectionem ais totius ex fine, ad quem partes ordinantur, ac diſponuntur, eſſe ſpectandam: fieri enim poſſe, ut minus perfectae partes perfectiſſimo fini melius omnino, quam aliae quaedam per ſe magis perfectae reſpondeant. Id equidem verum eſſe concedo; ſed et illud tibi concedendum eſt: ſi duo ſint opera, quae vel ad eumdem perfectiſſimum finem producantur, vel ad fines duos ejusdem inter ſe perfectionis, perfectius eſſe opus, abſolute loquendo, cujus perfectiores partes, quam alterum, cujus partes haud aeque perfectae ſint. In opere enim ipſo, non modo ratio finis, ut ita dicam, generalis, ad quem totum ordinatur opus, ſed et ipſa partium perfectio, quae ſingulis ſingularum partium finibus reſpondet, ſpectanda eſt. Sic, ſi duo pocula ſint ad vinum miniſtrandum apta, ſemper tamen illud pretioſius, nobilius, ac melius eſſe dices, quod ex auro, quam quod ex argento, ſeu vitro conſtat. Fac ergo duos eſſe mundos, qui finibus ni-

nimirum, quibus aptantur a Deo, perfecta ratione respondeant. Illum semper alteri praeferre debebis, qui melioribus ex partibus, aut nobilioribus existat.

Sit Mundus, in quo creatae res Dei Justitiam, sit alter, in quo Dei Misericordiam aliae creatae res optime ostendant. Fines ambo sunt optimi, sunt divina Sapientia dignissimi. Neque rationem afferes, quare Deus Justitiam potius quam Misericordiam, aut hanc potius quam illam ostendens, perfectius aut melius opus efficiat. At quis non facile videat, meliorem, si in se spectetur, mundum illum esse dicendum, qui sanctis ex hominibus Dei Misericordiam laudantibus componatur, quam qui ex sceleratis, ultricem Dei Justitiam pro sua impietate perpessis? Cum enim ambo sint ii mundi, si considerentur in ordine ad fines generales, quibus aptantur, laude dignissimi, tum alter alteri singulis operibus praestat, quae suos ad peculiares fines ita disponuntur, ut haec magis quam illa Dei Opt. Max. quamdam similitudinem exprimere videantur.

Quod autem adversarii sumere videntur, non posse perfectiorem, aut aeque perfectum excogitari finem, atque illum, cui Mundus hic aptatus a Deo est, distinctione indiget. Si enim id ita dicant, ut ipsius Dei gloria, ad quam omnia tandem aliquando referuntur, nihil melius, nihil optabilius, extra Deum ipsum, haberi posse velint, reprehensione sine dubio ea carebit oratio.

tio. At gloria etiam Dei, neque modica esset, si mundum etiam minus perfectum, quam sit noster, produxisset. Sin autem id ita dicant, ut finis proximus totius rerum universitatis, qui scilicet in certa quadam perfectione, hoc est divinae virtutis aut bonitatis certa quadam expressione, consistit, melior, eorum sententia, non possit esse, tum id sument, ut certum, quod in quaestione versatur, tum id pronunciabunt, quod cum evidenti ratione pugnet. Finita enim infiniti imago numquam ita perfecta est, ut magis perfici nequeat.

Quae cum ita sint, Mundum hunc, qui a Deo creatus est, omnium, qui creari potuissent, optimum ac praestantissimum esse dicendum, nullius unquam hominis mihi persuadebit oratio. Neque enim quidquam illorum auctoritate moveor, qui contrariam opinionem magis pertinaciter, quam acute defendunt. Patres autem Ecclesiae Christianae, qui pro Leibnitii sententia possent afferri, aliud omnino volunt, quam quod adversarii cogitant, si diligentius eorum verba perpendantur.

Augustinus quidem „ *haud vero, ait* (1), *usque adeo desipiendum est, ut homo videat melius aliquid fieri debuisse, et hoc Deum vidisse non putet, aut putet vidisse, et credat facere noluisse, aut voluisse quidem, sed minime potuisse. Avertat hoc Deus a cordibus nostris* „.

Chrysostomi sunt illa (2) „ *Certe enim quod opti-*

(1) *Lib. I. con. Adversf. L. et Pr. C. 14. similia Lib. I. de Lib. Arb. c. 5.*
(2) *Hom. XXX. in I. ad cor. C. 12.*

optimum rectissimumque factu fuit, hoc illum voluisse, consentaneum esse debet „.

Basilius „ *Unum hoc*, inquit (1), *habere in mentibus nostris praesumptum oportet, quod nihil eorum, quae nobis accidunt, malum sit, aut tale, ut melius illo aliquid excogitare queamus* „.

Similia sunt illa Damasceni (2) „ *Si Dei voluntas providentia est, omnino necesse est, omnia, quae providentia fiunt, optime secundum rectam rationem, et Deo receptissimam fieri, ut non sit melius fieri* „.

Plurima ex Athanasio, Nazianzeno, Clemente Alexandrino, Cyrillo Alexandrino, atque aliis habes apud Ruizium (3), qui bene multis ante Leibnitium annis ea fere docuit, quae Leibnitii admiratores eidem Leibnitio, tamquam unico magistro, referunt accepta: ut hic etiam verissimum mihi videatur, quod vir doctus dictitabat, in elegantissimo Theodicaeae libro haud alios fere quam Scholasticos D. Thomae, vel Scoti discipulos gallicae orationis quasi veste indutos, atque adeo personatos exhiberi; quod ita verum est, si ea demantur haud sane pauca, quae Lutherum secutus, aut alios ex haereticis Scholae contra totius auctoritatem haud uno in loco proponit.

Sed illae Patrum auctoritates haud sane aliud innuunt, nisi Deum necessario facere optimum ex

V 2 parte

(1) *Hom. IX. Quod Deus non sit auctor Malorum.*
(2) *L. II. de Fid. C. 29.*
(3) *De Volunt. Dei Disp. IX. Sec. 4.*

parte facientis. Aliud enim est aliquid ex parte facientis, aliud ex parte operis facti optimum habendum esse. Illud tunc est, cum facientis actio ipsa, non modo reprehensione caret, sed etiam ea laude digna est, ut nihil eidem addi possit. Hoc autem est, cum opere ipso, quod ex facientis actione prodit, nihil excellentius, aut melius potest existere. Neque enim semper ea dignitas, quae in actione ipsa est, in ipso etiam opere invenitur. Si Deus cuipiam praecipiat, ut agrorum cultui operam impendat, non alia poterit ab illo fieri actio laude dignior, aut melior. At agrorum ipso cultu quam multa esse meliora possunt! Ut exemplo utar magis ad rem nostram apto, Dei actione formicam producentis nihil melius, at formica ipsa meliora plurima sunt in tota natura rerum. Jam vero Dei etiam non optimum mundum producentis actione ipsa nihil melius esse posse, facile omnes animadvertunt. Ut enim omittam, quod non est hujus loci proprium, ipsam Dei actionem, ut in Deo recipitur, ab ipso Deo minime distingui oportere, illa profecto certissima sunt; et finem ultimum, quo spectant universa Dei opera, infinitam esse ipsius Dei Bonitatem; et finem proximum, qui scilicet in certa quadam ipsius Bonitatis manifestatione, ac, ut vulgo dicunt, *participatione* positus est, ea voluntate, ea prudentia eligi, qua meliorem aut majorem frustra requiras; et eidem voluntati meliorem causam, aut

mo-

motivum (sic enim philosophi rationem appellant, propter quam aliquid quisquam velit) quam illud, quo movetur, si tamen ipsa, quae omnia movet, moveri dicenda est, proponi non posse: siquidem non alia, nisi Bonitatis infinitae perfectissimus amor, hujusmodi causa esse dicenda est; et ad hunc denique finem optima et exquisitissima ordinari media, quibus Deus quidquid vult, sub ea tamen ratione, qua vult, semper ac necessario assequatur.

Spectat etiam ad Patres explicandos alia consideratio. Quamquam enim tota rerum universitas non est ea ratione perfectissima, ut perfectius aliquid producere Deus ipse nequeat (absurdam enim cum D. Thoma eam sententiam puto: *Deus non potest meliora facere, quam quae fecit*) ea tamen ratione perfectissima est, qua finem spectat ab ipso mundi totius architecto ipsi rerum naturae propositum. Ad eum nempe proximum finem, qui videlicet certa quaedam est divinae Bonitatis imitatio, ut ita dicam, atque communio, nullus in thesauris divinae Sapientiae aptior mundus aut melior inveniri potuisset. Sic, ut exemplo aliquo utar, quod rem hanc indoctis etiam hominibus declaret, Musaeum, in quo nummi sint Regum atque Imperatorum omnium aurei atque argentei quamplures, Musaeo praestat, in quo nummus unus aureus, unus argenteus; caeteri autem ex singulis metallis singuli conflati sint, quibus cudi moneta consueverit. Sed Musaeum

hoc

hoc alteri praestat, si Musaeum quispiam desideret, in quo nummos ex omnibus metallis elaboratos reperire liceat. Id nimirum Patres universi volunt, qui pro Leibnitiana sententia facere videntur. Quos cum legas, illud etiam tibi animadvertendum est, contra Ethnicos, aut malos Christianos, ea proferri, qui multiplici ratione Divinam Providentiam accusabant.

Haec omnia si teneas, quae cursim et obiter hoc in capite disputavimus, omnia facile solves, quae pro Magistri sui sententia defendenda sumit potius, quam probet, Christianus Wolfius. Etenim ille in sua Theologia Naturali, ut Actorum Lipsiensium verbis utar (1) „ *Deo vindicat voluntatem omnium perfectissimam, eamque liberrimam ab omni coactione externa, et interna.... Ostendit vero Deum nihil velle absque motivo et motivum voluntatis divinae esse repraesentationem optimi, tum in se, tum in relatione ad ipsum spectati. Deum aestimare relationem rerum in relatione ad totum universum, ut in suo genere perfectissimum censeatur, quod facit ad majorem totius universi perfectionem. In relatione ad Deum nihil quidquam dici posse bonum, nisi quatenus summae Perfectionis signum sit. Electionem mundi optimi esse signum naturale Spiritus perfectissimi, nec talem esse posse electionem mundi in se non optimi* „.

CAPUT

(1) *Ad annum* 1738.

CAPUT XVII.

De Libertate, quam summa Dei Perfectio necessario infert.

HAec omnis de optima rerum universitate disputatio per se quodammodo ipsa postulat, ut de Libertate Dei dicamus aliquid, quam scilicet adversarii non una ratione laedere videri possunt: quamvis ipsi de summa Dei Perfectione nihil sese detrahere arbitrentur. Necessitatem enim in ipso Deo nescio quam, ut ipsi appellant, *moralem* inducunt, quae mihi quidem, quin et plerisque Catholicis, in perfectissima natura nullum videtur habere locum. Sed ut ordine et via procedat oratio, tantisper hos adversarios relinquamus, necesse est, ut, antequam Libertas quae Deo sit statuamus, Libertatem ipsam esse Deo, contra nefarios Atheorum conatus aperte demonstremus.

Profecto, si Deus est summe Perfectus, etiam summe Liber habendus est. Libertatem enim etiam in homine ad perfectionem ejus naturae pertinere, quis unquam homo non sensit? *Non bene pro toto Libertas venditur auro*, et alia similia, tum apud Oratores tum apud Poetas aut Latinos aut Graecos de Libertate magnificentissimis verbis proposita ad hanc etiam rem nullo fere negotio satis apte trahuntur. Itaque nemo Deo Libertatem non tribuit,

nisi

nisi forte cum Spinosa ita deliraverit, ut ne voluntatem quidem veram atque propriam esse Deo diceret. Ait enim „*Voluntas ad Dei naturam non magis pertinet, quam reliqua naturalia ; sed ad ipsam eodem modo sese habet*, *ut motus*, *et quies* „ et alio loco „ *Deus non magis dici potest ex libertate voluntatis agere*, *quam dici potest ex libertate motus*, *vel quietis agere* „.

Plurima omitto, quae hanc in rem satis per se claram et manifestam dici posse, mediocri etiam ingenio lector facile animadvertit. Nam illud quidem per se notum esse videtur „ *Nemo dat quod non habet* „ Libertas autem in creatis a Deo intelligentis est, ut aliqua ratione fere omnes fatentur, etiam qui verae Libertatis notionem cum Hobbetio, cum Collinio, cum Fatalistis evertunt; quamobrem omnes esse Deo Libertatem, quacumque demum ratione definienda sit, iidem omnino concedant, necesse est. Etenim ne cogitatione quidem fingere possumus, in Deo, qui Libertatem creatis intelligentiis indiderit, aliquid esse hoc eodem effectu eminentius, nisi liberum ipsum Deum esse fateamur.

Quod si ad Libertatis veram propriamque rationem intelligentia, si proprietas ea, quam *spontaneitatem* vocant, necessario requiritur, si rerum ipsarum, quae libere ponantur, *contingentia* quaedam, ut ipse fatetur Leibnitius (1) et divinae, ut mihi videtur, et humanae Libertatis

(1) *Multis in locis*, *e. g. Theod. To.* II. §. 302.

tis everſer, quis eſt, qui Cauſae Primae, *cujus poteſtati*, ut recte loquitur Auguſtinus, *omnia aequaliter ſubjacent*, haec omnia contra quaevis Atheorum argumenta non afferat? Sin autem *indifferentia* etiam, quaecumque tandem ea ſit, ad verae Libertatis naturam pertinet, ut Catholici univerſi concedimus, quis eſt, qui hanc eamdem proprietatem in creatis intelligentiis agnoſcat, non autem in ipſo Deo? Etenim quaecumque ſunt, aut eſſe poſſunt, in illas aliquando maximam exercent vim, atque potentiam, non item in Deum, qui cum ſuis ipſe bonis felix omnino ſit, atque beatus, cum nulla re ſuam extra naturam conſtituta indigeat, a nulla certe re vehementer allici poteſt, aut ad aliquid agendum neceſſitate adigi. Neque vero ulla ratio eſt, quamobrem Potentia Dei rem unam producere poſſit, aut omittere, non item poſſit voluntas, quae non minus eſt ſui domina, non minus a compagibus aut vinculis cujuſvis generis expedita. Quocirca non eſt, cur ad plurima, quae vocant *contradictionis extrema*, non indifferens eſſe videatur.

Haec de ſumma Libertate Dei, quae poſtremo loco diſputavimus, ſi Samuelis Clarkii ſubtile ingenium attendiſſet, numquam ipſi Deo Libertatem eam dumtaxat, quae dicitur *a coactione*, conceſſiſſet (1), eam vero, quae dicitur *Indifferen-*

(1) Vide praeſertim Clarkii epiſtolas ad calcem I. Voluminis *de Exiſtentia Dei*, ubi inter caetera Libertatem Dei ſemper ita deſcribit, ut cum Po-

tiae, ne de facie quidem cognoſcere viſus eſſet.

Si quis autem argumentis movetur a Proteſtantibus quibusdam, aliiſque Philoſophis contra Libertatem *Indifferentiae* prolatis, non eſt quidem hic ſatis opportunus eum dedocendi locus. Ipſum tantummodo monebimus, ut a verborum laqueis hac in re praeſertim ſibi maxime caveat. Quidquid enim Proteſtantes etiam ingenio doctrinaque ſummi de Catholica doctrina libris etiam editis pronunciaverint, non alia demum nobis eſt Libertas *Indifferentiae*, niſi qua Voluntas „ *poſitis omnibus praerequiſitis ad agendum poteſt agere, vel non agere* „ Quam quidem notionem ſi, ut par eſt, animo combibas, et eam eſſe magnam, Deoque dignam perfectionem nullo negotio ſenties, et eam non eſſe cum inerti neſcio qua rerum a voluntate petendarum conſideratione, ac frigida quadam ſecuritate confundendam, ut Leibnitius ac Wolfius non uno in loco videntur confundere, animadvertes.

Non *Indifferentia propenſionis*, at *Indifferentia potentiae* Scholaſticis, aut potius Catholicis omnibus, auctoribus ad eam, quam tuemur, Libertatem

Potentia agendi quacumque confundat. E. g. *in reſponſ. ad I. epiſt. ſapientis e Cantabrigia* „ *Tout Etre paſſif*, ait, *eſt ſujet à la neceſſité, et il eſt libre entant, qu' agent. Car action et liberté ſont, à ce que je crois, des idées parfaitement identiques.... Le pouvoir phyſique d' agir qui eſt dans Dieu, et dans l' homme l' eſſence de la liberté, continue d' être exactement le même avant, et après le dernier jugement de l' entendement* „ et infra „ *Le principe de l' action eſt le pouvoir de ſe mouvoir ſoi-même, qui eſt la ſpontaneité dans tous les animaux, et dans ceux qui ſont douez de raiſon, ce que nous appellons la liberté* „ neque aliud unquam Clarkius ad veram Libertatis rationem, praeter hanc *Spontaneitatem*, ſeu *Libertatem a coactione*, requirit.

tem *Indifferentiae* necessario requiritur (1). *Indifferentia* vero *aequilibrii*, pro qua stare Scholastici Leibnitio videntur, aut in plerisque nulla est, cum, ut alia quaedam omittam, ad majus bonum rite cognitum, magis quam ad minus, voluntas ipsa quodammodo sponte vergat, aut ita explicanda est, ut non aliud sit, quam ipsa indifferentia potentiae, in eo quidem sita, ut *praerequisitis omnibus ad agendum positis voluntas possit agere, vel non agere*; quamvis plerumque potius ad actionem, quam ad ejus omissionem, aut ad hanc potius quam ad illam ab ipsa natura, vel ab aliis, quaecumque tandem ea sint, ei superadditis, aut causis, aut occasionibus, aut rationibus quibusdam nullo modo potentiam ipsam laedentibus, ferri videatur. At fusius de his disputandum relinquimus hominibus ingenio, doctrinaque abundantibus. Quae diximus, eo tantum spectant, ut liberrimam perfectissimae Naturae Voluntatem asseramus.

Quae vero contra Dei Libertatem insanus auctor Mirabodius effudit, neque magis horrenda, si spectes impietatem, neque magis contemptu digna, si futilitatem ac levitatem argumentorum perpendas,

(1) Vid. *Franciscus VVenceslaus Barkovichius in lib. cui tit.* „ *De Existentia, Providentia, et aliis Attributis divinis* „ *de quo in Supplem. ad N. Ac. Lip. Tom.* III. „ *Progreditur ad Libertatem Dei, hominisque statuendam..... Qui vero indifferentiam aequilibrii ad Libertatem requirunt, eos confundere Indifferentiam ipsius potentiae agendi cum Indifferentia propensionis: hanc parum rationi congruere, illam in hoc uno consistere, quod, qui libere agit, is etiam possit non agere: rationes, quae Ens liberum ad agendum movent, non esse causas, sed occasiones actionum, neque impedire, quo minus actiones sint liberrimae* „.

esse potuissent (1). Itaque non est, cur in iis confutandis immoremur.

Aliquid potius hoc loco dicendum esset in Spinosam, qui Libertatem esse vel in ipso Deo sine Actuum *Contingentia*, quae dicitur, hanc autem sine Divinae, quam Christiani asserunt, *Immutabilitatis* interitu, praefracte negat. Nos fusius ista non persequimur, ne Scholasticae Theologiae fines non modo ingredi, sed et excedere videamur. Hoc tantum affirmamus: cum evidens ratio doceat, Libertatem, quae maxima perfectio est, et quam Deo nulla ratio sufficiens auferre potest, beatae illi, perfectaeque inesse naturae; cum naturam eamdem necessario existere, neque aliam, quam sit, esse posse, evidens item ratio suadeat; cum summa Dei Perfectio id ferat, ut in ipso *accidentia* non sint, neque proinde actus ab ipsa natura discreti; manifesta consecutione fluit, ut actus iidem aliqua ratione necessarii, aliqua item liberi, vel etiam *contingentes* dicendi sint. Nempe prout a natura divina non separantur, necessitatem; prout objecta quadam ratione attingunt, qua non attingere possent, Libertatem vel *Contingentiam* habent.

Sed jam de hoc ipso interrogabis: quomodo scilicet ista, quae pugnantia videntur, non modo in intelligentia nostra, sed etiam in ipsa re componantur. Spinosam certe ipsum ineptis distinctiunculis, quae res in intelligentia tantummodo, non

(1) *Ut cum ait Syst. de la Nat. T. II. „ qu' un Etre qui ne peut agir qu' en vertu des Loix de son existence propre, n' est point un etre libre, mais necessité dans toutes ses actions „ et alia similia p. 113.*

non autem in se ipsas existentes exhibent, omnia conficientem, imitari videremur, nisi aliquid diceremus.

Franciscus Suaresius Theologus ac Metaphysicus valde subtilis, considerat in divina Essentia actum *realiter*, ut ait, ab ipsa indistinctum, infinitae perfectionis, non modo in generibus aliis, sed et in hoc ipso *volitionis, et intellectionis;* quae verba sunt a Scholasticis hac in re frequenter adhibita. Itaque vult non modo aequivalere, sed et longe superare virtutem infinitorum ejus generis actuum, qui creatis in mentibus esse potuissent. Putat ergo divinum illum actum aequivalere actui volendi, et actui non volendi mundum; et ita de reliquis: quare quidquid est bonitatis, aut perfectionis in hoc altero actu, prout etiam hic est singularis quidam actus, esse, et quidem multo magis perfecta ratione, in actu illo divino. Hic igitur actus sufficeret ad appellationem Deo tribuendam nolentis mundum, quomodo sufficit ad tribuendam appellationem volentis mundum. Quamobrem quin aliquid novi Deo adveniat, habere ipsum putat in Essentia sua necessaria, unde quaslibet appellationes, quae dicuntur *contingentes*, accipiat. Eminentiam vero mysterii hujus in hoc maximam esse, quod Deus pro libito suo ex eodem actu possit unam potius quam aliam ex hujusmodi *contingentibus* recipere appellationibus. Ita divina ex Libertate contingere, ut revera appelletur, ac vera quidem propriaque ratione, Volens Mundum, cum

ex eodem actu Nolens Mundum appellari potuisset. Id qua ratione fiat, penitus investigare non possumus „ *Quid ad me* (hic locum habent Augustini verba (1)) *si quis non intelligit? Gaudeat et ipse dicens, quid est hoc? Gaudeat etiam sic, et amet non inveniendo invenire, potius quam inveniendo non invenire te* „ Spinosa tamen numquam ostendet: Libertatem cum Necessitate, et *Immutabilitate* divinae Naturae componi non posse; cum ea revera componi, vel ipsa Dei Perfectio a nobis demonstrata suadeat; quamvis homunculi qui sumus, tantis ignorantiae tenebris circumfusi, qua ratione ea componantur, non satis cognoscere possimus.

Jam illuc, unde digressi sumus, redeat oratio. Non desunt Auctores, etiam Christiani, qui Moralem, ut diximus, Necessitatem agendi optimum ex parte rerum ipsarum conjungi cum divina Libertate arbitrentur. Eam sententiam praecipue Leibnitio adscripsimus, sed et Samueli Clarkio tribuere debemus (2), ut Wolfium omittamus in Magistri sui Leibnitii verba jurare solitum. Videndus etiam ea de re Jesuita Leibnitii defensor in Prooemio ad ipsius Theodicaeae latinam interpretationem, qui plures etiam pro Leibnitio Jesuitas Theologos affert, a quibus equidem tam dissentio, quam qui maxime.

Necessitas enim ista moralis, nisi ad sensus pro arbitrio confictos confugere velimus, non aliter explicatur,

(1) *Lib. I. Conf. Cap.* 6.
(2) Vide praesertim ejus epistolas ad Virum doctum e Cantabrigia, de quibus diximus.

catur, quam per hoc, quod potentia libera ita inclinetur ad unam partem, ut non posſit ſine difficultate, conatu, et excitatione omnium, aut pene omnium virium, ſe determinare ad oppoſitam, ſive contrariam. Hinc Auguſtinus moralem neceſsitatem venialiter, ut loquuntur, aliquando peccandi per ea verba deſcribit „ *Sed nonnulla ſuperanda, quae male cupiuntur, vel quae male metuuntur: magnis aliquando, et totis viribus opus eſt voluntatis, quas nos non perfecte in omnibus adhibituros eſſe praevidit, qui per Pſalmiſtam veridice dici voluit „ non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens* „ Jam vero difficultas faciendi rem, quae per ſe id habet, ut fieri poſsit, repugnat Deo; cujus, ut idem Auguſtinus „ *poteſtati omnia aequaliter ſubjacent* „ Quis animo complecti facile poſsit, aut ſibi perſuadere, Deum, qui nulla re indiget, qui modum rebus ac formam pro ſua voluntate conſtituit, qui nemini quidquam debet, niſi quod ipſe debere pro ſua clementia dignatur, non ſine magna difficultate atque conatu, Mundum, qui paulo minus, quam hic noſter, perfectus habendus eſſet, condere potuiſſe? Mundum, inquam, in quo muſca una vel altera, ſeu formica, ne de homine quidquam loquar, deeſſet, quam quia voluit produxit, ſimulque cum aliis rebus innumerabilibus ad totius rerum univerſitatis perfectionem ac decus ordinavit?

Sed Leibnitium ipſum audiamus, Neceſſitatem

Moralem, quam Deo tribuit, iis verbis deſcribentem (1) „ *Ad Voluntatis naturam*, inquit, *requiritur Libertas, quae conſiſtit in eo, ut actio voluntaria ſit ſpontanea ac deliberata, atque adeo, ut excludat Neceſſitatem, quae deliberationem tollit. Neceſſitas excluditur metaphyſica, cujus oppoſitum eſt impoſſibile, ſeu implicat contradictionem; ſed non moralis, cujus oppoſitum eſt inconveniens. Etſi enim Deus non poſſit errare in eligendo, adeoque eligat ſemper quod eſt maxime conveniens, hoc tamen ejus Libertati adeo non obſtat, ut eam potius maxime perfectam reddat. Obſtaret, ſi nonniſi unum foret Voluntatis objectum poſſibile, ſeu ſi una tantum poſſibilis rerum facies fuiſſet: quo caſu ceſſaret electio, nec ſapientia bonitaſque agentis laudari poſſet* „. Haec Leibnitius, quae non ſatis conſtanter dicta mihi videntur.

Etenim in perfectiſſima natura neceſſitas, cujus oppoſitum eſt inconveniens, vera neceſſitas eſt metaphyſica, niſi forte quibusdam ambiguis vocibus ludere velimus, et clariſſimis rebus tenebras offundere. Id ſi demonſtremus, nemo ſequi non dicet, ut nullus in Deo neceſſitati morali relinquatur locus.

Id autem ſic demonſtramus. Deum facere aliquid inconviens veram ac propriam, ut Leibnitii verbis utar, *contradictionem implicat*. Nam ſi *contra-*

(1) *In lib. cui tit.* „ *Cauſa Dei aſſerta per Juſtitiam ejus* „. Cum iis autem ea congruunt, quae VVolfius habet *Theolog. Natural. P*, II. *Cap.* 3.

traditionem implicat, Deum non esse Deum, illud quoque implicat, eum, qui summe Perfectus est, inconveniens aliquid agere. Si enim id agat, jam non summe Sanctus, aut non summe Sapiens, atque hinc neque summe Perfectus haberi potest, aut dici. Quid hac ratione clarius, quid manifestius, per eum ipsum, de cujus infinita Perfectione disputamus?

Itaque si Leibnitius ingenue loqui tandem aliquando velit, quidquid ex necessitate morali facere Deum affirmabat, ex necessitate metaphysica facere concedet. Scilicet ex necessitate metaphysica Deus, si stet Leibnitii doctrina, mundum hunc optimum condidit, ex necessitate metaphysica permisit, ut homo laberetur in culpam, ex necessitate metaphysica non modo ista majora, sed et minima quaelibet in ipsa rerum universitate producit. Quae cum absurda omnia per se videntur, et impia, tum illud ostendunt, quod moliebamur: nullam in ipsius Dei perfectissimi, ac vere Optimi, vere Maximi, Naturam esse Necessitatem moralem inducendam.

Sed quibusnam rationibus moralem eam Necessitatem Leibnitius propugnat? Iisdem fere, quibus totam *Optimismi* doctrinam. „ *Suprema*, inquit (1), *infinita Sapientia Bonitati non minus infini-*

(1) Verba ipsa Leibnitii sunt (*Essais de Theodicée ec. To. I. p. m. 71.*) „ *Or cette suprême sagesse jointe à une bonté qui n' est pas moins infinie qu' elle, n' a pu manquer de choisir le meilleur. Car comme un moindre mal est une espece de bien; de même un moindre bien est une espece de mal, s' il fait obstacle à un bien plus grand: et il y auroit quelque chose à corriger dans les actions de Dieu, s' il y avoit moyen de mieux faire........ donc il faut que Dieu ait choisi le meilleur; puisque il ne fait rien sans agir suivant la suprême raison* „.

finitae adjuncta non potest non eligere optimum. Nam sicut minus malum est quoddam boni genus, ita minus bonum est species quaedam mali, si bono majori obicem ponat, essetque in Dei actionibus aliquid corrigendum, si melius agendi locus foret ..... necesse est igitur optimum (mundum) a Deo electum fuisse, cum nihil agat ipse, nisi secundum normam supremae rationis „ quibus verbis Leibnitius ad suum illud principium respicit „ *Nihil fit sine ratione sufficiente, cur sit potius, quam non fit* „.

Haec omnia, si quid probant, necessitatem metaphysicam probant, ut patet ex dictis. Sed nihil revera probant. Esset in Dei actionibus aliquid corrigendum, si posset facere melius ex parte operantis, non vero ex hoc, quod posset facere melius ex parte operis. Sane quolibet opere creato, si de singulis loquamur operibus, aliud perfectius videtur a Deo posse produci, nec tamen hinc in singulis Dei operibus aliquid est corrigendum.

Ad principium illud, seu pronunciatum „ *Nihil fit sine ratione sufficiente* „ verum id esse dico, si sermo sit de ratione sufficiente, ut alliciat ad electionem; non item si de ratione, quae voluntatem omnino determinet. Multo minus id verum esse potest, de ratione, quae divinam determinet voluntatem; tum quia rueret ejus perfectissima libertas, tum quia nulla ratio bonitatis creatae, cum finita sit, potest eam vim in eam habere voluntatem, cui, ut egregie Augustinus, *omnia aequaliter subjacent;*

jacent; tum quia, si qua ratio bonitatis creatae vim hujusmodi haberet, ea certe esset, in qua ratio optimi deprehenderetur; sed optimum in serie creatarum quarumcumque rerum tam non invenitur, quam nihil est, quod divinam ita Perfectionem exprimat, ut ea non alia plurima, quae possint exprimi, complexa contineat. Haec enim infinita sunt; creatae vero quaelibet res omnino finitae. Reliqua Leibnitii rationibus respondenda patent ex dictis.

Quamobrem iis, quae attulimus ex Leibnitio, ea omnino anteponenda sunt, quae scripsit in hanc rem Petavius et Theologus, et Philosophus optimae notae „ *Cur igitur*, inquit, *eo*, *quod videtur melius rejecto* (Deus) *quod inferius est eligat*, *si ita velit*, *sola ratio potest esse voluntas facientis*, *ac libertas*: *cujus ea praeterea potestas est*, *ut eum in rebus ordinem statuere queat*, *cui sit illud*, *quod deterius videbatur*, *aptissimum* „.

CAPUT XVIII.

De quibusdam aliis Attributis Dei cum infinita ejus Perfectione connexis agitur, ac multis recentiorum plurium Incredulorum argumentis respondetur.

SAtis, opinor, ea quae dicta sunt hactenus ostenderunt, quanti doctrinam de summa Dei Perfectione tenere ac defendere intersit, ut plurimos recentiorum errores de natura omnium optima convincamus. Quod autem contra *Manichaeismum* et *Optimismum* copiosa fortasse magis quam necesse fuerat, sed certe accurata oratione praestitimus, id et contra caeteras, quae nostra invectae sunt aetate, non minus inter se contrarias, quam alienas a recta ratione sententias praestare, nobis nullo fere negotio licuisset. Sed et eruditi lectoris judicio tribuere aliquid, et eorum meminisse debemus, quae in libris de Generis Humani Consensu disputavimus, ne, quod Voltaerio solemne est, alias a nobis conscripta iterum proponere, atque hinc, ut est in vetere proverbio, *crambem recoquere* videamur.

Quis enim ex iis, quae diximus, modo summe Perfectus esse dicatur Deus, eumdem et materiae, et cujusvis, ut vocant, *compositionis* expertem, et Æternum, et omnino Immensum, et Immutabilem esse non videat? Neque vero cuiquam verendum est, ne quae nefarii quidam homines aut ab-

absurdi, vel, ut quibusdam Metaphysicis magni nominis hac aetate parcam, decepti atque in errorem inducti, de Deo scripserunt, tam bene constabilitam de Attributis iisdem doctrinam ulla ratione concutiant.

Quod pertinet ad *Spiritualitatem*, sive *Immaterialitatem* Dei (nominibus enim iis proprietatem, qua Deus est Spiritus, atque natura ab omni materiae concretione libera, Philosophi ac Theologi appellavere) Lockius ipse non modo eam agnoscit, sed et iis argumentis demonstrat, in quibus nihil profecto, nisi constantiam hominis ipsius plerumque desideres. Ea enim argumenta, quod egregie probat vir omni doctrina eruditus Gerdilus, non modo Deum, sed et hominis animum nihil habere natura sua cum materia commune, probant.

Rationes autem a *Materialistis* (ita dicuntur hac aetate Philosophi, quorum omnino similes Tertullianus *Materiarios* appellavit) tanta verborum elegantia quandoque propositae, nihil minus efficiunt, quam, quidquid cogitat, Materiam vel haberi posse, vel dici. Id enim eae tantum efficiunt: Philosophos, qui tam absurdam opinionem propugnarunt, cum posse materiam cogitare dicerent, cogitationis ipsius expertes omnino. videri. Neque vero sententiae hujus auctorem aut Bergierium aliquem, aut Valsechium, aut Nogheram laudabo, aut alium ex iis, qui contra nefarios Christianae Religionis inimicos arma sumpserunt. Russojus id, Russojus, inquam, ipse disertis id verbis affirmat

mat (1), quem certe praevaricari nemo ſomniaverit.

Quis ea non facile contemnat, quae contra divinum hoc Attributum Baylius in celeberrimo Simonidis Articulo diſputavit? Nam quaecumque profundit, non aliud efficiunt, niſi claram atque diſtinctam Spiritus notionem nobis eſſe non poſſe. Quod quidem argumenti genus quam debile ſit et infirmum, ubi de divina *Incomprehenſibilitate* loquemur, declarabimus. Quis ea ſine ſtomacho legat, quae cum Deum eſſe diceret, ut eſſe tamen corporeum oſtenderet, Hobbeſius effudit (2)? Quis Bolingbrokium non rideat, qui, cum ignorare nos ait, an ulla ſit non corporea natura, tam turpiter ipſe ſibi contradicit, ac ſua in ſe ipſe arma convertit? (3) Nam Mirabodius quidem, ut humane cum eo videamur agere, Anticyras mittendus eſt, ut nos conſtare nobis aliquando diſcat, dum eſſe divinam ſine materiae commixtione naturam, et cogitare tamen, et velle, et agere, et mundum, qui corporeus eſt, movere pronunciamus (4): quibus haud minus abſurda ſcripſit Bulangerus, cum hoc Attributum Dei ſeſe profligare poſſe putavit, quod nihil hujuſmodi hominum ſenſibus percipiatur (5).

Sim-

(1) *In lib. cui tit. Emile ec.* „ *Il me ſemble, que la Philoſophie, en voulant prouver que la materie penſe, a démontré que les Philoſophes ne penſent pas* „.

(2) *Vid. Leviathan p.* 214. *et* 371. *et alibi*. Contra eum optime ſcripſit Bramhallius (*Bramhall.*) *in op. cui tit. gall. verſ.* „ *Le Leviathan pris* „.

(3) *OEuvr.* Philoſ. *Vol.* I. *p.* 242. „ *Nous ignorons*, ait, *abſolument s' il y a des ſubſtances ſpirituelles différentes des corporelles* „ *at Vol.* II. *p.* 226. „ *Nous avons par le moyen des ſenſations des idées claires et diſtinctes de ce que nous appellons* Corps; *et par la réflexion nous acquérons des idées certaines de ce que nous nommons Eſprit* „.

(4) *Habet ea Syſtem. de la Nature* To. II. *p.* 60. *et* 61.

(5) *Chriſtian. Devoilé Chap.* VII. *p.* 87. „ *Eſt-ce connoitre la Divinité, que de dire, que c' eſt un eſprit, un etre immatériel, qui ne reſſemble a' rien de ce, que les ſens nous font connoitre?* „

Simplicitatem Dei quibusdam argumentis petivit Vorstius, quae partim scholae veteris de *formis* et *accidentibus* doctrinam commendant, vix hac aetate nostra memorandam, partim inter *potentiam*, *actumque* divinum eam distinctionem inducunt, quae, si Deus est infinita Perfectio, si Potentia ejusdem tam absoluta creditur, ut melius aliquid nequeat animo fingi, nulla revera esse dicenda est. Satis autem apte solvuntur, si tum ea, quae contra Spinosam de divinorum Actuum Libertate diximus, tum ea, quae postea dicemus de incomprehensa Dei natura, teneantur.

Et ea quidem vel maxime memoranda videntur, ubi de divina Æternitate sermo instituatur, de qua multa sane arroganter disputat idem Vorstius. Ille profecto Gregorii verba perpendere debuisset „ *Cum homo in tenebris positus internum lumen, sicut est, nesciat, de Æternitate differere cupiens, coecus de luce loquitur* (1) „ Sed ea non attendens Vorstius plura confidentissime jactat. Sumit enim falsum esse, quod a Theologis dicitur „ *Totam Æternitatem coëxistere omnibus temporum differentiis, seu partibus* „. Hinc enim, ait, primo sequeretur, omnes partes temporis, ideft praeteritum, praesens, et futurum, simul existere: deinde Deum posse efficere, ut praeteritum non sit vere praeteritum, et futurum vere futurum; quia scilicet utrumque in Æternitate praesens est: denique primum annum mundi conditi hunc ipsum esse annum, quo scribimus:

(1) Gregor. *Lib.* XXVII. *Moral. Cap.* 25.

mus : postremo res in Æternitate numquam oriri, aut interire; quia nimirum semper eidem Æternitati adsunt.

A temeritate Vorstii plurimum Scotistae omnes abhorruerunt, qui cum Æternitatem Divinam agnoscerent, eamdem ex *successivis*, ut ajebant, *instantibus*, aut partibus conflatam esse voluerunt. Id homines non minus pietate quam acumine conspicui ita defendebant, ut nihil in Deo, quod non esset summae Perfectionis, admitterent.

Eos imitati non sunt Sociniani, qui scilicet eadem de ipsa Æternitate, sed ex alia ratione senserunt; quod nempe nollent aliquid in Deo agnoscere, quod mentium suarum captum excederet: itaque mysteria omnia quae dicimus a divina Natura ablegarunt. Socinianis adstipulantur Hollmannus, Dippelius, quin etiam ex parte non levi Joannes Clericus, qui *successionem uniformem instantium, et momentorum* in divinam Naturam inducit; verum si ex eo sciscitaris, an *Instantia divina* ejusdem sint rationis, ac nostra, omnino negat. Homo acutus non videt, dum mysterium agnoscere non vult, quod plurimi sapientes agnoscunt, aliud cudere se mysterium ad sua tempora fere inauditum. Quid enim *Instantia* sunt *sibi succedentia* a nostris omnino diversa?

Omnium igitur gravissime Thomistae, quibus plerique Theologi ex aliis scholis adhaerent, censent Æternitatem Dei durationem esse simplicem, *es-*

sen-

fentialiter, ut ii loquuntur, excludentem tum praeteriti tum futuri rationem. Iis praeiverant, praeter Augustinum, Boëtium, Bernardum, Anselmum, Richardum a S. Victore (1), Platonici plures.

Hujus autem fententiae auctores ita loqui amant, ut dicant, *Nunc temporis*, cujus naturam Aristoteles egregie definivit *Interitus*, *effe Nunc currens*: quod si parum latine, certe fatis acute, et ad rem obfcurissimam explicandam fatis apposite dicitur. Sane, ut Ovidii verbis utar,

„ *Neque enim confiftere flumen*,
„ *Nec levis hora poteft, fed ut unda impellitur unda*,
„ *Urgeturque eadem veniens, urgetque priorem*,
„ *Tempora fic fugiunt pariter, pariterque fequuntur*,
„ *Et nova funt femper*.

Contra vero *Nunc Æternitatis* dicunt effe *Nunc permanens*; quod neque ex multis *Inftantibus* componatur, neque *Succeffionem* admittat; fed ipfum infinitis ex noftris momentis, imo faeculis aequivaleat, vel illa potius longiffime excedat, nec non eminentiffima quadam ratione contineat „ *quafi omnium durationum temporalium fimul centrum et circumferentia*„ ut ait Bonaventuras (2).

Z Hanc

(1) *E. g.* Auguft. *in* Pf. II. „ *In Æternitate nec praeteritum quidquam eft, quafi effe defierit, nec futurum, quafi nondum fit* „ *Hinc Lib.* I. *Conf. C.* 7. „ *Anni tui (o Deus) hodiernus dies*. „ Bernardus *Serm.* LXXX. *in Cantica* „ *Tempora fub ea (Æternitate) tranfeunt, non ei: futura non expectat, praeterita non recordatur, praefentia non experitur* „ Similia Boetius *Lib. V. de Confolat.* Prof. 6. Anfelm. *Menol.* XXIV. Richard. a S. Victore *L.* II. *de Trinit. C.* 4.

(2) Itiner. *Ment. C. V.*

Hanc ſententiam praeter alia id mihi probat, quod ex demonſtrata ſupremi Numinis infinita Perfectione ſequatur, nullam in eo *accidentium*, de quibus diximus, compoſitionem, ac veluti permixtionem eſſe admittendam. Æternitas igitur Dei, ſeu Duratio ipſius aeterna, non eſt *accidens*, verum ipſa Dei *ſubſtantia*. At haec dividi non poteſt, ac tota ſimul exiſtit, neque ullae ſunt in ea partes ſeſe invicem excipientes, alioquin eſſet mutabilis, et corruptioni obnoxia: ergo etiam Æternitas eſt individua, et tota ſimul, in qua nullae ſunt partes ſibi invicem ſuccedentes: ergo tota ſimul omnibus temporibus, quamvis inter ſe diſſitis, adeſſe dicenda eſt; ſeu Æternitas, ut Boëtii verbis utar a D. Thoma egregie declaratis, eſt „ *interminabilis vitae tota ſimul et perfecta poſſeſſio* „.

Jam vero, quae contra ſententiam hanc Thomiſtarum afferuntur, non aliud, niſi humanae intelligentiae imbecillitatem oſtendunt; quidquid Gaſſendus ac Tillotſonius opinati fuerint (1): quorum dicta probare videtur Clarkius (2). Non enim poſſumus animo complecti Æternitatem, quae,

(1) Gaſſendus *Phyſ. L.* I. ait auctores noſtrae ſententiae „ *Crucem ingenio figere, ut rem capiat fugientem captum..... Tam fieri non poteſt, ut inſtans* (*temporis*) *coëxiſtat rei ſucceſſivae, quam impoſſibile eſt, punctum coëxiſtere* (*coëxtendi*) *lineae...... Uſus merus non intellectorum verborum* „ Tillots. *Vol.* VI. *Serm. 6.* ſententiam eam convellit. *Vol.* VII. *Serm.* 13. „ *J' aimerois*, inquit, *autant concevoir l' immenſité de Dieu comme un point, que de m' imaginer ſon éternité, comme un inſtant.....* Conçoive *qui pourra, comment des choſes, qu' on doit neceſſairement ſuppoſer coëxiſtantes à d' autres, qui ſe ſuccedent, peuvent exiſter ſans ſucceſſion* „.

(2) *V. To. I. de l' Ex. c. 6.*

quae, cum individua ipsa sit, divisis tamen adsit temporibus, totaque simul ac semper existat, quamvis non modo finitis, verum et infinitis aetatibus aequivaleat. At cum hujusmodi esse Dei Æternitatem, supremae ipsius Perfectionis verissima omnium, quae a nobis haberi possint, notio declaret, nulli dubitare debemus, quin eadem Deo tribuenda sit. Mox enim probabimus, quod aliquid distincta non possit a nostris mentibus idea comprehendi, probabilem non esse rationem, quamobrem non illud inesse Deo, si caetera dignum est Deo, dicere debeamus.

Caeterum ne illud quidem Clarkius unquam animo complectetur, quod magister suus Nevvtonus de divina Æternitate scripsit (1) „ *Deus aeternus est, infinitus, omnipotens, omniscius.... non est aeternitas, et infinitas, non est duratio, vel spatium, sed durat, et adest ubique, et existendo semper, et ubique durationem, et spatium, aeternitatem, et infinitatem constituit* „ Quid proprie significent ea verba, quis unquam divinatus est? Quid est, quod Deus non sit Æternitas, verum Æternitatem durando constituat? Tam desipere videtur hoc loco Nevvtonus, quam cum illa protulit a Leibnitio non minus vere quam facete reprehensa. „ *Cum*, Leibnitius ait (2) *accepissem Nevvtonum mira quaedam de Deo dicere in Optices suae editione latina, quam bac-*

(1) *Lib. III. Princip. in Schol. Gener.*
(2) *In epistola 219. ad Bernoullium a. 1715.*

tenus nondum videram, inspexi, et risi, Spatium esse sensorium Dei: quasi Deus, a quo cuncta procedunt, sensorio opus habeat; atque ita metaphysica huic viro parum succedunt „ Sed ea, quaecumque tandem sit, Nevvtoni sententia eo abjicienda est, quod Æternitatem supremi Numinis ab ejus natura distinctam invehens, hanc ab illa quodammodo perfici, atque hinc non infinite per se perfectam esse constituit.

Atheorum contra Divinam Æternitatem argumenta relinquimus, quod nimis absurda, nimis inepta mediocri cuilibet ingenio videantur. Cujus generis etiam ea ratio est, quam Sextus Empiricus ita proposuit „ *Quod aeternum est, caret principio; quod caret principio, est infinitum; quod est infinitum, nusquam est; quod nusquam est, omnino non est: ergo quod aeternum est, omnino non est* „ Imo vero quod infinitum est, in omni loco est, ideoque immensum est. Rem creatam esse infinitam eamdem, aeternamque nego. De Deo si negem id ipsum, non modo impius sim, sed etiam insaniam. Quis enim illum produxit, si aeternus non est, atque hinc aliquando non fuit? aut quomodo repente mundus extitit, nisi Deus aliquis ab aeterno fuit? Pyrrhonis in morem ille cum Sexto Empirico deliret, oportet, qui tam aperta non videat.

Aliqua jam de Immensitate Dei dicamus, contra quam ita Mirabodius scripsit (1), ut ipsam

(1) *Syst. de la Nat. Tom.* I. *p.* 61. ubi absurdam dicit hanc sententiam esse

ſam Chriſtianorum adoleſcentium doctrinam ignorare videretur. Etenim et ipſi plerumque noverunt, Naturam, quae corporea non ſit, haud implere Spatium, neque a Materia, quominus in aliqua Spatii parte inveniatur, excludi. Illa contra Mirabodium ſufficerent, quae Joachimus Oporinus ſcribit (1) „ *Docta ſimplicitas*, ait, *difficultatem qualemcumque Omnipraeſentiae Dei oppoſitam longiſſime abeſſe a contradictione vel inde probat, quod anima humana, quae eſt Deitatis ſpeculum, in extenſo praeſens vere ſit* „ Iis autem, quae Baylianus ille Simonides contra Immenſitatem Dei, rationibus Poëta magis, quam Philoſopho dignis, adduxit, eadem, quae ſaepius a nobis indicatur, ab incomprehenſa Dei natura petita reſponſio adhibenda eſt.

Caeterum Immenſitas eadem ſupremi Numinis multis profecto rationibus oſtendi poſſet, quarum aliquas, ut modo diximus, in Primo de Generis Humani Conſenſu protulimus. Nevtonus quidem illa praeclare „ *Omnipraeſens eſt non per virtutem ſolam, ſed etiam per ſubſtantiam: nam virtus ſine ſubſtantia ſubſiſtere non poteſt* (2) „. Haec acute dicta non minus laudanda nobis videntur, quam alia, quae nuper attigimus, ejusdem auctoris inconſiderate ſcripta vituperanda ſint. Sane

eſſe „ *Un etre immenſe peut remplir l'eſpace ſans en exclure pourtant la Nature* „ et alia ſimilia.

(1) *In Commentatione Theologica de Uſu doctae ſimplicitatis contra Scepticos.*

(2) *Lib. III. Princ. Mathem.*

Sane Deus ſi alicubi eſt; ergo in omni loco; ſi autem in omni loco, non illuc certe, poſtquam corpora, eorumque extenſiones, ex quibus creata conficiuntur ſpatia, eſſent, advenit. Nequit enim ea natura moveri, quae, cum ſumme perfecta ſit, nihil poteſt acquirere. Ergo „ *ubi erat Deus, antequam mundus fieret, ibi eſt* „ ut ait Bernardus. Non autem in una potius, quam imaginari velimus, atque in alia parte ſpatii in infinitnm diffuſi; tum quia, cum Deus, ut diximus, moveri nequeat, ab alia ſpatii parte excluderetur; tum quia, cum cauſa quaedam, ſi tamen cauſa dicenda eſt, quamobrem Deus, ubi eſt, exiſtat, ſit ejus naturae abſoluta neceſſitas, haec vel ferre debuit, ut omnino ſit ubique, aut nullo in loco. Quod enim eſſet in loco definito potius hoc quam illo, res optata citius, quam a natura poſtulata videretur, et ex liberae alicujus voluntatis decreto proveniret.

Sunt qui Dei Immenſitatem ſeſe demonſtraturos eſſe confidant, ſi ſpatium ipſum vacuum, immenſum, et aeternum nihil revera eſſe, niſi divinam eamdem Immenſitatem, apta ratione concludant. Totus in hoc eſt Henricus Morus, cujus etiam illa ſunt reprehenſione digniſſima (1) „ *Neque enim reale dumtaxat; ſed divinum quoddam videbitur hoc extenſum, infinitum, immobile, quod tam certo in natura deprehenditur.... non pauciores quam* 20. *tituli ſunt, quibus inſigniri*

(1) *In Enchirid. Metaph.*

figniri folet divinum Numen , qui infinito huic loco aptiſſime conſentiunt...... eſſe hanc rudem quamdam hypographim, ſeu delineationem Eſſentiae divinae, cui tantum operationes vitales addendae remaneant „ Illam etiam de divina Immenſitate ſecuti ſunt ſententiam Samuel Clarkius, Joſeph Raphſonus , Iſaacus Newtonus , quin et Leonardus Leſſius, ut apud Muſchembroekium (1) videre eſt. Eamdem vero prae caeteris Muſchembroekius ipſe refellit, nec non Antonius Genuenſis (2), qui et ipſam aliquando audentiſſimam dixit.

Nos quidem ſatis implexam de natura Spatii quaeſtionem Phyſicis, aut etiam Metaphyſicis hoc loco ſolvendam relinquimus; ne forte nimis a propoſito ſibi fine aberrare videatur oratio. Non poſſumus tamen, quin ſignificemus, ea maxime probari nobis , quae contra Clarkium ſcripſit Thummigius . Etenim , ut de illo Acta Lipſienſia „ *Spatium non poſſe eſſe Attributum Dei monſtrat* (3) *, quia Deus eſt Ens ſimplex, ſpatium vero, utpote ex partibus conſtans, compoſitum. Partium enim praeſentia, non earumdem diviſibilitas, et mobilitas compoſitionem efficit. Caeterum quoniam partes in ſpatio nonniſi numero differunt, erit id ens compoſitum ſimilare, adeoque vi principii indiſcernibilium imaginarium, et intellectui incomprehenſibile . Oſtendit deinde*

nae-

(1) *In Elem. Phyſ. C.* III. *in Adnotat.*
(2) *In Elem. Metaph. To.* III. *c.* 2.
(3) *Vid. Reſponſionem Ludovici Philippi Thummigii ad quintum ſcriptum Clarkianum.*

naevos in praetensa demonstratione de Spatio, attributo divino, notans inter alia a Clarkio confundi infinitum imaginarium, quod nonnisi modus loquendi est, notante Leibnitio alicubi in his actis, cum reali a Wolfio in Meditationibus Metaphysicis primum definito. Eleganter autem docet, quomodo Spatium imaginarium ut infinitum seu illimitatum concipiatur, quia in abstracto consideratum destituitur principio individuationis, unde limites resultant, perinde ac materia in abstracto limitibus destituitur. Mittimus absurda, quae ex Spatio Attributo Dei deducuntur (1) „

Ut quid Immensitas Divina sit, quantum fieri potest, clare percipiamus, multum prodesse putant nonnulli quaestionem, quam Theologi agitare solent, videlicet an sit Deus in spatiis, quae vocant *imaginaria*. Quare aliquid de illa subdere, non visum est nobis a nostro instituto alienum. Itaque, ut Scholasticorum more, quid hac de re caeteri senserint, initio aperiamus, non esse Deum in Spatiis *imaginariis*, docet Vasquesius, qui pro sua sententia citat Bonaventuram, Scotum, Albertum Magnum, aliosque plurimos, quibus ex recentioribus Tournelyus accedit (2). Affirmat autem in Spatiis *imaginariis* esse Deum, post Cardinalem Cajetanum, et Molinam cum Lessio, Suaresius. Eamdem amplectitur opinionem Wol-

(1) Legendus hac de re Scriptor praestantissimus Moniglia (*Dissert. contro i Materialisti ec.*)
(2) Vasq. *I. P. distinct.* 29. Tourn. *de Deo* Q. VII. *art.* 3.

Wolphius (1), apud quem, ut ipse gloriatur „ *invenies praesentiam Dei in spatiis imaginariis distincte explicatam* „ Sed qui, sepositis partium studiis, ea Wolphii legunt, neque satis explicatam, neque apte definitam, totam eam controversiam fuisse, facile conqueruntur.

Utilius profecto Suaresium hac quidem in controversia consules, qui haec habet inter alia captu facillima „ *Haec sententia* (quod sit Deus in iis spatiis) *vera est, quo ad id, quod intendit. Opinor tamen differentiam harum opinionum inter Auctores Catholicos esse posse in usu terminorum. Quapropter, ut tollatur aequivocatio advertendum est, cum dicitur, res esse alicubi, vel in aliquo loco, duo posse in ea locutione includi: unum est intrinseca praesentia, quam res ibi habet, aliud est habitudo ad rem aliam, quam contingit. Haec duo necessaria sunt in corporibus, quae circumdantur corpore continente. Nam et dicitur locatum esse in circumscribente, et medio contactu quantitativo, et praeterea habet in se suam praesentiam intrinsecam, eademque maneret, etiamsi corpora circumscribentia moveantur, aut fluant, etiamsi per divinam omnipotentiam omnia alia perirent. Quando ergo dicitur Deus esse extra Mundum in Spatiis imaginariis, si intelligatur ibi esse quasi cum habitudine ad aliquid alind, quod contingat, est plane falsum, et impossibile, et hoc con-*

(1) *Suar. disp.* XXX. *Met. S.* 7. *Wolph. Theol. N.* P. I. c. 7. §. 1503.

vincunt rationes primae ſententiae. Si vero intelligatur Deus eſſe extra mundum ſolum per realem incircumſcriptam praeſentiam ſuam in ſemetipſo, ſine habitudine actuali ad aliquam rem extra ipſum, ſic negari non poteſt, Deum eſſe extra mundum. Id enim eſt doctrina fidei, quam ex naturali ratione convincit ſecunda ſententia „.

Prima ratio ſcilicet ex infinita Dei Perfectione ducitur. Melius enim videtur exiſtere, quam non exiſtere in ſpatiis, de quibus loquimur. Altera ex eo quod Deus aliquo eſt in loco: ergo ubique; cum non ſit potior ulla ratio, quamobrem hic citius quam illic exiſtat. Praeterea ſi Deus hoc in Mundo praeſens eſt tantum, ubi, ſi Mundus non exiſteret, inveniretur? Ibi certe nunc etiam eſt, ut ſatis per ſe conſtat. Demum, ſi Deus alium extra mundum hunc longe poſitum crearet orbem, nonne in intervallo Deus idem exiſteret? Quis igitur non videt, etiam nunc in eodem intervallo, atque hinc in infinitis etiam ſpatiis *imaginariis*, ipſum exiſtere? Iſta ſi teneas, Tournelii rationes, pro contraria ſententia ſtudioſe conquiſitas, nullo negotio ſolves.

Recte igitur illa Prudentius:

„ *Et Deus ingens*
„ *Atque ſuperfuſus trans omnia nil habet in ſe*
„ *Extremum, ut claudi valeat, ſenſuque teneri.*
„ *Incomprenſa manet virtus, cui linea deſit*
„ *Ultima, quam ſpatium non menſurabile tendit.*

Con-

Consentiunt Prudentio caeteri Ecclesiae Christianae PP. apud Petavium (1), cujus ea verba „ *de infinito illo inanique spatio Sanctos Patres veteres fere tacuisse* „ alienum ad sensum detorsisse mihi videtur doctissimus Moniglia contra Fatalistas scribens; quem equidem virum semper honoris causa nomino. Sed certe non aliud vult ipse Petavius, nisi Patres de illo spatio non meminisse sub scholasticis illis vocibus, quibus nos utimur, *Spatii imaginarii*. Rem autem ipsam a Patribus iisdem fuisse traditam, ostendit ipse Petavius (2), praesertim ubi relata philosophorum sententia, quae Deum extra rerum hanc universitatem esse statuit „ *Si hoc*, inquit, *adjeceris, etiam in Mundo ipso eum existere, ac sua substantia totum occupare, sicut in immensum sine ulla tamen exporrectione tam intra, quam extra mundum diffusus sit, verum conficies, et Christiana dignum Theologia dogma* „ Idem Petavius Capiti IX. Libri Tertii hunc praefigit titulum „ *Quod Deus intra, et extra omnia sit ec.* „ addit infra „ *Duo sunt veterum usu contriti divinae Immensitatis declarandae modi: nam aut asserunt, sic intra omnia esse Deum, et implere omnia, ut etiam extra omnia sit, aut non contineri locis omnibus, ac substantiis, sed ea continere amplectique omnia* „.

A a 2 CAPUT

(1) *To. I. Theolog. Dogm. L. 3.*
(2) *V. C.* VIII. *et X.*

CAPUT XIX.

Deum infinite Perfectum ab humanis mentibus comprehendi non posse ostenditur, quibusdam veterum Haereticorum erroribus confutatis.

QUi Deum infinita naturae perfectione praeditum esse viderit, idem et Attributum, quod *Incomprehensibilitas* a Scholasticis appellatur, esse Dei vel maxime proprium facile percipiet. Cujus rei argumento est, quod eam veritatem Ethnici omnes philosophiae gloria praestantes assecuti sunt, gravissimisque verbis proposuerunt.

Hinc illa Platonis in Timaeo, ut in vulgata interpretatione legimus „ *Illum igitur effectorem et parentem universitatis istius invenire difficile est, et cum inveneris indicare in vulgus impossibile* „ quem locum Cicero magis, opinor, latine vertit „ *indicare in vulgus nefas* (1) „.

Hinc illa Xenophontis de Deo, quae laudantur a Patribus „ *Hic maxima quidem agens cernitur: hoc autem administrans, a nobis conspici non potest. Animadverte vero, quemadmodum Sol ille, qui manifestus esse omnibus videtur, neutiquam accurate se videri ab hominibus permittit. Sed si quis impudenter illum contueri velit, huic visum eripit* (2) „.

Verum

(1) „ Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν, καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν „.

(2) *Lib. IV. de Dictis Memorabilibus Socratis* „ Οὗτος τὰ μέγιστα μὲν πράττων ὁρᾶται. τάδε δὲ οἰκονομῶν ἀόρατος ἡμῖν ἐστι. ἐννόει δὲ καὶ ὁ πᾶσι φανερὸς δοκῶν εἶναι ἥλιος οὐκ ἐπιτρέπει τοῖς ἀνθρώποις ἑαυτὸν ἀκριβῶς ὁρᾶν. ἀλλ' ἐάν τις αὐτὸν ἀναιδῶς ἐγχειρῇ θεᾶσθαι τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται „.

Verum, ut ingenue fatear, vehementer hoc loco animi pendeo. Quis enim facile statuerit, utrum nobilissimi quique Philosophi exemplo suo magis, an auctoritate confirment, quod volumus? Quis, inquam, nescit, quam absurdas illi de Natura divina sententias amplexi fuerint, et, cum omnia illi summa tribuenda esse censerent, quam parum, si de illa quidpiam explicandum foret, sibi constare viderentur?

Hac de re si quis forte dubitet, elegantissimos verset Ciceronis libros de Natura Deorum. Videbit profecto, nihil tam absurdum, aut etiam ridiculum excogitari posse, quod praestans aliquis e Graecia Philosophus de nobilissima Natura non senserit.

Quamobrem jure sanctissimi Ecclesiae Christianae Doctores ac Patres Ethnicis Philosophorum suorum, nedum Poëtarum, objecere portenta illa doctrinarum, atque flagitia. Justinus quidem, ut pleraque, sic etiam illa praeclare „ *Ad hos Philosophos tamquam ad murum communitum confugere soletis, si quis vobis Poëtarum de Diis objiciat opiniones. Quamobrem cum a veteribus, et primis ordiri conveniat, inde incipiam, et cujusque opinionem multo sane Poëtarum Theologia magis ridiculam exponam* (1) „ Tum, quod promisit, ita conficit, ut, qui mentis humanae imbecillitatem ex ea oratione non satis intelligat, nihil intellecturus esse videatur.

Mihi

(1) *Paraen. ad Graecos.*

Mihi quidem, cum illa legerem, veriſſima viſa eſt nobiliſſimi cujusdam Platonici apud Baconum (1) ſententia „. *Senſus humanos ſolem referre, qui quidem revelat terreſtrem globum, coeleſtem vero, et ſtellas obſignat* „ Senſuum autem humanorum nomine rationem ipſam intelligit. Ecce enim iſti et acutiſſimo ingenio, et exquiſita doctrina Philoſophi, cum plurima, quae pertinent aut ad naturam rerum, aut ad diſſerendi, aut ad vivendi rationem ſubtiliter atque copioſe declararent, tam parum in nobiliſſimae veritatis cognitione, ſcientiaque profecerunt, ut ne cum pueris quidem, aut mulieribus Chriſtiana doctrina imbutis comparandi eſſe videantur.

Quis jam exemplo tot, atque tantorum virorum admonitus non facile ſentiat, quae ſit in divinis rebus percipiendis humanae mentis infirmitas? Nimirum in his rebus, quod acute notavit Ariſtoteles, iis animantibus omnino ſimiles eſſe videmur, quos clariſſima Solis lux ita laedit, ac turbat, ut ſeſe in ſuas latebras abdere compellantur.

Sed jam iſta more noſtro acutius pertractemus, atque diſtinctius. Quid enim prorſus animo comprehendere, aut complecti dicimur? Nempe illud, quod ita videmus animo, ut nihil nos lateat ad naturam ejus quoquomodò pertinens; et ea quidem cognitionis claritate videmus (id enim aliqui addendum putant) qua nulla poſſit

major

(1) *De Augmentis Scientiarum Lib. I. p. 5.*

major excogitari. Quis jam non facile illud assequitur, non posse homines Dei Naturam tam sublimi, atque perspicua ratione cognoscere?

Ac primo quidem multa nos ad Naturam divinam pertinentia necessario latent. Sunt enim in ea Natura, ut vidimus, omnia Bona, hoc est infinita Bona, simul collecta, si fas est ita loqui, et ab omni Malorum generis cujusque contagione omnino segregata. Rogo jam. An aliquis homo est eo furore vesanus, ut infinita hujusmodi Bona sese posse dicat tam angusta, atque tam debili mente complecti? Facilius Oceani totam immensitatem intra nucis corticem contrahas, aut Coelorum amplitudinem in parva quavis capsula includas.

Sapienter enim Augustinus „ *Quapropter*, inquit, *si quidquid comprehenditur scientis comprehensione finitur, profecto omnis infinitas quodam ineffabili modo finita est: quia scientiae ipsius comprehensibilis ratio est* „ (1) Cum igitur, quod omni ex parte infinitum est, ullo modo finitum esse non possit, a mente, cujus vires omnino finitae sint, comprehendi nequit.

Deinde quis dicat, posse hominem infinita Naturae divinae Bona mente complecti, quando ne unum quidem hujusmodi Bonum satis distincta notione percipit? Si quid enim cogites bonum, fines illico nescio qui obversantur animo, quos numquam ita removeas, ut ipsa Boni sine ullo

(1) *Lib.* X XII. *de Civit. Cap.* 10.

ullo fine, idest fine Malo, natura omnino tibi perspecta sit?

Qua quidem in re Aëtii, et Eunomii stultissimorum hominum capitalis error apparet, quorum alter ita delirat, ut dicat (1) „ *Tam Deum novi, quam meipsum: immo non tam novi meipsum, quam Deum* „ alter ita furit, ut ista jactet „ *Nihil de divinis rebus ignoro, et tam exacte, et clare Dei substantiam cognosco, quam Deus ipse seipsum* (2) „.

Perditi homines eo sunt in insaniam adacti, quod res omnino simplex ipse sit Deus. Res autem simplices partibus carent. At, quod partibus caret, non potest ex una parte cognosci, ex altera latere. Cognoscimus autem Deum. Totum ergo cognoscimus; quamobrem et comprehendimus. Nihil enim ad Naturam ejus pertinens intelligentiae nostrae notionem effugit.

O seri studiorum! quamquam et severioribus verbis essetis compellandi: aliud enimvero est cognoscere, aliud perfecte, pleneque cognoscere. Totum cognoscimus Deum; siquidem partibus caret; neque enim a Potentia ejus, aut Sapientia caeterae dotes ipsius revera diversae sunt, atque distinctae. Idem in eo Sapientia, idem Immensitas, idem Bonitas, idem Justitia est. Quae cognitio igitur Sapientiam ejus, ut ita dicam, attingit, revera omnia ejus Attributa attingit. Sed non

(1) *Apud Epiphanium Haeres.* X.
(2) *Apud Theodoretum Lib.* IV. *Haeretic. Fabul.*

non omni ratione, aut modo attingit, qua Deus ipſe, cujus infinita Sapientia eſt.

Nam ſi ita Deum cognoſcis, ut aliquid de ipſo ſciſcitantibus reſpondere poſſis, infinitis vero quaeſtionibus ſatisfacere numquam poteris. Quid enim? Si perconter, qua ratione Deus, cum ſit Immenſus, non tamen ſpatia occupet, non partes aliquas Sui extra partes habeat, non ſecari poſſit, aut dividi, quid reſponſurus es? Si perconter, quomodo, cum ſit Æternus, non tamen ejus Vita menſium, aut dierum numero diſtinguatur; quomodo, cum ſit Sapientiſſimus, nihil tamen unquam didicerit, aut diſcere ab alio queat; cum ſit Potentiſſimus, omnia ſuae voluntatis numine, quin aut miniſtros, aut inſtrumenta quaevis adhibeat, ſtatim efficiat; ſi de ſimilibus aliis interrogavero, quid tandem afferes, Aëti, aut Eunomi, tanto ſupercilio dignum? Nimirum aliud eſt cognoſcere, aliud perfecte, pleneque cognoſcere.

Caeterum et illud, quod omnia cognoſcamus Attributa Dei, tum omnia, quae ſunt in ea praeſtantiſſima Natura, declaratione indiget. Spectari enim Attributa poſſunt, ſive ea ratione, qua unum omnia in Deo ſunt, ſive ea ratione, qua infinitis aliis rebus, iisdemque maxime diſtinctis aequiparata intelliguntur. Si prout omnia ſunt unum in Deo conſiderantur, qui Deum aliquo modo cognoſcit, ea omnia cognoſcit, quae Deus ipſe neceſſario eſt. Sapientia enim ille eſt,

Justitia, Bonitas, et caetera hujusmodi. Quare qui cognoscit Deum, Sapientiam, Justitiam, Bonitatem infinitam cognoscere dicetur, quamvis esse Deum et Sapientem, et Justum, et Bonum ne cogitet quidem. Ea tunc Attributa *in sensu reali* cognosci, vetustiores Metaphysici ajebant. At ii Attributa eadem cogitationis nostrae vi quodammodo distincta intelligantur, unum sine altero cognosci non raro contingit. Ita Bolingbrockius Sapientiam agnoscit ipsius Dei, non tamen Justitiam, aut Sanctitatem, aut Clementiam, aut reliquas honesti animi dotes. Tunc *in sensu formali* unum cognosci, alterum ignorari, dicebant iidem Philosophi, qui, de rebus ipsis cum accurate disputarent, verborum delectum non modo negligere, sed et eos, qui negligere nollent, facile aspernari consueverant.

Jam vero, si rationem hanc alteram spectemus, prorsus infinita sunt in Deo, quae ne leviter quidem cognoscere videamur. Qui non id continuo concedat, nescio equidem quid concessurus, aut sensurus aliquando sit.

Sane, quae possent in Deo hac ratione distingui, ac distincta cognosci, prorsus infinita dicenda sunt. Infinitis ergo cognitionibus ad ea percipienda opus esset, aut una cognitione, seu pluribus, quae loco infinitarum cognitionum essent. Si vel Aëtius vel Eunomius, tam perfectas effingere mente sua cogitiones sese posse, glorientur, risus, ut dicam leviter, captare videbuntur.

Quod

Quod autem illi sententiae suae fundamentum ponere se posse, confidebant, simplicem rem esse Deum, partibusque carentem; id enimvero non posse ab humanis mentibus omnino comprehendi, mediocri cuilibet ingenio satis ostendit. Intellige, si potes, aut modum affer, quo intelligere quispiam possit, quid res illa sit omnino simplex, et individua, quae neque genus est, neque species, neque generis ullius, aut speciei notione concluditur; sed tamen et in omni loco est, et omnium rerum virtutes complexa continet, et infinita Bona sine Malis ullis, incommodisve complectitur.

Id qui se perfecte posse intelligere dixerit, ne modum quidem, quo caeteras res intelligat, assecutus videtur. Quidquid enim intelligunt homines, nisi divisum in partes natura sit, ipsi quodammodo dividunt, rursusque componunt, ut non tam ipsae res, quam rerum imperfecta quaedam et manca simulacra illorum plerumque mentibus obversentur. Id praecipue tunc fit, quando de rebus agitur corporea mole vacantibus: Illae enim intelligentiae nostrae vim ita declinant, ut nullo modo, nisi per imagines quasdam potius adumbratas, quam omnino perfectas, a nobis perspici possint. Itaque Alcinous illa vere (1) „ *Homines tamquam affectionibus oppleti sensuum, ita ut, cum intelligibile quidpiam mente percipere student, semper sensibile aliquid in*

 phan-

(1) *Cap.* X.

phantasia sua admistum habeant, magnitudinemque una saepius, ac figuram, et colorem cogitent; neutiquam sincere intelligibilia percipiunt „ Ex his efficitur, ne animi quidem nostri naturam a nobis perfecte cognosci; quod et innumeris aliis rationibus explicaretur, siquidem opus esset. Quis ergo non videt, multo minus ipsius Dei Naturam a nobis clara cognitione percipi, quae scilicet et simplicior est, quam ipse hominis animus, et a sensibus nostris, ipsisque corporibus longe remotior?

Illa quidem Natura est omnino singularis, quam nulla res, ut perfecta, et nobilis, ita refert, ut non eadem multo dissimilior Deo, quam eidem similior haberi possit, ac dici. Quam ergo poterimus de Natura ea notionem nobis effingere, qui creatas imagines, cum ipsum Deum cognoscimus, necessario respicimus? Eam nempe, quae admodum imperfecta et manca ratione divinum illud exemplar mentibus nostris exhibeat. Ac multo quidem Soli similiores illae erunt imagines, quae a pictoribus exprimuntur, quam divinae ipsius Naturae notiones per annorum plurimorum curriculum a nobilissimis mentibus elaboratae.

Haec omnia magis intelliget, qui argumenta noverit, quibus Dei notitiam aut nobis comparamus, aut comparatam certe perficimus. Illa enim argumenta tandem a rebus illis quodammodo proficiscuntur, sive ducuntur, quas pro sua vo-

voluntate condidit ipſe Deus. At ex rebus iis, quomodo Deus perfecta nobis cognitione innoteſcet, cum eaedem res a Naturae divinae perfectione infinito intervallo diſtent?

Sed in re nimis clara longius immorari, nihil neceſſe eſt. Quis enim his temporibus aut Aëtium ſequitur, aut Eunomium, ut Anomaeis adnumerari velit? Qui profecto, ſi viverent, ut nunc eſt, helleboro potius, quam argumentis, egere viderentur. Corporum eſſentia quae ſit, inter Philoſophos acerrime diſputatur. Plurimae naturae leges adhuc ignotae ſunt. Quas vero tenemus, earum rationes aut vix, aut ne vix quidem explicamus. Non ergo iſta omnia, quae finita, quae creata, quae noſtris mentibus, ut ita dicam, finitima ſunt, mentes ipſae comprehendunt. Haec ergo qui non poſſumus, Dei Naturam tam apta cognitione intueri poſſumus, ut neque clarior illa, neque perfectior poſſit exiſtere? Inteſtabilis propter amentiam, ut ſaepe ſignificavi, quiſquis ita ſentiat, eſſe videatur.

CAPUT

CAPUT XX.

Creatas quaslibet mentes quovis lumine illuſtratas Dei Naturam perfecte comprehendere non poſſe probatur.

HIc illud accuratius oſtendere operae pretium eſt: creatas quaslibet Intelligentias, quovis lumine adjutas, nedum homines, quibus nihil vilius, nihil infirmius, ad perfectam eam cognitionem, de qua loquimur, et quaerimus, nullo modo poſſe conſurgere. Argumentis id a ſacra petitis auctoritate, clariſſimiſque ſententiis ipſius Divinae Scripturae Scholaſtici facile docent (1). At ratione nobis in his libris contra impios praecipue conſcriptis tantummodo utendum eſt. Ratio igitur ipſa quid docere nos poſſit, audiamus.

Si quaedam Intelligentia creata Deum omnino comprehenderet, ejus infinita ſapientia eſſet. Quis non videt id facillima conſecutione, ac veluti ſponte manare? Cum enim in Deo ſint infinita

(1) Sunt etiam, qui naturales rationes afferunt. At vereor, ut plerique probent, quod optant, potius quam ſumant. Leonardus Leſſius e. g., qui de divinis Attributis accuratiſſime diſputavit, primo quidem ſumit, *Intellectum*, ut vocat, *creatum per lumen ordinis naturalis* numquam Deum poſſe comprehendere „ *quia per lumen*, inquit, *ordinis naturalis*, *quantumvis magnum*, *numquam ad illam celſitudinem poterit pertingere* „: deinde idem de lumine gloriae docet, quod requireretur „ *lumen gloriae infinitum*, *quod neque eſſe poteſt*, *neque a ſubjecto creato ſuſcipi* „ Reliqua omitto. Jam, quae ille ſumit, veriſſima ſunt. At ſi quis Deum, quamvis Infinitum, tamen Incomprehenſibilem eſſe negaret, etiam illa negaret, quae ad id oſtendendum Leſſius attulit. Negaret, inquam, et lumen ipſum naturae multo nobilius, atque ſplendidius, quam in homine ſit, non ad id ſufficere, aut etiam infinitum eſſe non poſſe. Ac deinde multo moleſtiorem de lumine gloriae, quod ipſe, pro ſua infinita Potentia, Deus creatis mentibus infundat, Leſſio litem intenderet.

finita Bona, cum rerum omnium ipse Deus sit exemplar, et ratio, qui omnia, quae sint in ipso, clarissime videt, infinita, atque adeo prorsus omnia videt, quae infinita Sapientia tenere possit. Quare, quid illius mentis incredibili sapientiae desit, quominus infinita sit, atque infinita vocetur, omnino non video.

Jam, non posse infinitam Sapientiam in creata mente recipi, probandum est. Id autem ita se habere, docile quodlibet ingenium facile sentit; quod est, monente ipsa natura, maximum argumentum veritatis. At, quod facile sentit, non aeque facile probat; quare accuratius id a nobis agendum est.

Ac primo quidem illud sumimus: creatam quamvis Naturam non posse eamdem infinitam vel haberi, vel dici. Nam quae rationes ostendunt, infinitam esse Dei Perfectionem eaedem ex contrario, non esse infinitam Perfectionem creatae cujusque rei, ostendant, necesse est. Jam vero, si creatae mentis esset infinita Sapientia, esset etiam infinita Natura; quod cum esse non possit, ea Sapientia nullo modo infinita debet existimari.

Illud autem ostenditur. Etenim naturae cujusque nobilitas, atque perfectio ex proprietatibus, quibus maxime viget, aestimari solet, ac debet. Nulla autem proprietas major est infinita Sapientia, vel melior. Nulla igitur ea natura, cui sit infinita Sapientia, major aut melior excogitari potest.

Facit

Facit huc illud, quod Scholastici post Divum Thomam gravissime docuerunt „. *Modus operandi*, ajebant illi, *sequitur modum essendi*„ Et id quidem vel experientia, vel ratione facile comprobatur; tum quod omnia, quae sunt, quo melius operantur, aut certe quo melius operari possunt, eo meliore natura sunt; ut Angelus melior quam Homo; Homo autem, quam bruta quaevis animantia; haec autem et plantis et lapidibus natura praestant: tum quod natura sit, ut, quod sibi proprium est, operetur, atque agat. Nisi enim ideo sit, inutilis in rerum universitate est; atque hinc nulla ejus ratio sufficiens invenitur, ex quo sequitur, ut nullo modo possit existere. Atqui, si natura est, ut agat, quo melius est quidquid agere possit, eo melior et ipsa sit, omnino necesse est.

Quid autem melius agere potest natura quaevis, quam si infinitae sapientiae munere, ac delectatione fruatur? Nam, in quo infinita sapientia est, et infinita felicitas est, ut omnes intelligunt, qui animi gaudia corporis voluptatibus anteponunt. Quamobrem ex hoc etiam capite fatendum est, cujus infinita sapientia sit, ejusdem et infinitam esse naturam; et cum creata natura esse infinita nequeat, hinc ne sapientiam quidem hujus infinitam esse colligitur. Nulla igitur, ut initio dicebamus, creata mens Dei Optimi Maximi Naturam, in qua infinita Bona sunt, perfecta scientia comprehendet.

Ac-

Facit huc etiam ratio lectissimis verbis ab Hugone Grotio proposita (1) „ *Est enim*, inquit, *id inferioris cujusque proprium, ut quae se superiora, atque excellentiora sunt, capere non possit. Ne bestiae quidem, quid homo sit, capiunt; multoque minus sciunt, qua ratione homines respublicas instituant, ac regant, astrorum cursus metiantur, mare navigent. Haec enim omnia ipsarum captum superant. Atque ex hoc ipso Homo, quippe supra bestias nobilitate naturae constitutus, idque non a sese, inferre debet, id, a quo superior bestiis est constitutus, non minus sese esse superius, quam ipse sit bestiis; ideoque esse aliquam naturam, quae, utpote excellentior, sui captus modum excedat* „ Haec autem ratio, ut facile tute vides, non solum in homines, at in creatas etiam quaslibet intelligentias optime quadrat.

Hae rationes autem omnes efficiunt, non modo naturae lumine, sed et illo, quod gloriae Theologi vocant, non posse Deum ipsum creata scientia comprehendi. Nam et mens quaelibet, et lumen ipsum gloriae, ut sumantur simul, aliquid profecto sunt, quod a summa divinae Naturae perfectione infinito distat intervallo. Ex iis igitur etiam simul sumptis infinita sapientia non potest existere. Itaque huc omnia faciunt, quae modo dicebamus.

 CAPUT

(1) *Lib. I. de Ver. Rel. Christ.*

CAPUT XXI.

Quomodo sint intelligendae quaedam de hoc Attributo Dei loquendi rationes, quibus impii abutuntur, breviter contra Baylium ostenditur, ac praeterea Bulangeri, nec non Mirabodii temeritas coërcetur.

EX iis, quae dicta sunt hactenus, multa colligi licet, quae magno nobis usui contra recentiorum Incredulorum furorem atque protervíam futura sint. Ac primo quidem illud perfacile intelligimus; quod aliqua jam ex parte supra explicatum est; quid sibi Christiani Scriptores illi velint, qui nihil fere nos posse docent de nobilissima illa Natura sine magno errandi periculo pronunciare. Quibus ea finitima sunt, tertio quoque verbo a quibusdam sanctis Patribus, ac Theologis adhibita: Ignorantiam in his rebus citius profitendam esse quam scientiam; verius, quid non sit Deus, quam quid sit, explicari; omnia de Deo affirmari quodammodo, et negari posse; atque alia similia.

Fusius de iis Petavius, Lessius (1), aliique Theologi disputant. Quos profecto si Baylius consuluisset, numquam aut vera esse, aut vera saltem a lectoribus habitum iri, ea perabsurda, et perridicula, quae scribit in Articulo de Simonide,

(1) Petav. *Theol. Dogm. L. I. c. 5. et al.* Lessius *de Divin. Perfect. L. I. c. 3.*

de, animum induxisset. Similia enim iis, quae diximus, perinde accipi voluit, ac si poetae Simonidi faverent, prorsus omnem, ut ille putat, in quaestione de Natura divina, veritatem ex animo desperanti.

Nobis autem hoc loco illud tenere sufficiat: haec omnia non id significare, ut nihil de Deo, quod proprie dicatur, ac vere, homines afferre possint. Nam Christianis universis fatentibus, imo vel maxime volentibus, et vere Deus est, et Sapiens est, et Omnipotens, et Misericors, et Justus est, et omni vera Bonitate, ac Perfectione beatissimus. Id nisi fateamur, quid est, quod tantopere Atheos reprehendamus, aut impios homines, atque nefarios, quod ista nolint agnoscere, habendos esse arbitremur?

Sed neque ea ratione Deus est, neque ea ratione Sapiens est, aut Misericors, aut Omnipotens, qua cogitant eum esse homines, aut cogitare possunt. Sunt ista quidem propria Deo, at non ea ratione sunt propria, quam creatae mentes assequantur. Nam si notionem aut Sapientiae, aut Omnipotentiae animo efformes, nescio quid omnino finitum, ut diximus, necessario cogitabis. Non igitur id, quod cogitas, in Deo est, nisi quatenus rem esse cogitas, et rationem, qua sit, sese obtrudentem, ut ita dicam, et obrepentem animo arces ac removes.

Hinc supra notiones omnes humanae mentis esse Deus dicitur ab eo Scriptore, qui Dionysius

nysius Areopagites habebatur in scholis. Hinc et idem non esse, at supra id esse, quod esse dicimus, et supra Sapientiam, et supra Bonitatem, et supra Virtutem, quin et supra Deitatem ipsam esse, non dubitat affirmare (1). Hinc etiam illa Boëtii „ *Deum non esse vere substantiam, sed ultra substantiam* „ quae duriuscula certe videri possunt (2). Hinc illa Joannis Damasceni, optimi scilicet Scholasticae Theologiae parentis, acutissimique Scriptoris „ *Convenientius esse ita de Deo praedicare aliquid, ut ei omnia detrahantur: quippe nihil est eorum, quae sunt; non ut nihil sit; sed ut sit supra omnia, quae sunt; imo vero supra ipsum esse* „ (3).

Nempe nihil nostris obversatur animis, cum de Deo cogitamus, aut loquimur, quod ipsam Dei Naturam, aut ullum Dei Attributum, quatenus distinctum a caeteris intelligi potest, satis bene exprimat, aut exhibeat. Itaque de Deo praeclare cogitare videmur, si nihil ex iis, quae nos intelligimus, Deum esse fatemur, sed aliquid infinite nobilius, atque praestantius.

Si paucis omnia complecti volumus, nihil illustrius in hanc rem, aut luculentius afferri videtur, quam quod Joannes Cyparissiotus apud Pe-

ta-

(1) *In libris de Divinis Nominibus, ac de Coelesti Hierarchia saepissime.*

(2) Boëtium, et Auctorem Coelestis Hierarchiae putat Hookius (P. I. *Relig. Nat. p.* 92.) fovere sententiae recentiorum, quos cum ipso mox confutabimus. At revera nihil habent ii scriptores, ut vides, quod nequeat ad saniorem reduci sensum, ut nos facimus.

(3) *Lib. I. de Fide c.* 4. „ Οἰκειότερον δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς πάντων ἀφαιρέσεως ποιεῖσθαι τὸν λόγον. οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων ἐστὶν, οὐχ ὡς μὴ ὤν, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ ὑπὲρ αὐτὸ δὲ τὸ εἶναι ὤν „.

tavium graviſſime ſtatuit „ *Quod affirmatio*, inquit, *affirmavit* (de Deo) *hoc ipſum negatio non negavit. Quin imo ſicut affirmatio non ponit, quid ſit Deus; ſic neque negatio tollit, quid ſit Deus. Quod enim non ponit, quomodo tollat? Denique aeque non aſſequitur ſubſtantiam Dei tum affirmatio, tum negatio. Hoc ſolum differunt, quod propius accedit ad veritatem, qui dicit non eſt hoc, quod nos exiſtimamus* „.

Neque enim haec omnia ita intelligenda ſunt, ut quibusdam recentioribus placuit, qui cum omnia ſumma Deo tribuere vellent, vereor, ne ex animis hominum ipſius Dei evellere notitiam, et omnem cultus, omnem officii delectum de medio removere voluiſſe videantur. Eorum ſententiam ita deſcribit Hookius „ *Ajunt ejus Attributa eſſe toto genere disjuncta ab illis perfectionibus, quarum formam habemus in animis, et nos non debere illas attribuere Deo, ſenſu univoco, ſed ſenſu tantum analogico; id eſt, debere nos cogitare, in Deo eſſe aliquid ſupra noſtrum intellectum, quod reſpondeat aliqua ratione iſtis noſtris perfectionibus, quamvis cum illis non habeat veram ſimilitudinem etiam genericam* „ (1).

Multa deinde vir acutus contra eam ſententiam tum ab auctoritate divinae Scripturae, tum a theologica ratione diſputat: quibus omiſſis vel unico

(1) *Relig. Natur.* P. I. ec. p. 92. qui citat pro ea lib. qui inſcribitur anglice: *The procedure, extent and limits of human underſtanding*.

unico eamdem a nobis argumento labefactari, atque adeo prorsus everti posse confidimus. Nam et Sapientia, et Sanctitas, et caetera hujusmodi per se omnia Bona sunt, neque ratio ulla esse vel singi potest, quamobrem in omni natura necessario quibusdam admixta Malis dicenda sint. Quid enim Sapientiae, quid Virtuti, quid caeteris Attributis cum Boni alicujus privatione commune est? Ea potius quidquid Bonum est perficiunt, et mala plurima ex animis auferunt, aut prohibent, ut ita dicam, atque esse non sinunt. Quare non est, cur aliquando sine Malis ullis non possint existere. Vere igitur ea omnia secundum propriam naturam sunt in Deo; in quo Bona scilicet omnia sunt nullis turbata Malis; ac multo verius profecto sunt, quam in creatis quibusque rebus. In iis enim nihil esset hujusmodi, nisi ab immenso illo Bonorum omnium fonte, seu potius pelago derivatum. Ex quo intelligitur, cum etiam in creatis mentibus Sapientia sit (idem de caeteris Attributis) non toto genere humanam a divina differre, sed hanc infinitam, hanc omnibus suis partibus, ut ita dicam, expletam; illam vero et debilem, et exiguam, et mancam, et multis vitiis laborantem esse dicendam.

Recentiorum igitur, de quibus diximus, explosa sententia, nihil aliud restat, quam ut caetera, quae pro explicandis Christianis Auctoribus, a Baylio perperam intellectis, attulimus,

iis,

iis, quae de Incomprehensibili Dei Natura disputavimus, quam praeclare sint consequentia, demonstremus. Profecto quae rationes efficiunt, Deum humana scientia non posse comprehendi, ea omnia etiam haud obscurius efficiunt. Non enim, si ea natura simplex, et eadem infinita est, et infinitis praedita Bonis, et ab omni materiae concretione libera, modum aut rationem, qua ista sint, leviter ea mens attingit, quae corporea tantum, et exiguis circumscripta finibus intuetur. Nam et modus ille, et illa ratio est infinite perfecta; seu potius infinita ipsa Perfectio est. Infinita vero perfectio non potest mentis humanae acie unquam satis aestimari.

Praeterea, quemadmodum reliqua, sic et ipsas rerum omnium rationes, aut modos, ex creatis tantummodo rebus, ut declaravimus, rerumque rationibus intelligimus. At ratio quaevis creatae rei, cum necessario finita sit, a rationibus aliis aliarum rerum necessario differt. Neque enim ratio, qua Justitia est in Homine, eadem ac ratio est, qua Homini eidem aut Sapientia, aut Potentia est. Cujusvis igitur creatae rei quaevis ratio a ratione cujusvis Attributi divini tota diversa est. Una enim in Deo ratio, ratio omnium est, et, quae Sapientiae, eadem Justitiae est, eadem Omnipotentiae, eadem Immensitatis. Qua ratione Deus est, eadem vult, eadem intelligit, eadem potest. Multa nos in ea Natura distinguimus, et attributa innumerabilia, et modos attributorum,

et

et rationes animo volvimus. Quid proprium Sapientiae ſit, quid Sanctitatis, aut Clementiae definimus. Et Juſtitiae, et Miſericordiae, et Sanctitati ſua quaedam conſtituere videmur quaſi penſa, vel munera. At nihil tale in ea natura eſt, nihil, inquam, ex partibus variis, aut diſtinctis exiſtit, nihil quod avelli poſſit a reliquis, nihil quod unum ita ſit, ut revera non aliud ſit ad nobiliſſimae illius Naturae Perfectionem ullo modo faciens. Unicus ille Actus eſt, ut Theologi loquuntur, qui ſublimiſſima illa ratione, de qua ſermonem inſtituimus, poteſt omnia, quae poteſt, vult omnia, quae vult, cognoſcit omnia, quae cognoſcit; ut nihil natura ſimplicius, nihil virtute potentius, nihil bonitate perfectius, cum tamen et natura, et virtus, et bonitas ipſe ſua ſit, debeat, aut poſſit, niſi per ſummam injuriam, exiſtimare. Quis jam nobiliſſimam eam rationem ſatis explicari, quis vel rudem ejus notionem effingere, nedum complecti totam animo, ſe poſſe confidat?

Haec omnia Chriſtiani Doctores bene multi cum docere vellent, et ea, quae attulimus, et alia plurima rhetorice dixerunt, quae tam male Baylius interpretatur.

Illi autem Athei, praecipue Bulangerus, et Mirabodius (1), qui, non eſſe Deum, ex iis, quae

(1) *Boulanger ſaepe v. g. Chriſtian. Devoilé Ch.* VII. *p. 87. Mirab. Syſt. de la Nat. To.* I. *p. 57. et alibi:* ſed eo quidem loco contra ſe videtur teſtimonium dicere, vel certe non levem invidiam ſuae creare ſententiae, ubi clamat, ut mihi quidem furere videatur „ *Il eſt evident que toute Re-*

quae diximus, consequi dixerunt, vix confutatione digni videri possunt. Ea stultitia eo principio nititur, quod alio loco labefactavimus; nihil esse credendum, de quo clara satis, et evidens notio nostris mentibus esse nequeat. Dei porro notionem ita claram, nobis fatentibus, numquam efformaturi sumus. Hinc nihil de Deo esse credendum, ac ne ipsum quidem existere Deum, stultissimi homines jactant.

Satis ad haec, nisi fallor, eo, quem innuimus, loco responsum est. Divinam enim Perfectionem non ideo esse negandam, quod non satis percipiatur a nobis, luculenter ostendimus. Quamobrem duo hic meminisse sufficiat, de quibus ne leviter quidem liceat homini non prorsus insano dubitare. Alterum est, clara notione nobis evidens fieri, tum quod existat Deus, tum quod et Bonus, et Sapiens idem sit, et Omnipotens, et Justus, et, ut paucis omnia complectar, infinita Perfectione naturae. Alterum est, clara item notione demonstrari, non posse homines eam rationem assequi, perfectissimam videlicet, ac nobilissimam, qua Deus habeat omnia, quaecumque habet. Hinc si, vel Atheis ipsis concedentibus, de rebus clara notione perceptis dubitare nefas habendum est; quin Deus et infinite Perfectus sit, et idem Incomprehensibilis omnino sit, ea ratione, qua diximus, nullo unquam modo, si sapimus, dubitaturi sumus.

Religion est fondée sur le principe absurde, que l'homme est obligé de croire fermement ce qu'il est dans l'impossibilité la plus totale de comprendre ».

CAPUT XXII.

De consectariis quibusdam ejus doctrinae, quam exposuimus, a summa Dei Perfectione manantis, contra temeritatem Incredulorum, qui Mysteriis omnibus revelatae Religionis fidem denegant.

Quae disputavimus hactenus, cum per se clara sunt, atque perspicua, tum Incredulorum nostri temporis impietatem ita convincunt, ut nihil ei reliquum faciant, quo se ipsa tueatur. Nam si comprehendi non potest humana scientia Deus, jam probabilis ulla ratio esse non potest, quamobrem Christianae Religionis mysteria a nobis rejicienda sint. Quo perfecto, atque concluso, quis porro non intelligit, nihil esse, quominus eidem Religioni quispiam dare nomen, ejusque castra sequi non injuria recuset, atque detrectet? Quamobrem operae pretium erit, quam apte concludatur, quod diximus, accuratius hoc loco demonstrare. Ex quo et illud quasi sponte consequetur: non e Christiana re fuisse laborem ab eo Scriptore, qui Thomas Bonartes Nordtanus dici voluit (1), in libro *de Concordia Scientiae cum Fide* susceptum. Is enim in augustis Religionis Christianae mysteriis nihil esse, quod non satis intelligamus, nihil quod non satis probare possimus, nihil cujus rationem ignoremus, ope-

(1) Verum ejus nomen fuit Thomas Barton.

operose ostendere aggressus est. A quo ita dissentio, ut non modo Mysteriorum, de quibus agimus, a nobis rationem investigari non posse doceam, sed necessario hujusmodi Mysteria in praestantissima Dei Natura locum habere sentiam. Similia contra Scriptorem antiquiorem, Raymundum scilicet Lullum, qui fere eadem probare conatus est.

Quaecumque Christianae Religionis Mysteria vocari solent, in duplici sunt differentia. Alia enim ad Naturam ipsius Dei, alia ad Voluntatem facile revocantur. Illuc enim ea pertinent, quae de ipso Deo credenda Christi Religio proponit, ut Sanctissima *Trinitas*, ut *Incarnatio*, ut multa, quae posse Deum divinae Scripturae auctoritate novimus, ut caetera hujusmodi. Nihil enim de iis humana ratio sibi relicta suspicatur, quae videlicet si a sapiente quovis homine suo dumtaxat nomine proponerentur, sine ulla dubitatione rejiceret. Alia vero Mysteria pertinent ad ipsius Dei Voluntatem; quo loco illa omnia veniunt, quae *Incomprehensibilia Dei Judicia* Christiani vocant. Haec omnia tandem eo spernunt Increduli, et perabsurda putant, quod illorum nullo modo rationes assequantur.

Potestne aliquid stultius, aut insipientius excogitari? Si enim Deus est id, quod humana scientia comprehendi non potest, non modo mirum esse non debet, plurima in Deo hujusmodi esse Mysteria, at mirum videri deberet, aut potius

tius absurdum, si nulla essent. Primum id de Natura ipsa videamus.

Quae comprehendi Natura non potest, aut multa complectitur, quae non satis a nobis intelligantur, aut multa certe, quae tantum confusa quadam ratione nobis appareant. Alterum verum esse credimus; alterum hoc loco adversariis largimur. Utrumque autem conficit, quod volumus. Utrumque enim ostendit, esse in ea Natura, quorum nullo modo rationes a nobis teneri liceat. Quid enim, si rationes omnium teneremus, in ea Natura difficile nobis intellectu esset, quid non satis clare cognitum, atque perceptum? Jam si multa sunt in ea Natura, quorum nullo modo rationes assequamur, multa sunt, atque esse debent, Mysteria, de quibus loquimur. Quid enim, amabo, in re nostra Mysterium est, nisi quod ita est, ut cur ita sit, aut quomodo sit, aut quid omnino sit ab humana quavis mente non possit intelligi? Si rationes alicujus rei non assequimur, haec omnia profecto non assequimur. Licet enim hic ex contrario arguere; quoniam si rationes rei omnes assequeremur, ea omnia, quae diximus, de ipsa re nobis explorata essent, ac manifesta.

Sed remota etiam differendi subtilitate innumerabilia, quod volumus, exempla declarant. Cum enim rerum, quas barbaro vocabulo *Substantias* appellavere Scholastici, naturam penitus animo percipere nemo possit, hinc et in eis tot

my-

myfteria leviter etiam confiderantibus occurrunt, ut multo plura fint, quae de iis ignoremus, quam quae quoquo modo cognofcere videamur (1). Animus ipfe nofter, quo vivimus, quo fentimus, quo cogitamus, rationefque concludimus, aut qui potius idem eft, ac nos ipfi, qui haec omnia conficimus, nonne pauca hujufmodi myfteria natura fua videtur obvolvere? Explica, quaefo, quid ejus memoria fit tot rerum, atque tantarum, quid intelligentia, quid ipfa voluntas, quid caeterae facultates, quibus maxime viget? An vero ille per totum corpus, vel faltem per aliquam corporis partem extenditur? Qui poteft id fieri, fiquidem partibus omnino caret? An potius non extenditur? Quis eft qui animum, cum omnia regat membra corporis, et in ipfis corporis fenfibus ipfe omnia fentiat, atque percipiat, puncti inftar in corpore obtinere putet? aut fi putet, id quale fit, aut quomodo fit, aut effe poffit, fatis intelligat? An Leibnitio affentiris *praeftabilitam* nefcio quam *Harmoniam* inducenti? An iis, qui *phyficum* tuentur *influxum*? An Cartefium audis? an Mallebranchium? An

(1) Urget hoc argumentum contra Atheos Samuel Clarkius (*de l' Exift. de Dieu To.* I. *Ch.* 5. Prop. 4.) „ *La conduite de l Athée, qui nie l existence de Dieu, par la raison que fon efprit foible, et fini ne fauroit fe former une idée jufte de l' effence de cette premiere, et fuprême caufe, eft la chofe du monde la plus foible, et la plus deraifonnable. La fubftance, ou l' effence de toutes les autres chofes nous eft entierement inconnue; je n' en excepte pas même les chofes que nous voyons, que nous touchons, et que nous croyons de mieux connoitre* „ Haec deinde fufiore oratione probat; quae non modo contra Atheos, fed et contra reliquos adverfarios noftros optime faciunt.

An Peripateticus es, an Platonicus? Quis ex iis omnibus non ultro fatetur, plurima nos ad Animi pertinentia naturam ignorare, in plurimis haerere, plurima esse de illo, nisi Pyrrhonis more desipiamus, omnino tenenda, quamvis qualia sint, quomodo sint, aut etiam esse possint, nos omnino lateat?

Quid? Ipsa Corporis essentia num tibi perspecta est? Num ergo id est, quod *Soliditas*, num quod *Sensibilitas*, num quod *Extensio triplex* appellatur in scholis? Quid est a Philosophis omnium temporum, omnium disciplinarum hac in quaestione disputatum, quod probabili aliqua ratione tentari et convelli nequeat? Sed fac satis id constare. Quam multa sunt, quae nemo, philosophis auctoribus, satis bene percipiat, quam multa, quorum nulla ratio reddi possit! Neque enim, qua ratione Corpus aut motum recipiat, aut gignat, aut ullam spatii partem suo motu percurrat, neque alia hujusmodi, quae sunt innumerabilia, quispiam assecutus est. Jacent enim ea tam crassis occultata, et circumfusa tenebris, ut nisi experientia, hoc est optima rerum magistra, nos edoceret, ne posse quidem in rerum esse natura viderentur.

Quam late pateat hic locus, nemo est vel leviter eruditus, quin facile videat, planeque sentiat. Nam et in geometricis disciplinis plurima sunt, quae plerisque hominibus incredibilia videan-

dean-

deantur (1); et idem in Aſtronomicis, idem in reliquis Mathematicis, idem in alia quavis arte contingit, quae via et ratione in indaganda veritate verſetur. Quod ſi Deus ille Mathematicorum Nevvtonus diligentius perpendere voluiſſet, non fuiſſet fortaſſe ab admittendis Chriſtianae Religionis Myſteriis, ſi qua Volterio fides hac in re haberi poteſt (2), tantopere alienus.

Si enim iis rebus, quae ſummorum hominum ſcientia continentur, tanta obſcuritas ineſſe poteſt, ut, qui ab illorum ſubtilitate diſtant, multa cum ſua ratione manifeſte pugnantia per eosdem doceri putent, nonne rectae rationi conſentaneum eſt, multo magis in ea natura, quam nullae creatae mentes, nedum homines, comprehendant, plurima eſſe debere prorſus occulta, plurima, quae noſtrae intelligentiae aciem omnino fugiant, plurima, quae ſi tantum

(1) Exemplum hujus rei ſumi poteſt ab iis, quae Riccatus, gravis auctor in primis, monet (*Op. To.* I. *L.* 2. P. 2. *C.* 9.) „ *Dacchè i moderni Geometri hanno cominciato a maneggiar con poſſeſſo le quantità relativamente infinite, ed. infiniteſime, ſono rimaſti convinti, che per rapporto ad eſſe non ſi verificano alcuni aſſiomi, che nelle magnitudini finite ſono d'incommutabil certezza, e non ammettono eccettuazione ... E' aſſioma triviale, che il tutto è maggiore della ſua parte: ma queſto ſovente non ha luogo in quella ſpecie di grandezze, che per eſſere o maſſime o minime relativamente diventano incomparabili ...... Il ſeguente aſſioma, ſi ab aequalibus aequalia demas, quae remanent ſunt aequalia, non regge altresì quando ſi torna indietro, e ſi procede dall'infinito al finito* „ Alia ex Phyſicis ac Metaphyſicis exempla, quae ad rem noſtram optime faciunt, vide apud Jaquelotium *Ex. de la Theologie de Monſ. Bayle Ch.* XI. *a p.* 149. et apud Clarkium *de l'Ex. de Dieu To.* I.

(2) *Vid. Volt. To.* II. *Melang. C.* 9. qui Volterius quidem in Anglia cum amicis ac diſcipulis ipſius Nevvtoni, praeſertim cum Samuele Clarkio diſcipulos inter illos fere acutiſſimo, eodemque Haeretico *Anti-trinitario*, diu multumque verſatus eſt.

tum ad humanae ſapientiae trutinam examinanda eſſent, prorſus incredibilia deberent exiſtimari?

Vidit id Mopertuiſius, magnum hac aetate inter Philoſophos, et illuſtre nomen. Itaque, ut aliqua ſcripſerit, quae hominibus vera pietate in Deum, germanaque doctrina praeſtantibus non admodum ſatisfaciant, rationem ab Incredulis ex noſtrae Religionis Myſteriis petitam elevare, atque adeo palam contemnere minime dubitavit (1).

Eadem vero, quae de Natura diximus, de Voluntatis ipſius divinae Myſteriis omnino dicenda ſunt. Quod plurimorum hominum mentes interdum ſine ulla ratione commoventur, cum fines, propter quos aliquid agat ipſe Deus, nullo modo percipiant. At enim ſi Dei Opt. Max. eſt infinita Sapientia, debet id neceſſario contingere, ut ille plurima velit, plurima etiam agat, quorum rationes ac fines nulla creata mens aſſequatur: ex quo facile conſequi vides, ut multa faciat Deus, quae facturum ipſum eſſe, niſi forte promiſiſſet ipſe, aut praenunciaſſet, aut alia ratione oſtendiſſet, ne ſuſpicarentur quidem homines etiam ſummi, etiam ſapientiae, atque doctrinae laude perfecti.

Nam ſi infinita Dei Sapientia eſt, infinita profecto videt, quae nos videre non poſſumus. Cur autem inter ea, quae videt hoc modo, plurimi non eſſe poſſint, atque adeo debeant, agendi fines? Quamquam ita dico pluri-

mos

(1) *Vid, Oeuvr. To. II. Lettre 23.*

mos hoc loco fines, ut tamen omnes ad unicum, qui Deus ſibi eſt, referri intelligam. Sed certe Dei Sapientia, cum ab ea univerſorum hominum Sapientia infinito diſtet intervallo, rem unam ad aliam ita referre poteſt, ut nos, tum haec tum illa quae ſit, et an ſit, et quomodo ſit, et quid in tota rerum univerſitate praeſtet, qui conveniat cum caeteris, omnino ignoremus. Etenim ſi rerum, quas agat Deus, rationes inveſtigare poſſimus, ſi quidquid ſapienter, quidquid juſte, quidquid convenienter atque apte poſſit agere, nobis ſtatuere liceat, quid jam inter utramque ſapientiam intereſſe dicendum eſt? Quamobrem qui ſapit ultro fatebitur, plurima in rerum omnium providentia, quam Deus ipſe pro ſua bonitate gerat, futura eſſe *Myſteria*: quae profecto ſi locum habitura neceſſario erant, numquam ille movebitur, quod locum habuiſſe viderit.

Et ejus quidem rei conjectura non levis ab humanis etiam rebus capi facile poteſt. Quis enim neſciat, vulgus hominum nihil minus, quam fines, propter quos agant ſapientes, cogitatione conſequi? Multa ſunt, quae vulgo inepta prorſus ac vana, multa quae ludicra, multa etiam quae ſapientiae ipſius fini omnino contraria, ut ſapientibus ab hominibus acta, videri poſſint. Quaenam autem vulgo ſunt hac in re partes relictae? Nimirum, ut quae non intelligit, quorum non aſſequitur ullo modo rationes, vereatur, et animum coërceat, et linguam, niſi ma-

nifeſto erroris diſcrimini committere ſeſe velit. Has ab hominum vulgo leges non ſemper ſervari non inficior. Temerariis enim, ac levibus hominibus omnia referta ſunt. Non tamen eas leges eſſe contemnendas, liberalis lector arbitrabitur. Quis multo minus inter vulgus hominum, et ſapientes homines, quam inter homines univerſos, ipſumque Deum, intervallum relictum eſſe non videat, ut multo minus homines univerſi rationes, propter quas agat Deus, quam vulgus fines, quos hominum magnorum ſapientia reſpiciat, omnino tenere poſſit? Pudeat ergo Incredulos noſtri temporis arrogantiae, qua quidquid agere Deus in ſacris paginis dicitur, humana ratione, ſeu furore potius, atque protervia ſua aeſtimare malunt, quam ab iisdem ſacris paginis, quid Sapientia Dei poſſit, quid homines deceat, ullo modo diſcere.

Adhibenda nobis quidem eſt illa Ratio, qua ſapientiſſimus ipſe Deus hominum mentes inſtruxit. Etenim inter doctrinam, quam tradidimus, ac ſtultitiam Pyrrhonis multum intereſſe, quis contra Baylium non facile concedat? Cum haec inter ſe vafer Sophiſta comparavit, non aliud egit, niſi ut libidinem ſuam oſtenderet omnia tenebris offundendi; quo melius rem ſuam agere poſſet, ac tutius (1). At vero, quae ſint ipſius Rationis partes, quid illa conſequi per ſe quid

(1) Confutat eam Baylii calumniam, praeter caeteros, Gauchat *To. V. Lettr.* 52. ubi alia plurima contra Baylium Chriſtianae Myſteria Religionis, dum rationem deprimere videri vult, elevantem.

quid ipſius tantummodo Dei magiſterio diſcere queat, intelligendum eſt. Hoc enim illud optime facit *Noſce Te ipſum*, quod ab uno ex ſapientiſſimis Graeciae Philoſophis non tam de corpore fuiſſe, quam de animo ipſius hominis pronunciatum graviſſime monuit Romanae Facundiae Pater.

CAPUT XXIII.

Rationes, quibus recentiores Increduli, praecipue Ruſſojus, ſpernunt Myſteria, quae diximus, confutantur; eademque Myſteria non contra, ſed ſupra humanam eſſe Rationem oſtenditur.

QUamquam Increduli noſtrorum temporum, ad quos convincendos diſputationem omnem ſaepe conferimus, ſi quid loquatur Deus, audiendum eſſe concedunt, ea tamen arrogantia, vel potius inſania plurimi laborant, ut nihil ipſum Deum loqui poſſe, quod non ſatis percipiatur a nobis, atque adeo, cujus veritas a nobis demonſtrari non poſſit, arbitrentur. Hic eſt ipſius Joannis Jacobi Ruſſoji capitalis error, in cujus libris ſpecimen quoddam ingenii, et elegantiae, atque adeo humanitatis, modeſtiae, pudoris ineſſe, haud ita paucis hominibus videri ſolet. Num mentior? Si quis dubitat in celeberrimam ipſius epiſtolam ad Pariſienſem Archiepiſchopum datam, aut libellum, cujus defenſionem

in ea epistola suscepit, qui *Professio Fidei Vicarii Sabaudi* inscribitur, conjiciat oculos.

His autem ea consentanea sunt, quae scribit in aliis libris, ut cum ait „ *doctrinam omnem, quae a Deo sit, eam esse debere, quae notiones obscuriores rationis usu comparatas, claras efficiat, atque perspicuas* „ (1) idemque paulo post affirmat „ *praecipere nobis, ut rationem, atque intelligentiam ipsi nostram subjiciamus, perinde esse ut Auctorem ipsius rationis gravissima injuria laedere* „ (2).

Quis non jure miretur, haec ab homine liberalibus exculto disciplinis pertinacissime defendi, quae quam ridicula sint, quam absurda, homines etiam rudi minerva nullo negotio assequantur? Nisi forte dicas, haec ipsa Scriptorem prodere, qui scilicet hominibus nobilissimam quamque scientiam esse prorsus inutilem, etiam edito libro (3) pugnare non dubitaverit. Etenim haec ipsa videntur hominis esse, qui numquam subliminiores artes, ac facultates fuisset tantopere contempturus, si potius ad haec liberalissima studia, quam ad alia quaedam non ita necessaria animum adjungere voluisset.

Neque tamen ea in re levissimus homo sibi perpetuo constat. Quam enim rationem tantopere laudat, in uno ex iisdem libris ita depri-

(1) *Emile To. III. p. 137.*
(2) *Emile To. III. p. 139.*
(3) *Discours sur l' Inutil. de les Sciences.*

primit, ut in castra Pyrrhonis transiturus esse videatur. Nimium enim, ac saepius ab eadem nos falli dolet, ut propterea, cum illa quidpiam loquitur, assensum cohibere, vel etiam denegare jure possimus. (1) Idem in toto naturalis Religionis negotio intimum, quem vocat, sensum ipsi rationi anteponendum esse docet (2). Idem Attributorum, quae Deo inesse putat, Sapientiae, Potentiae, Bonitatis nullam a nobis ideam, ut ait, absolutam effomari, quin et de iis nihil dici, quod quale sit affirmari possit, valde conqueritur; quin et Dei Naturam, quo magis consideretur a nobis, eo minus percipi, ornatissimis verbis idem fateri non dubitat (3). An haec omnia non idem sonant, ut multa credenda a nobis esse, quae non satis clare percipiantur, quorum perspicuae nullae notiones in mentibus nostris existant, quarum rationes ac modos non assequamur? Ea vero si semel concedat, quid est, cur ea loquenti Deo credere non possimus, cum propter alias rationes non ita validas, non ita manifestas, et credere, Russojo auctore, possimus, et debeamus? Aut quid est, cur ipse Deus aut per Prophetas, aut per Apostolos hujusmodi res obscuras atque difficiles docere non possit, cum per ipsum rationis lumen, aut per intimum illum sensum nescio quem, teste eodem Russojo, et docere possit, et doceat?

Ni-

(1) *Emile To.* III. *p.* 91.
(2) *Emile To.* III. *p.* 39.
(3) *Vid. Emile To.* III. *p.* 88. *Lettr. a Monf. Arch. de Paris p.* 54. *et alibi.*

Nimirum, si vera sunt, quae diximus, quae Russojus ipse diserte fatetur, multa esse, quae mens humana satis aestimare nequeat, verum et illud erit, multa scire Deum, quae Homo prorsus ignoret, atque adeo ipsi Homini, si quispiam affirmaret, incredibilia viderentur. Jam vero quaenam esse vel fingi causa potest, quamobrem Deus plurima hujusmodi vera hominibus detegere nequeat, eisdemque praecipere, ut, quae non satis intelligunt, sibi tamen dicenti credant, qui videlicet neque falli possit, neque fallere? An Deus non est eo dignus obsequio? An dicentibus credere vel ipsis hominibus res est inusitata, difficilis, aspera, contraria naturae? An vel ipsi homines multa discipulos docere non solent, quae nondum isti ulla scientiae comprehensione teneant? An utilitas omnino nulla in iis credendis esse potest? An ea credere indecorum est? an malum? an omnino fieri non potest? Nescio quo se vertant hoc loco adversarii. At certe, quocumque se vertant, et cum perspecta ratione, et cum ipsa magistra rerum experientia illorum pugnabit oratio.

Illi quidem lapidem omnem movent, ut Mysteria Christianae Religionis nullo modo inter vera haberi posse demonstrent. Hoc praecipue loco sese efferunt, hoc magnos animos tollunt, ac nobilissimum sibi triumphum ab eversa, de quo gloriati solent, superstitione pollicentur. At vel hinc ipsorum conatus ita debiles esse, nihil ut

de-

debilius fingi possit, sapiens lector agnoscet. Si enim hac ipsa in re nihil afferunt, quod hominem a mediocri sapientia commendatum movere possit, et in quod Horatianum illud apte non cadat:

„ *Parturient montes, nascetur ridiculus mus,*

quid in aliis locis, in quibus et ipsi timidiores, omnia respicientes, omnia circumspectantes videri volunt, futurum existimamus?

Sed iterum Rusfojum ipsum audiamus, cui primas concedere philosophos, si tamen philosophos, ex eo genere universos, aequum profecto est. „ *Deus*, inquit ille (1), *quem colo, non est tenebrarum Deus. Non ille me ratione instruxit, quo, ut ego ne ratione utar, interdiceret* „ Bene vero narras. At quid ad rem nostram? An si Deo loquenti aliquid credo, quod mea ratio neque detegit, neque probe percipit, rationis usu mihi interdicitur? Non video, qua ratione sumat id Russojus, quod exemplis innumerabilibus falsum detegitur.

Num si Magister aliquid discipulo verum esse tradit, cujus iste rationem nondum ita facile sit percepturus, praecipit, ut ne ratione discipulus utatur sua? Imo vero ideo tradit, ut ea magistro credens (id enim discentibus omnibus commune esse debere, sapienter Aristoteles monuit) et aliqua sciat, quae non alia ratione teneat,

(1) *Emile To.* III. *p.* 139.

neat, et ex iis quaedam consectaria deducat, quibus aut ad progressum in optimis disciplinis, aut ad morum conformationem, aut ad alia quaedam juvetur; ut, cum sua non possit, aliena fiat prudentia doctior, atque sapientior. Si credat Magistro Discipulus, tunc ratione sua vel maxime utitur. Id enim agit, quod ut agat, optima ratio omnino praecipit. Quis non videt, quam commode hoc exemplum in rem nostram quadret? Quis enim dubitat, quin totius humani generis Magister Deus esse possit? aut, si possit, quin Magister talis ac tantus multa sciat ipse, ac discipulis tradere possit, quae nequeant ipsi per se ulla scientiae comprehensione consequi? Nonne ratio ipsa tunc praecipit, ut dociles Magistro sapientissimo aures praebeamus? Nonne optimus hic futurus est ipsius rationis usus?

Caeterum, si Russojo concedamus, quod, modo rite explicetur, falsum haberi non debet, nullum, cum loquitur Deus, relinqui humanae rationi locum, quid tandem in ea sententia esset absurdi? Deus, inquit, me ratione instruxit. Non potest ergo Deus mihi praecipere, ut ratione non utar. Verumenimvero, quod ratione homo numquam utatur, non videtur sapientissimus Deus posse praecipere: sed, ut aliquando non utatur, praecipi, nimirum cum Deus ipse aliquid monet, non magis absurdum esse putandum est, quam praecipi, ut viribus homo suis, aut mem-

bris

bris certos quosdam ad fines numquam abutatur. Et vires enim, et ipsa membra Homini a Deo donata sunt. Si quid Russoji ratio valeret, quidquid liberet, deceret etiam, neque finibus aliis voluptas, aliis honestas concluderetur. Quae cum dici ratio ipsa non sinat, nullum acutissimi scilicet hominis argumento pondus inesse, ratio ipsa declarat. Verum his Russoji nugis omissis, jam illa videamus, in quibus tum ipsius Russoji, tum caeterorum Incredulorum maxime exultat oratio.

Quae de Deo, rebusque divinis Christiana Religio docet, esse, nedum videri sanae rationi contraria, omnium Incredulorum communis calumnia est, quam non modo a Celsi, Porphyriique temporibus, verum etiam a superioribus non absurde repetas. Id sumit Baylius, id Humius, id Bolingbrokius, id Chubbius, (1) id Voltaerius, Bulangerus, Mirabodius, id ipse Russoius, ut eamdem Religionem omnino perdant (2). Hic praesertim, ut diximus, hoc loco se jactat, eaque profert in medium, quae mediocrium hominum mentes haud mediocriter commotura esse videantur.

 In-

(1) Quamvis hic librum ediderit, cui titulus „ *Verum Evangelium Jesu Christi assertum a Thoma Chubb. ec.* „ non tamen audeat quispiam, nisi incautus, inter Christianos numerare. Eo enim in libro, ut est in Actis Lipsiensibus „ *Trinitatem contradictorium, et repugnans dogma non tecte, sed aperte nominavit, et omnia reverenda sprevit mysteria, quia nullum in actione usum habeant* „.

(2) Multus etiam est in hoc argumento auctor libri *La Religion essentielle*, quem confutat Gauchat *To. XVII. Lett. Crit.* 173. et 174.

Interrogat enim, utri credendum sit „ *Deone, qui per ipsum rationis lumen aliquid homines docet (neque enim alius quispiam per ipsum lumen docet) an tibi, qui Dei nomine absurdum quippiam afferas, credique jubeas?* „ (1)

Idem alio loco (2) molestius proponit argumentum, quod et a Bulangero (3), et ab aliis impiis hominibus intorquetur. Si enim, ajunt, semel constituerimus, ab ipsa Ratione nos falli, non erit, cur iis, qui Christianae Religionis veritatem Ratione cupiunt ostendere, quidquam credere debeamus. Etiamsi nihil ad eorum argumenta responderi posset, suspicandum nobis esset, ne Ratione ipsa, scilicet corrupta per Adae scelus, in fraudem inducamur. Hinc efficere se posse putant, ut nemo, qui leviter sapiat, eam Religionem capessere debeat, ejusdemque vereri Mysteria iis tenebris circumfusa.

Haec argumenta, et alia similia, quae nostrorum temporum Increduli semper in ore habent, vereor, ut a Christianis quibusdam Auctoribus satis apta ratione solvantur. Illi quidem rotunde negare non audent, Christianae Religionis Mysteria naturali rationi esse contraria; sed eo convertunt orationem, ut loquentis Dei testimonium humanae ipsi rationi anteponendum esse demonstrent. Omitto Lutherum, atque Chemnitium, cum aliis ex eo genere hominibus, qui ma-

(1) *Emile To.* III. *p.* 140.
(2) *Ib. p.* 142.
(3) *Christianisme Devoilé*.

magna animorum contentione, contradicentibus aliis etiam ex eadem secta Theologis, disputarunt, multa in Theologia falsa esse, quae vera sint in Philosophia, multa a Christianis, quae contra rationem ipsam pugnent, esse credenda Mysteria. Omitto Baylium, quem qui probe novit, inter Christianos esse numerandum aut aegre, aut nullo modo concedet. Hac etiam aetate vir pius, idemque doctus, in Gallia Sinsartius hac in re Baylio ita consensit, ut ejus etiam argumenta, rationesque describeret (1). Et multos quidem ille tum e Protestantium coetu Scriptores, tum ex Ecclesia Catholica citat pro eadem sententia testes. Verum ii, si diligenter eorum verba perpendantur, non aliud volunt, nisi, cum Deus loquitur, non esse rationem ipsam consulendam, quasi ejus judicium esse debeat, quid sumere, quid rejicere debeamus. Quod senserit ista Sinsartius, haud equidem valde miror. Neque enim ille ab ingenio, aut Dialecticae usu aeque ut ab eruditione quadam, aut recentiorum lectione Scriptorum commendari potest. Bergierium valde miror ad hanc sententiam deflexisse, cujus ingenium atque doctrinam satis laudare nequeo; quem cum antiquis illis Ecclesiae Christianae Pa-

 tri-

(1) *Vid. Dissert. cui tit. „ Dissertation dans laquelle on éxamine si la raison est un juge compétent pour prononcer sur les matieres revélées ec. „ Praefigitur ejus opusculo cui tit. „ Defense du Dogme Cathol. sur l' Eternité des peines ec. „*

tribus, atque Doctoribus contra Ethnicos decertantibus comparandum existimo.

Sed hac in re fortasse aliquid humani passus est. Cum enim Baylii verba recitasset (1) testimonium Dei hominum testimonio praeferentis „ *eam se rationem sequi, neque in verbis morosum esse velle* „ significat. „ *Non tamen vituperare se quorumdam Theologorum Religionem, qui cum nostra Mysteria fateantur supra rationem esse, non tamen contraria eadem rationi videri concedunt*. „ Iis ea jungenda sunt, quae ad epistolae illius ad Russojum datae calcem scribit: nimirum inter ipsam rationem, quae generatim atque universe, nec non eam, quae singillatim consideretur, esse distinguendum. Illi, quae quidquid nobis evidens est, complectatur, Mysteria nostrae Religionis numquam esse contraria: quippe cum Deo Mysteria nos edocenti credendum esse ratio ipsa moneat: at huic rationi, scilicet principio alicui, vel pronunciato, aliquando eadem contraria videri.

Pugnat autem in eadem epistola exemplo hominis, qui coecus natus fuerit. Huic enim si narres, aliquam esse superficiem, quae, cum plana sit, eadem profunditatis aliquid habere videatur, cujusmodi sunt Domuum aliquarum, vel Templorum facies, aliquid afferre videberis, quod suae ipsius rationi contrarium omnino sit. Eidem non magis facile videbitur hominis vultum in ho-

(1) *Deisme Confut, Lettr. I.*

horologii capsula pingi, quam quod in modio continetur in parva quadam olla concludi.

Haec Bergierius, quae non satis recte, certe non satis proprie ab eo dici, vel eodem ipso coeci hominis exemplo declarari facile potest. Nego enim coecum, si sapiat, superficiem, quae profunditatis aliquid habere videatur, suis notionibus contrarium nescio quid involvere, ullo modo dicturum. Notiones enim illae de rebus aut animo, aut sensibus, quibus idem homo viget, aestimandis aliquid monent. Quod pertinet ad oculorum sensum, hoc tantummodo monent: quae de auribus, aut de naribus, aut de manibus, vel palato dicantur, non continuo ad oculorum aciem posse transferri. Itaque superficies, quae profunditatis nescio quid habere videatur, non contra notiones, at supra notiones coeci hominis esse dicenda est.

Caeterum ipse Bergierius in eo longe a Baylio distat, quod hic Mysteria Christianae Religionis omnino rationi esse contraria, ille autem videri contraria soleat dicere. Jam porro, si Christianos istos Auctores sequamur, aliquid Incredulis responderi profecto potest. Quidquid enim statueris, illud semper obtineat, necesse est: testimonium Dei loquentis testimonio rationis ipsius longe praestare. Illud enim infinita Sapientia, hoc finita, quin et vitiis et erroribus obnoxia nititur.

At

At multo melius mihi res procefsura videtur, fi, quod D. Thomas, et graviffimi cum eo Theologi docuerunt, non contra, fed fupra noftram rationem efse myfteria, firmius atque conftantius defendamus. Praeftitit id egregie Leibnitius in libro, quo, fi pauca demas Lutheranae Sectae propria, vix aliquid abfolutius, atque perfectius excogites. Eum ita fequar hoc loco ducem, ut et quaedam addam, nifi fallor, majorem lucem allatura.

Rationis ipfius nomine duo praefertim hoc loco pofsunt intelligi, alterum eft, *ipfe ordo, atque nexus aeternorum verorum*, in quo Leibnitius ipfe rationem pofitam putat; alterum eft lumen quoddam intelligentiae a Deo inditum, quo fit, ut vera ipfa difcernamus a falfis. Nam et hoc lumen per latinam confuetudinem *Rationis* nomine intelligi, neque Leibnitius, neque alius quifpiam negare poteft. Jam Ordini aeternorum verorum contraria effe noftra Myfteria, quis negare audeat, modo Myfteria ipfa vera effe concefferit? Neque etiam uni, aut alteri hujufmodi Vero fingillatim confiderato ea contraria dicenda funt. Verum enim Vero contrarium effe nequit. Id fi negaveris, Falfi notionem de medio fuftuleris. Quid enim Falfum eft, nifi quod Vero contrarium eft? Sed et ipfi noftrae rationis Lumini oppofitum, five contrarium Verum quodpiam nullo modo debet intel-

telligi. Ipsum enim Lumen a divina Sapientia nescio qua ratione dimanat. Igitur si Vero cuipiam opponitur, Vitium ipsum in Auctorem naturae, quod cogitare nefas est, refundendum esse videretur.

Est quidem, quod homines non raro clarissimis etiam in rebus hallucinentur. Verum id totum eo contingit, quod hujusmodi lumen aut illuc, quo volumus, duci non potest, aut aliquid ipsius claritati tenebras offundit, aut a nobis non, ut par est, adhibetur. Errores enim omnes peculiaribus quibusdam a caussis oriuntur, de quibus fuse Dialectici. Nam et a sensibus haustae notiones rerum, atque in φαντασία receptae, et anticipatae quaedam opiniones, quarum etiam pondus, ut ita dicam, et vim non satis recte aestimamus, et praeceps quaedam definiendi, aut judicandi ratio, atque alia similia quaedam errandi nobis occasionem non raro praebent. Haec omnia perexiguum esse nostrae rationis lumen, neque omnia nobis demonstrare, quae nobis usui forent, liquido probant. Sed aliud est, perexiguum esse, aliud veritati contrarium; aliud quod multa vera aut nullo modo, aut non satis ostendat, aliud, quod etiam, quae falsa sunt, vera esse nuntiet. Ita stellarum connubia nocte fulgentium lumen exiguum esse dicimus, et ad ipsum ambulantibus, ubi Luna ipsa deficiat, non raro contingit, ut lapsum in via vel errorem cavere non possint. Numquid tamen hujusmodi lapsus

aut

aut error ipsi lumini stellarum, et non potius aliis quibusdam causis, modo recte, ac proprie loqui velimus, est tribuendus? Imo vero lumen ipsum, et viam tantisper illustrat, et quo tibi sit eundum, aliquo modo detegit. Quod aliqua non ostendat, aut non satis ostendat, atque hinc errandi tibi enascatur occasio, mancum illud ac debile dicturus es, non falsum, non cum tenebris confundendum, non iis, quae sunt in via, neque a te conspiciuntur, oppositum, atque contrarium. Simile quid in re nostra contingere, sapiens quisque lector jam facile percipit.

Quae cum ita sint, sapientissime Theologi, quos Baylius eo carpit, quod non satis intelligere possit, aut nolit, quidquid verum est, cujusvis ordinis, id contra rationem esse negaverunt. Nimirum, ut dixi, aliud est contra, aliud supra rationem esse. Illud est, quod ratio ipsa verum haberi non sinit, quod falsum esse clamat, quod absurdum, quod veris aut omnibus aut aliquibus sibi cognitis omnino adversari contendit. Hoc est, quod ratio ipsa supremi cujusdam ordinis esse monet, ad quem ipsa videlicet nullo modo pertineat, quod ostendere, quod probare suis ipsa conclusionibus, argumentisque non potest, quod cur aut quomodo verum sit non satis intelligit, quod uno verbo tale est, ut nihil ipsa de illo, nisi testimonio ejus, cui credere debeat, fuisset edocta, suspicaretur. Hujusmodi Mysteria esse Christianae Religionis defen-

fendere omnino debemus, quicumque vera eadem esse existimamus.

Atquì saltem, ais, quae supra nostram rationem esse omnes concedunt, eadem rationi videntur opposita. Videtur enim rationi falsum, quod, nisi Deus locutus esset, illo modo verum haberetur. Ut aliquid tibi largiar, distinctione mihi opus est. Si prima, ut ita dicam, fronte rationi contraria Mysteria dici postules, haud equidem repugnabo. Idem non invitus concedam, Mysteria iis opposita, vel contraria videri, quae non proprie vera, sed veri quodammodo similia dicimus. Ea nimirum sunt, quae plerumque hoc sese habent aut illo modo, atque hinc etiam in re, de qua forte agimus, hoc aut illo modo se habere, non absurda conjectura est. At vero Mysteria naturali rationi, de qua locuti sumus, constanter ac semper videri contraria, etiam postea quam ipsa ratio, ut ita dicam, sese collegit, etiam postea quam rem totam diu multumque versavit, id enimvero concedere nullo modo possum.

Haud equidem dubito, quin Mysteria credenda essent, etiamsi rationi contraria perpetuo viderentur. Tunc enim locum haberet, quod Bergierius tantopere urget, testimonium Dei multo pluris, quam rationis ipsius, esse faciendum. At eo modo contraria videri nego, quod revera eo modo contraria non esse mihi videantur.

 Quod

Quod ut melius intelligatur, illud probe tenendum est: argumenta, quae tantum probabilia sint, non autem prorsus evidentia, minime sufficere, ut aliquid rationi omnino contrarium videri possit, aut dici. Semper enim hujusmodi argumenta relinquunt alicui suspicioni locum, ne forte res aliter sese habeat, quam ipsa concludant. Semper ea potest adhiberi iis argumentis exceptio: dummodo ne validior aliqua ratio, praesertim sapientissimi Dei testimonium, contrarium aliquando suadeat. Itaque argumenta illa dumtaxat, quae *demonstrativa* dicimus in scholis, efficere possent, ut contraria dicenda essent rationi Mysteria. Id si ita est, jam argumenta *demonstrativa* contra Christianam veritatem afferri, dicant, oportet, adversarii. At quod argumentis *demonstrativis* urgetur ac premitur, quis verum esse, dicere audeat? Falsum enim evidenter est, quod non esse verum argumentis *demonstrativis* ostenditur.

Itaque Christiani omnes ab ea loquendi ratione abstinere debent, et eo potius animum, ac vires ingenii convertere, ut argumenta, quae vere *demonstrativa* sint, aut perpetuo videri debeant, contra Sanctissimae Religionis dogmata proferri negent. Id suis in libris egregie plures Theologi Scholastici praestiterunt, quorum plura plures philosophi recentiores non raro carpunt, quod pauca satis intelligant. Caeterum hic alia quaedam notanda sunt, quae contra

Bay-

Baylium Leibnitius eo libro, quem dudum laudavimus, egregie persecutus est. Aliud est naturalibus aliquid rationibus probari, ostendique verum: aliud percipi, qua ratione sit, aut sese habeat: aliud argumenta solvere, quae contra ipsum afferuntur. Priora illa duo, si de Mysteriis Christianae Religionis procedat sermo, a nobis praestari nequeunt. Sed tertium illud praestari non posse, ii tantum dicent, qui veritas ipsa, qui ratio ipsa quid sit, aut quid valeat, non satis advertunt. Quod enim post Baylium Russojus non sine magna scripsit inconstantiae nota (1): contra quaslibet differentium rationes (*Systemata* vulgo appellamus) aliqua posse proferri, quae nequeant satis apte solvi, neque tamen quidquam efficiant, inconsiderate dicitur.

Pronunciata, scilicet ἀξιώματα, rationis vera sunt: ergo non sunt vero contraria: ergo nullum verum, esse idem falsum, ostendunt: ergo, si contra verum afferuntur, ipsa per se nihil efficiunt: ergo aliquod in ipso argumento vitium est, quod cur detegi ab homine ullo non possit, etsi Mysteria, contra quae argumentum affertur, non prorsus animo comprehendat, profecto non video.

Sed jam orationem ad unum, aut alterum exemplum ab hac differendi subtilitate traducamus. Ajunt Mysterium Sanctissimae *Trinitatis* ratio-

(1) *Emile To. III. p. 10.*

rationi videri contrarium. Afferunt in hanc rem tritum illud „ *Quae ſunt eadem uni tertio*, *ſunt eadem inter ſe* „: Hoc pronunciatum veriſſimum clamant; quin ſanctiſſimae doctrinae prorſus oppoſitum ſit, aut videri debeat, ne dubitant quidem: confectum negotium putant.

Ita qui diſputant, ejus pronunciati vim non ſatis aeſtimant. Etenim, ***quae ſunt eadem uni tertio*, *eadem eſſe inter ſe***, verum eſt, niſi ea diſtinctio, quae *virtualis* dicta eſt a Scholaſticis, aut ſimile aliquid, inter ipſa et illud tertium intercedat. Nam ſi intercedat, ***eadem illa eſſe inter ſe*** ſumere poteris, clamare poteris, verum probare non poteris. Cum haec audiunt plures adverſarii cachinnos tollunt; tum quid diſtinctio ſit iſthaec *virtualis?* interrogant; ne expectant quidem aliqui, dum ejus definitio tradatur; verba inquiunt illa eſſe, quibus nulla ſubjecta poteſtas eſt. Verumenimvero diſtinctionem illam in rebus etiam creatis habere locum, ſubtiliſſimi plures D. Thomae diſcipuli opinati ſunt. Qui ab iis diſſenſere, plurimi diſtinctionem *formalem ex natura rei*, quae difficilius etiam intelligitur, induxerunt. Haud equidem iſtorum opinionibus faveo, neque obſcurum et exile probo diſputandi genus, cui ſapientiorum recentiorum clarae, diſtinctaeque notiones, et aptiſſima quaedam docendi ac diſcendi ratio multis partibus anteponenda eſt. Verum quis aequitatis ac veritatis amator non facile ſentiat, quae plures per aetates plures homines ingenio

genio doctrinaque praestantes opinati sunt, non esse humanae rationi prorsus evidenter opposita?

Caeterum Distinctio *virtualis* quid sit, nulla satis apta ratione percipitur. At quod aliqua esse possit, saltem in altissimis quibusdam rebus, quae nostrae intelligentiae notionem omnino fugiunt, non est evidenter absurdum. Quaenam enim isthaec in hisce rebus dicenda est aliquid negandi ratio, quod non satis tibi perspectum sit, aut esse possit? Utere, per me licet, ista ratione, cum de rebus institutus est sermo, quae tuos in oculos incurrunt, aut in sensus caeteros, aut facilius ipsa tuae mentis acie lustrantur; ut quid illae petant, a quo refugiant, quid sustineant, quid abnuant, dijudicare aliquo modo possis. At, si hanc ipsam rationem ad res tuo numquam animo comprehendendas transferre velis, nonne id agere videberis, ut, quod scientia te complecti non posse fateris, eadem scientia aestimes atque metiaris? Ita fit, ut vides, ut ipsa ratio moneat, pronunciatum illud „ *Quae sunt eadem ec.* „ cum de Natura Personisque Divinis agitur, nullum habere locum. Quamobrem non illi contraria sanctissima Christianorum doctrina dicenda est.

Facilius autem solvitur argumentum a Russojo magna confidentia propositum. In litteris enim, quas diximus, ad Parisiensem Archiepiscopum datis aperte pugnat, pronunciatum illud *Totum est sua parte majus* doctrinae Catholicorum, qua Christus in sacratissima illa coena

suum

ſuum ipſe verum corpus, et idem integrum in manus ſumpſerit, atque etiam per os in ſtomachum immittere potuerit, eſſe omnino contrarium. Non ita hebetem ſibi fingere debuit Ruſſojus adverſarium, ut nihil ei praeſto eſſet, quod ad iſta reponeret. Totum eſſe ſua parte majus, ſi tum ipſum Totum, de quo ſermo eſt, tum ipſa Pars naturali modo ac ratione ſint, nemo non ſentit. Sed Totum eſſe ſua parte magis extenſum actu (Theologorum enim vocibus hoc loco nos uti, res ipſa cogit) ſi Totum ſacramentali modo ſit, Pars autem naturali, Theologi negant. Nihil, inquit, in hac diſtinctione percipio. An aliquid me allaturum, quod ſatis ipſe perciperes, pollicebar? Sed tamen ego hic aliquid non clara quidem atque diſtincta, ſed obſcura certe ratione percipio. Nam rem, de qua loquor, ab omni re, de qua non loquor, neſcio qua ratione diſtinguo. Alia quaedam cum Catholicis Theologis in ea exiſtendi ratione video, quae nihil perſequi neceſſe eſt. Nunc enim ut ſubtilius agamus, et brevius agendum videtur, et preſſius. Eſſe aliquid, quod ego dico, Chriſtiana me Theologia docet. Tu qui nihil eſſe vis, idoneis, quod vis, argumentis oſtende. Numquam oſtendes. Quas enim a ſenſibus hauſiſti, aut alia ratione collegiſti, ſive explicaſti notiones, huc nullo modo pertinent. Quamobrem quae ratio efficit, ut res, de qua loquimur, ſatis perſpecta tibi eſſe non poſſit,

ea-

eadem efficit, ut nullum contra ipsam argumentum, quod jure *demonstrativum* appelletur, a te possit excogitari.

Est autem alia ratio Russoji argumento respondendi eorum, qui negant ad Essentiam Corporis id quod *Extensio* dicitur *actualis* proprie pertinere. Etenim non esse dicunt, cur illa divinitus a corpore quopiam non possit auferri. Id autem in eo Mysterio contingere, in quo majus aliquid Bonitasne praestet an Potentia Dei Opt. Max. non sine magna ratione dubites. Quod si contingit, quid pronunciatum illud *Totum est sua parte majus* hoc loco Russojus ingeminat? Neque enim *Totum*, cui dempta sit *actualis Extensio*, Parte illa, cui dempta nulla sit, majus, hoc est magis extensum, dici vel fingi potest.

Similibus Incredulorum argumentis per similes rationes facile respondetur. Similes autem rationes contra argumenta vere *demonstrativa* nullae essent. Quis enim aliquid argumentis respondeat, modo illa perceperit, quibus aut de dimensione quadrati, aut de lineis in circulo inclusis, aut de aliis hujusmodi rebus tam pulchra Geometrae, ac tam utilia demonstrant?

Sed jam illa solvamus, quae contra doctrinam hanc nostram Baylius excogitavit; cujus omnia fere praecipua verba Sinsartius summa fide

de

de ac diligentia descripsit. (1) „ *Si qua*, Sinsartius ait, *doctrina supra ipsam rationem est, ea est, ut ad ipsam facultas rationis nullo modo pertineat. Non potest ergo illuc pervenire ipsa ratio. Quare ne comprehendere quidem eam doctrinam potest.* „ Poteratis id, Baylii ac Sinsartii, sumere. Quis enim id negabat? Sed quid inde concluditis? „ *Si nequit ratio*, inquiunt, *eam comprehendere, nequit in eadem aliquam ideam, aut aliquod principium invenire, unde, quae contra opponantur, solvi possint* „ Isthuc autem non sumere aliquid est, sed rapere totum, de quo controversia est. Quis enim id vobis ab iis, quae posuistis, fluere sua sponte concedat? Quod comprehendi nequit, obscura tamen aliqua ratione intelligi potest. At nihil intelligitur, cujus nulla prorsus animo efformetur notio. Jam si notio aliqua doctrinae, de qua loquimur, et quaerimus, non absurda efformetur animo, cur ex eadem notione argumentorum, quae contra doctrinam eam nectantur ab adversariis, solutiones, ac satis aptae responsiones peti non possint? Pergite porro „ *Hinc sequitur, ut objectationes contra eam doctrinam institutae non sint responsionibus obnoxiae; aut, quod idem prorsus est, nulla possit adhiberi responsio, quin tam obscura sit, quam ipsa doctri-*

(1) *In Diss., de qua diximus, p.* 73. Iis consentit etiam Voltaerius multis in locis, ut cum ait „ *Nos Mysteres ont beau être contraires à nos demonstrations; ils n'en sont pas moins révérés par nos Philosophes Ch.. tiens &c.* „

ſtrina, quae per easdem oppugnatur. Certum autem eſt, objectationem, cujus fundamenta ſint in diſtinctis notionibus, aeque invictam eſſe, ſive nihil reſpondeas, ſive id reſpondeas, quod nimirum, quid, aut quale ſit, nemo prorſus animo comprehendat „ Illud ſequi non video: ſed hoc omittamus. Adverſarii certe rem totam, de qua loquimur, miſcent, atque confundunt. Itaque curandum nobis eſt, ut lector, quod hoc loco docemus, clara perſpicuaque ratione percipiat.

Reſponſio, qua ratio quaevis excipiatur, duplex eſſe poteſt. Aut enim rem totam, de qua vertitur quaeſtio, tam aperte planeque declarat, ut ejus naturam penitus animo percipiamus, aut ſaltem rationem ipſam ita infringit, ut quamvis ejusdem rei natura penitus a nobis percipi nequeat, nullum tamen eidem rationi pondus ineſſe, aut ad rem noſtram nullo modo facere intelligamus. Si probare mihi velis, nullum eſſe motum propterea quod Zeno, vir doctus in primis, de motu ipſo dubitare viſus fuerit, an ſatis aptam, ſatis validam rationem a te allatam fuiſſe quiſpiam dicet? Negabitis omnino vos etiam, contra quos inſtituta diſputatio eſt. Num tamen, ut hanc rationem infringam, atque diſſolvam, natura motus eſt explicanda? Id quoque negabitis, opinor. Satis enim erit, ſi nullum hac in re auctoritati Zenonis locum eſſe, neque hujuſmodi quaeſtiones unius aut alterius philoſophi ſententiis, at rationibus omnino aliis

dirimendas esse dixero. Potest igitur argumentum aliquod aptissima, clarissimaque ratione solvi, ut non rei, de qua institutus est sermo, natura optime intelligatur, quin etiam, quod in eodem exemplo vides, ut non probetur a nobis, ut non qualis ea sit, aut quomodo sit, ostendatur.

Haec ad Mysteria Christianae Religionis facile transferuntur. Illa quidem nequeunt contra Incredulorum argumenta responsione ulla, quae sit illius primi generis, apte defendi. At alterius generis responsiones neque ad haec tempora Christianis defuere Scriptoribus, neque unquam deerunt; quantum animo conjicere nobis licet. Eae quidem responsiones eo clarissimae dicendae sunt, quod ut mysteriorum naturam proprietatesque non satis explicent, argumenta certe adversariorum non esse *demonstrativi* generis omnino persuadeant. Eaedem enim clarissime ostendunt, non esse quorumdam pronunciatorum eam vim, ut ea ratione, qua forte intelliguntur ab adversariis, revera intelligi debeant. Si majus aliquid molirentur, non eae responsiones ad adversariorum argumenta, sed naturales probationes Mysteriorum dicendae forent; ex quo genere nihil afferri, quod satis homini sapienti faciat, ultro concedimus.

Ea vero, quae postremo loco Baylius ac Sinsartius effuderunt, quam absurde dicta sunt, quam imperite, quam sine ulla cognitione Dialecticae di-

dicta videntur! „ *Non sufficit*, ajunt, *obscura responsio contra objectationem, cujus in claris distinctisque notionibus fundamenta sint*„. Primum qua ratione, saltem hac in re nostra, dicendae sint responsiones obscurae, qua ratione eaedem clarae, satis explicatum est. Deinde quid vultis, cum argumenta, quae contra Mysteria Christianorum instituuntur distinctis in notionibus fundari dicitis? An distinctis ipsa notionibus continentur, ut nihil in iis nisi perspicuum sit, nisi apertum ac planum, nisi, quod pertinet ad ipsam rationem, omnino evidens, atque verum? Ita dicatis, oportet, si quid dicturi estis. At omnino contra ipsam rationem ista dicetis. Non enim quod verissima sunt ἀξιώματα illa, quibus impii abutuntur, idcirco verum est ad rem nostram ea posse transferri. Verissimum est: *Quae sunt eadem uni tertio eadem esse inter se*: at falsum est hoc pronunciatum habere locum, si *distinctio* illa *virtualis* agnoscenda sit: falsum est, distinctionem hujusmodi nullam in naturis homine longe praestantioribus agnoscendam esse: denique falsum est, argumentum illud, in quo tam multa sumantur, quae nullo modo concedi debeant, rite concludi. Non ergo satis est, quod aliqua in argumento quopiam clara notio includatur. Si ex multis partibus, ut ita dicam, satiscit, atque dat latus, nullius ponderis argumentum esse censebitur. Quare cur aliqua responsione, quae non omni ex parte clara sit,

excipi nullo modo poſſit, omnino non video (1).

Haec omnia de Myſteriis Chriſtianae Religionis a nobis diſputata ad Attributum illud Dei, quod *Incomprehenſibilitas* dicitur a Scholaſticis, cum infinitae Perfectionis ipſa notione conjunctum, melius atque perfectius agnoſcendum haud leviter profecto faciunt. Alia de Infinita ipſa Dei Perfectione poſſent explicari, cujus nimirum id eſt vel maxime proprium, ut, cum plurima de ipſa dixeris, multo plura, quae dici poſſint, ſupereſſe neceſſario debeant. Sed modum aliquem huic diſputationi tandem imponi vel ipſa Philoſophia flagitat, quae plurima videlicet de ipſa Dei Opt. Max. natura Theologiae Chriſtianae uberius, et accuratius explicanda relinquit. Hac praecipue de cauſa multa, quae ad Concurſum Dei cum Cauſis ſecundis, et ad affinia quaedam argumenta ſpectant, aut nullo modo in hoc opere, aut leviter dumtaxat attingenda eſſe duximus.

(1) Hinc facile alia ſolvuntur, quae Baylius habet hac in re magis copioſus auctor, quam accuratus, ut cum ait (*Reponſe aux queſtions d'un Provinc. p. 652.*) ,,*Dès qu'un dogme eſt au-deſſus de la raiſon, la Philoſophie ne ſçauroit ni l'expliquer, ni le comprendre, ni repondre aux difficultes, qui le combattent* ,, *et alia ſimilia infra.*

INDEX CAPITUM

CAPUT I.

CA-

ERRATA	CORRIGE
18. ſibi	ſibi
28. nationes	notiones
34. illa	illae
61. κὶ	καὶ
124. proemio	praemio
160. intelligentiis	intelligentiis
168. inconviens	inconveniens
208. exiſtimare	exiſtimari
221. quarum rationes	quorum rationes
230. negare audeat	negare non audeat
233. ille modo	nullo modo

Reliqua ingenuus lector per ſe facile corriget.